

Luceafărul

Săptămânal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • miercuri 16 mai 1990

16

Cit costă democrația ?

teoretic, mai toată lumea a înțeles că votul secret, egal și direct este izvorul și garanția democrației. Lumea a înțeles dar nu prea are chef să-și piardă vremea cu tot felul de „mărunțisuri avocățești” cum ar fi acelea ce privesc respectarea riguroasă a regulilor democrației. Cîteva ședințe televizate ale C.P.U.N. mi-au dat insomnia serioasă nu doar din cauza orei târzii de emisie ci mai ales din apropierea mai mult decît evidentă între modul în care se aprobau decrete și legi *acolo*, într-un forum democratic și felul în care defunctul Consiliu de Stat ne potopea cu alte decrete și legi. Un minut, un minut și cîteva zeci de secunde, o ridicare de mîna, uneori și fără, un plictis, un dezinteres, o atenție concentrată pe cu totul alte probleme decît cele în cauză, cam așa, cam așa...

Să fi fost imposibil de pus la punct un sistem electronic de numărare a voturilor, să fi fost de neînălțurat situația jenantă în care se trece cu vederea prezidențială peste mai puțin de jumătatea membrilor C.P.U.N. aflată în sală spre a încuviința că „merge și așa”, să credem că sînt neimportante, într-adevăr, „micile”, dar multele încălcări ale procedurii în cursul unor ședințe în care se hotărăsc drepturi ce privesc libertatea sau nelibertatea unui popor ?

Să fim cu toții satisșiți, de la Vlădică pînă la Opincă, de democrație și mai ales de regulile ei ?

Citești în gazete că se înmulțesc incidentele în care forța de convingere a discursului este înlocuită cu aceea a ciomagului, minuitorii acestuia fiind încredințați că astfel conving că așa pot arăta lumii că *ei au dreptate*. De unde această izbucnire a violenței în numele democrației, pentru democrație ? De ce unii consideră că pot face o societate mai bună *interzicînd* ? De ce se rup așișele electorale ale adversarilor în loc să se așeze altele mai convingătoare ? De ce, tot mai des și mai insistent, se face apel la adjective, dintre cele mai păguboase, atunci cînd se descriu intențiile și mai ales biografia închipuită a adversarilor politici ?

S-ar părea că un întreg popor își dorește democrația însă mult prea mulți reprezentanți ai poporului nu au educația sau răbdarea necesară în a sluji această democrație.

Democrația presupune înții de toate respectul pentru drepturile preopinenteului, calmul în dialog și capacitatea de a suporta rigorile regulilor unanim acceptate. Am convingerea că sistemul dictatorial este în mare parte produsul sărăciei. El este îndeobște folosit în administrarea sărăciei, producînd sărăcia din cauza enormului său preț de cost. Dictatura trăiește, există numai prin controlul total asupra tuturor, prin supravegherea strictă de către un aparat adecvat a cetățenilor. Democrația supraviețuiește, în primul rînd prin auto-supravegherea fiecăruia în sensul respectării liber consimțite a regulilor sale. Prin autosupraveghere și prin continua supraveghere a reprezentanților, a organelor și organismelor de interes social. Rîurile de lapte și miere pe care le-am tot visat decenii întregi nu se nasc de la sine dar măcar democrația le oferă posibilitatea să curgă, să treacă pe la poarta fiecăruia dintre cei ce trudes pentru a le izvorî. Dacă există un preț al democrației acesta nu poate fi decît acela al răbdării, al înțelegerii opiniei adverse, al respectului față de dreptul celui alt și al dreptului propriu.

Timpul se grăbește, timpul ne grăbește, sîntem nerăbdători și de multe ori intoleranți față de o altă părere și de prea multe ori față de purtătorul de cuvînt al celeilalte opinii. Sînt destui aceia care nu doresc doar combaterea ideilor potrivnice ci chiar stîrpirea celor ce gîndesc altfel decît ei. Și nici nu este prea clar dacă motivul real al acestei intoleranțe este acela că ei gîndesc altfel ori numai pentru că gîndesc.

Tot ce s-a plătit pînă acum pentru democrație — sînge, lacrimi, valori materiale, valori culturale distruse — nu este îndeajuns. Mai este nevoie să plătim cu stăpînire de sine, răbdare, respect și mai ales cu tăria de caracter de a ne recunoaște învinși atunci cînd sîntem învinși deocamdată în confruntări de idei sau înfruntări electorale, cu tăria de caracter de a recunoaște dreptul la existență, la onoare, și la continuarea luptei pentru cel învins momentan. Pretul democrației este acela de a înțelege că nimic nu este definitiv în democrație și doar aceasta o poate face pe ea definitivă.

Eugen Uricaru

CEAS SUSPENDAT

Printre oameni, jos în iarbă,
sus pe cruce, lingă nori,
vrăbiile vin și-ntrebă :
de ce vrei, Doamne, să mori ?

De-o zi, cerul tot mai sus e
de-un ceas spinii tot mai goi,

strigă ierbele : lisuse,
de ce pleci de lingă noi ?

Brusc, în gerul indoiei,ii,
veacul orb își stringe anii
cînd și El întreabă : Eli,
Eli, lama sabahtani ?

Ziua hohotește-abia :
nu pleca lumina mea.

larba strigă în neșire :
unde te-ai ascuns, iubire ?

Cezar Baltag

COMEMORĂRI

MARIN PREDA

10 ani de la moarte

(pag. 8-9)

În acest număr
reproduceri după tablouri
de Ștefan Câlția

chenar

Șoimul maltez

Prin ianuarie, am văzut într-o gazetă franceză o caricatură care m-a umplut de mândrie patriotică: pe o șosea (Europa, adică) mergeau în coloană vreo 4 mașini, Skoda cehilor, Warszawa polonă, Trabantul nemțesc, mă rog, și peste ele, în zbor dezinvolt și haihui, o căruță trasă de-o mirtoagă, Pegas de Bărăgan: România. Jiguli-ul și Fordul lipseau, fi-rește, dar întrebarea lor filifia, parcă, pe sub copitele gloabei devenite peste noapte nepermis de zburdalnică. Cum, adică, s-o ia slăbănoaga cabalină înaintea caroseriilor așa de frumos ordonate? Doar n-o s-o ia realitatea înaintea desemnului! Unde e radarul, unde e fiola, unde-i ochiul de pisică? Numai în Biblie cei din urmă vor fi cei dinții. Și așa, caricatura a rămas ce-a fost, caricatură. Pneurile poloneze est-germane, cehesti și maghiare au luat calea exportului, „bons pour l'Occident”, însă noi, plimbându-ne și mîncînd seminte cu pancarte, recităm plini de mândrie versurile poetului național: „Iar noi locului ne ținem. / Cum am fost așa rămînem”. Da, așa zice istoria că se cuvine să fie. Codrul nostru a învățat de veacuri, din înțelepciunea populară „că de-î vremea rea sau bună, / Vîntu-mi bate, frunza-mi sună”. El nu se-ncurcă în furtuni, căci „de-î vremea bună, rea, / Mie-mi curge Dunărea”. Noi, privind cu boicot (Mal)maisonul european, sterila forfotă a armatelor parlamentare de pretutindeni, stim bine că „omu-i schimbător. / Pe pămînt rătăcitor” într-o minunată palingenezie a Nimicului. Noi simțim cu statul. Meditam la milenii viitoare cu ochii pierduți în focul dacic, gînditori ca la Hamangia. Cumînțenia brăncusiană a pămîntului, cu infinitul Coloanei în spate, ba te lasă, ba te stringe și cu capul păsării, măiestru pierdut printre nori, dincolo, în nirvana, unde-s păsările mii și stele făclii. Ce revoluție, domnule, ce opoziție? Cine-a tulburat imemoriala noastră continuitate-in-deplină-unitate a somnului profund, brăncusian și el, ce-i cu toată vorbăria asta la masa tăcerii? Uite ce dulce-i transhumanta, auzi fluierul, iată și casul la liber, uite și „Sătra” la televizor, uite-l și pe Tiriac, vine și „Cerbul de aur”. Gică Petrescu e nemuritor, ne-au dat și părțile sociale, s-a dat drumul la avorturi, carne de mică avem, o tunică se găsește cine face pe boierul să stea la coadă la Fonseca, ai și pasaport, și apă caldă, bat și clopotele, aveți și mald Dunărea, vine vara, mergem la Peles... zău, ce vreti voi bă, terminați cu gălăgia, la noi e climă temperată! Și nu-i așa? Cum să-i faci să înțeleagă că libertatea e moft pentru grumazul nostru decabalic? Iar dacă televiziunea, după atîtea filme date cu skepsis, va programa și „Șoimul maltez”, cu statuetele false și socul inversului din final, poate ne vom decipita și noi viitorul. Chiar: ce rol ne revine pe tabla de șah? Cum 4 luni eram nebuni, țîiam dintr-o dată în diagonală cimpul. Pe urmă, ne-am travestit în cal, tot sîrînd în L. A noi am trecut în turn de observație, iar acum, în fine, pare că revenim la tradiționala condiție de pion. Așa da, mai venim (de-)acasă. Dar cu pretiosul șoim (pasăre de vinătoare, care va să zică), în absența lui Bogart, cine să mai găsească originalul? Astfel încît pentru 20 mai, înarmati cu Cinturile X și XI ale „Tiganiadei” (referința capitală acum), vom decide: „Adecă puseră să nu fie / Stăpînire lor nici monarhică, / Nici orice felu de-aristocratle. / Dar nici cu totul democratică / Ci demo-aristo-monarhică / Să fie ș-așa să să numească.

Dan C. Mihăilescu

prezentul continuă

Reîntoarcerea la literatură. Care literatură?

Am citit că literatura română, cea adevărată, literatura noastră cu adevărat valoroasă s-a scris, în ultimele patru decenii, în afara granițelor. N-am luat în serios enormitatea, dar iată că personalități ale vieții literare găsesc de cuviință să se oprească asupra ei. Prima revistă a Uniunii Scriitorilor schițează chiar și o replică: autorul, zice însuși directorul publicației, ar trebui să se documenteze.

Cînd să se mai documenteze, Dumnezeu! Și dacă i-am așeza în față o bibliotecă a capodoperelor, ar fi în stare să zăbovească, o vreme, în fața acelor cărți? Smuls luptelor politice, ar găsi răgazul lecturii? Și dacă ar avea răgazul, ar pricepe, totuși, valoarea acelor cărți, retractînd?

Sînt oameni incapabili să iubească literatura.

Nu cu aceștia putem purta dialog, ci cu ceilalți, cu cei de bună credință, care nu suspectează mereu opera, scriitorul. Cu aceștia trebuie să stăm de vorbă. Aceștia scriitorul trebuie să le spună că, într-un climat bîntuit de furia împotriva valorilor, dominat de setea paranoică a nivelării, cărțile importante au reușit să realizeze acele insule pe care Scriitorul să rămînă liber. Pe care gîndul a putut găsi retragere în fața furiilor devastatoare. Literatura s-a hrănit din voința de individualizare, și ce a fost mai urît de dictatură decît voința, decît capacitatea scriitorului de a da sens unei biografii?

Cărțile importante ale anilor, nu puține, au pus în valoare personalități care, prin simpla lor prezență, prin calitatea lor de excepție, realizau o opoziție.

Fiecare dintre cărțile mari ale epocii propunea cititorului un număr de subtexte. Orice descifra în cărții de

presa curentă — cea supusă cenzurii — cita doar nivelul estetic. Și sugera prezența celui de al doilea. Sau îl numea: **nivelul etic**. Acesta solidariza în jurul ei cititorul de toate categoriile. Acesta isca un șir de complicități fără de care Cartea nu ar fi putut exista.

Acești patruzeci de ani au creat o mare literatură și e păcat să o risipim prin bănuiele stupide. În această epocă a suspiciunii, a contestării grăbite, a judecății superficiale nu ar fi exclus să apară condeie care să suscrie la enormitatea: adevărata literatură s-a creat în afara granițelor.

Noi nu sîntem acum în situația de a lua totul de la zero, noi sîntem în situația de a integra literaturii române „dintre granițele țării” cealaltă literatură: literatura diasporei românești, a exilului și a sfințeniei, a rezistenței și a documentului, cea care, de multe ori, a prelungit sensurile cărților de aici.

Ne reîntoarcem la literatură, dar cum? Literatura de ieri putea fascina cel mai larg public, fiindcă ea scria și cărțile interzise ale istoricului, ale sociologului, ale filozofului. Recupera adevărurile celorlalți. Poezia putea rosti anatema, putea împinge înaintea viziunilor negre, proza putea vorbi despre o istorie falsificată. Literatura își crease subtextele care subminau lozincile epocii, scriitorul își inventase limbajul rezistenței. Simbolurile, parabolele, inserțiile aluzive mascau, într-un fel sau altul, protestul. Cititorul credea în scriitor, fiindcă scriitorul putea afirma Adevărul. Adevărul profund al epocii.

Și inventarele de teme interzise, de nume interzise, de cărți interzise tocmai acest lucru îl doreau: limitarea posibilităților scriitorului de a rezista în interiorul teritoriului său.

Ce vom face mîine, cînd fiecare domeniu își poate proclama, nestinghe-

rit, adevărurile sale? Cînd nu mai e nevoie de un roman ca *Delirul* sau de un roman precum *Cel mai iubit dintre pămînteni* pentru a vorbi despre adevărurile tabu ale istoriei noastre contemporane? Cînd nu mai e nevoie de Fețele tăcerii pentru a divulga secretele anilor '50 ai reclusiunii românești? Cînd viziunile negre ale poetilor nu vor mai avea impactul pe care îl puteau avea în cei patruzeci de ani? Cînd estetismul însuși, abstragerea nu va mai reprezenta un protest față de opresiunea refrenelor oficiale?

Am putea spune că literatura își va lua în primire, simplu, domeniul ei, renunțînd, cit se poate, la altele care să-i creeze succesul de public. Ea nu va putea să se sprijine decît pe experiența celor patruzeci de ani. Devenirea e firească: citesc o seamă de cărți scrise înainte de 22 decembrie și apărute azi. Parcă ar fi fost scrise azi.

Proape patru decenii scriitorii adevărați au încercat să nu trădeze drepturile literaturii de a fi ea însăși. De trei decenii, literatura imaginează căi care să evite linia oficialității. Și-a creat anume structuri de rezistență. Timpul rezistenței s-a terminat, intrăm în vremurile comerțului de carte.

A comerțului de literatură. Ce se poate vinde, ce se poate cumpăra, iată întrebările care apar, astăzi, la orizont. Creșterea literaturii depinde de creșterea societății românești. De bunul mers al instituțiilor democratice. Dacă acestea nu vor da curs solicitărilor adînci ale literaturii, dacă ele nu vor pune, înaintea altor exigențe, exigențele spirituale, literatura poate trăi un rapid proces de degradare. Oamenii incapabili să iubească (să înțeleagă) scrisul îi vor putea elimina din scenă pe ceilalți.

Și, ca să parafrazez un cuvînt al lui Petre Pandrea, pentru scriitor începe o epocă mai puțin interesantă. Dar nimeni nu va uita că el are un trecut. Că, în lumea democrației în care mai nimeni nu-și poate descoperi strămoși mai sus de a treia spiță, el are un arbore geneologic.

În anii ce vin singura aristocrație validabilă va fi, probabil, cea a artiștilor.

Cît de coruptibilă va fi această aristocrație — iată întrebarea.

Cornel Ungureanu

Învingătorii se despart

Cu amărăciune scriu aceste rînduri la o oră tîrzie din noapte. Nu din „noaptea generalilor”, intraductibilă peliculă a confuziei și a degrading-ladei... Film mut al emoției și al speranței... Nu succesiune de personaje episodice rostogolite de-a valma, nu caruselul revoluției (să ne amintim, totuși, că revoluția nu avea locuri rezervate în fotoliile de plus ale fostului Comitet Central al neo-oportunismului), nu aparițiile de figuranți pe scena de-o clipă a unui act istoric fără precedent, ci PERSONALITĂȚI desemnate de conjunctura de-o clipă ne-au trasat cu „măreață clarvizionă” drumul spre noi împliniri, spre piscurile de aur ale eliberării.

Nu mai că eliberarea aceasta nu cred că s-a rezolvat prin simple „adiționale” telefonice (oh, Doamne, ce-au mai zbirniit telefoanele) ci prin pata de sînge a speranței zdrobite, prin urletul de groază al visului asasinat. Prin zvircolirea orgoliului unui popor care a revenit — dar cu ce preț? — în rîndul orchestrei europene a democrației.

Schimbările sînt însă bidinele cu var „trase” peste literele de sînge ale revoluției. Afîșele sfîșiate. Mașinile oficiale — negre la origine ca și sufletul nostru, ca și viitorul prevăzut

pînă în cele mai mici amănunte — au devenit peste noapte (peste noaptea generalilor?) albe — și, să nu uităm, albul este culoarea doliului celor neprihăniți — completînd, în mod nefelic, situația albastră în care plutim. Mă rog, chestiune de cromatică...

În ce mă privește, aștept, lesinat de interes, și convoiul neo-prezidențial cu doi labradori albi ațîntindu-și privirile spre lumea inconjurătoare. Vopșii mașinile, dar, vă rog, vopșii și labradorii, numai așa din optimism, fiindcă, altminteri, situația e roză, dar cu spini.

Cît despre dizidenții de ieri care n-au scăpat nici un prilej de a pactiza cu o putere căreia i se citește comunismul pe față — asta este o chestiune de nervi. Fiindcă despre caracter, ce să mai vorbim!

Odată cu democrația al cărei nume abia ne incapa pe buze, ar trebui să învățăm să silabisim și alfabetul curajului. Desigur, e mult mai comod să repetăm, ca în transă, textul demagogiei de partid comunist. E lesne să articulăm primele versuri cu omagii ale părintelui dezastrului național. Fără nici un efort, evoluăm la trapezul conformismului. Fără rușine, ne biblim în stilul inimitabilului strateg genial. Dorim o viață nouă, dar nu știm

cum să rostim primele cuvinte care au făcut lumea. Ambiționăm spre înnoiri dar nu cunoaștem alfabetul acestor restructurări. Vorbim de liberalism, vorbim despre „privatizare” dar înțelegem în mod stupid că privatizarea înseamnă a fi privat de haine și alimente. Cu asemenea noțiuni ce democrație ne așteaptă?...

Alternativa noastră este democrația, descătușarea inițiativei, libertatea opțiunii și a expresiei, speranța unui viitor pe care îl putem visa de pe acum și care este posibil chiar acum! Numai de alegerea noastră depinde dreptul de a visa viitorul! Și de a-l trăi acum — vorba Poetului — în timpul vieții noastre, iar nu în timpul vieții altora!

Traian T. Coșovei

P.S. În numărul 15 (9 mai 1990), revista „Luceafărul” reproduce un amănunt biografic referitor la persoana mea, „amănunt” făcut public, în premieră, în revista *Bariada* (nr. 16). Întrucît refuz să cred că revista s-a făcut, deliberat, ecoul unor chestiuni care țin de viața mea particulară, reproducînd fără nici o nuanță de distanțare „amănunte” false, vă rog să-mi îngăduiți să fac cîteva precizări:

1. nu sînt, ci am fost ginerele unui general, înainte de Revoluție
2. generalul nu era de securitate ci de armată
3. țînînd cont că nu s-a stabilit cu precizie cine a tras în eroii revoluției din 16-22 decembrie, n-ar fi exclus să mă aleg cu un oarece profit din această ambiguitate.

T.T.C.

Spectacol de reviste

„Minunat” — spunem noi, credem și noi și de ce nu am crede, mai ales că articolul este semnat în numele tuturor: „REDACTAȚIA”. Ei, dar ca să ne întărim convingerea, căutăm, totuși, să vedem cine susține lucrurile acestea, cum se numesc cei care fac parte din „colegiul de redacție”. Păi, printre (puțini) alții tocmai auto-numiții: Gheorghe Crăciun, Alexandru Mușina, Ovidiu Moceanu, Caius Dobrescu, Andrei Bodiu, Marius Oprea.

Și interesul nostru crește. Dacă ne vedem într-atît de modeste într-un prim număr — ce a avut drept punct de foca-

lizare Puterea — ce o să fim în stare să mai „credem” noi despre noi într-un al doilea număr, cu tematica deja anunțată: „Eros”!

● Fabulos articolul „Adevărul despre Calea Rahovei 37” de Iulian Costandache (TINERETUL LIBER). Este vorba de becurile din rețeaua Hilton ale arestului poliției Capitalei (Direcția Cercetări Penale). Cităm cu jînd: „miroase bine (...) grup sanitar cu faianță (...) apă caldă curge permanent (...) asternuturile curate, se schimbă săptămînal (...) buș... de sonerie pentru chemări (ROOM — BOOM — SERVICE — n.n.) (...) revelion cu friptură, cartofi prăjiți și portocale (...) bibliotecă, televizor”. Ofertă excepțională, limitată. Nu uitați: pensiunea din Calea Rahovei nr. 37 este (și va fi) la dispoziția dumneavoastră.

Au prezentat: Lucian Vasilescu și Daniel Bănulescu

Cum să omori o zi după revoluție

azi, la patru luni după Revoluție. Nu gândesc, nu simt altfel decât înainte. Nu m-am schimbat cu nimic. Revoluția e doar un pretext pentru cei săraci spiritual. Au nevoie de eveniment. Le înlocuiește viața interioară. Ea le-a lipsit și le va lipsi. După Revoluție, vor căuta și vor găsi altă revoluție, mai mare sau mai mică. O ceartă, o revendicare, o dragoste. Rupturi, false schimbări. Așa se omoară o zi din viață. Ucigînd-o, ai sentimentul că ești altul. Atenție la somn. În vise, continuarea în alt fel a stării de veghe, năvălește ființa interioară, mică sau mare, dar neiertătoare ca Dumnezeu Vechiului Testament. Cu instrumente punitive și obscure aduce anxietate. Nesiguranța că, în afita eveniment la care ai participat sau l-ai provocat, nu s-a schimbat nimic din tine. Nu ai schimbat nimic. Prima reacție: provoci alte evenimente, chemi alte revoluții să-ți liniștească insatisfacția.

Și iarăși vine somnul și Dumnezeuul punitiv al fiecăruia.

În raport cu Creatorul, omul e un diletant. Fragil, neîncrezător și vanitos. Se ajută cu diferite cirje. Ca să se creadă pe tronul seninătății ființei divine. Apelează la filozofie, cioplește decaloguri, importă din străinătate proze doctrinare bine puse la punct. Cu o mecanică impecabilă. Pirghii, lemn și fier logodit cu șuruburi. Chiar și butoane electrice. Apasă pe ele, se sprîjină în cirje și oftează. Poziția lui pe tronul seninătății Creatorului nu arată ca în sculpturile superbe imaginare de vechii artiști pentru adevăratul Chip.

S-a petrecut în lume și pentru om o schimbare. N-am crezut că o voi apuca în timpul vieții mele. Mă obișnuisem. Puterea ființei nu mai încerca să forțeze organizarea lumii care mă cuprinsese. Acum sintem liberi, aud. Timpanul n-are sensibilitate, s-a îngroșat, nu percepe sunetele acestor vorbe. Ca și cum pentru a le căpăta ar trebui să fie dotat, ca al cîinilor, de exemplu, cu o capacitate de a prinde din aer sunete măsurate în foarte mulți sau foarte pu-

țini decibeli. Decibelii și libertatea. Apropierea inconvenabile. Cîinele este un animal credincios.

Tema mea: să nu fie și omul un animal credincios.

Gînduri înalte. Multe gînduri joase. O încilceală de mărunte temeri, ranchiune, judecăți împotriva celor apropiți. Gîndurile înalte nu-și fac treaba singure. Mă slujesc de ele, le pun să mă slujească pe cele mărunte. Înainte știam că sînt singura și singurul meu judecător. Gîndurile înalte îmi erau măsura, diferența de statură și culoare. Le practicam intim. Îmi refăceam mereu portretul în funcție de ele. Le-am îmbrăcat în zdrențe. Acum cînd e libertate. Mă adresez lor strigînd, le tutuiesc, le spun pe numele mic. Aștept să-mi facă temenele, să se supună fără crîncire, să muncească peste puteri și să fie ferice că nu le dau afară din slugărit. Sînt binefăcătoarea lor.

Am ieșit dintr-un iad de constrîngerii ale trupului și minții. S-au abrogat legile care ne țineau legați cu lanțul fricii de moarte. E voie să ai păreri diferite. Un cuplu care a rezistat cu decență sub teroare se desparte azi, după douăzeci de ani de căsnicie. Soții nu au aceleași idei despre viață și societate. O femeie cu cap de om, luminoasă și clară pînă ieri, a hotărît să facă un copil. Să nască în libertate la aproape cincizeci de ani.

Cenușă în cap. Culpabilizare cu orice preț a ființei tale intelectuale. O piculoasă temere că sintem lipsiți de „nuanță” dacă nu spunem în fiecare clipă că într-un fel, un alt fel, sintem vinovați. Neapărat vinovați.

Recunoașterea vinovăției, inventarea ei ca o coroană de aur a gîndirii. Uitam din ce cultură am adoptat acest șlagăr. Că acea cultură a fost una doctrinară și coercitivă. Mai ales prin marii ei maeștri literari.

Recunoașterea greșelii ține de spiritul european. Încălcarea în spinare a unei perpetue vinovății, nenumite, abstracte, ne face personaje ale unei alte culturi.

Vinovăția ca dovadă de spiritualitate.

Prin ea se mai infundă în bolgiile bine organizate, sub chiar ochii naivității noastre, un spirit nevinovat, dar temător. În loc de recuperare prin recunoașterea a erorii și continuarea a construcției, după o tăietură iute și fin practică cu o lamă de Toledo, un necontenit valier al vinovăției. S-ar uimi grecul Socrate, ca ruda noastră de singe. S-ar uimi și Descartes. Ar zice, atenție, cercetați de unde vine bruijul ideii, în ce loc și prin ce mijloace a pătruns eroarea. Vine din alte spații decît cele din care ne tragem.

Au apărut mărtișoarele. Libere. „Primum mărtișor fără dictator” se strigă. Studenții la pictură și arhitectură vînd chiar în fața instituțiilor de unde pînă mai ieri li vină milițienii. Schimbare, îmbulzeală, veselie. Miniaturi ale hazului de toate nuanțele de la trifoiul cu patru foi, clasic și mai profitabil în lumea asta bătrînă, la portretele deținătorilor puterii oferite în stil foto, pro, contra sau porno. Tineretul face haz, ceilalți i se alătură o clipă. Apoi, o seriozitate care se instalează grea pînă la amărăciune. Nimănui nu-i place nimic. Fiecare se teme de minciuna care se ascunde dedesubt. Sub haz, sub libertate, sub prea multe adevăruri, sub drepturile fiecăruia de a spune adevărul lui. Toți mint, toți ascund ceva. O

psihoză nouă. Sub dictatură era mai simplu. Știa toată lumea că trăiește într-o enormă minciună, bine închis. Acum, precis că se minte și acum doar cine și cînd minte? Spaima naște monstrii bănuieții că sub atîtea declarații de sinceritate, în legătură cu binele și viitorul, se ascunde ceva atît de urît încît întrece uritul pe care îl cunoșteam. De frumusețea uritului acela nu ne-a putut convinge nimeni. Cu frumusețea binelui de care auzim azi, putem fi mințiți. Toți sintem arici, sub ploaia de promisiuni de bine. Oare ce monstruoșitate necunoscută se poate ascunde sub picăturile ei clare și răcoroase?

Thomas Mann scria în Jurnalul la „Doctor Faustus”. Se terminase războiul, hitleristii erau înfrinți. Monstruoșitatea fusese dovedită, rezistența autorului lua sfîrșit. Constata: pînă acum, înainte de înfrîngerea monstrului lucrurile pe lume ședeau simplu. Aveai de ales între da și nu. Omul spusese „nu”. Acum ce va spune, ce va alege. Un simplu „nu” e lipsit de puterea de a construi piramida viitorului. Lumea va fi complicată. Omul va fi tras în sute de părți care pot părea sau avea ceva din „da”, ceva din „nu”.

Maria-Luiza Cristescu

minimax

Zona

Cînd văd o faptă oarecare de mîrinimie, de eroism, de nebunie, tuturor acestor nerozi de bachelareți, popi și bărbieri din ziua de azi nu le trece prin minte altceva decît să se întrebă: „Da' de ce-o fi făcînd-o?”

(Miguel de Unamuno)

Toți știau ori presimțeau că acolo se petrece ceva ieșit din obișnuita rînduială dar nici înțelepții și nici măcar nebunii nu puteau spune ce. Bleși oamenii, de-i scoți din calea cea bătătorită se rătăcesc nevolnici.

(Cronicar anonim)

Se întîmplă uneori, fără a putea spune cineva nici cînd, nici unde anume, s-ar părea că mai ales atunci cînd o lume ajunge să parcurgă un timp de răscruce, dar nu neapărat doar atunci, se întîmplă așadar ca în cite-o lume să capete contur și, mai departe, să ființeze o zonă în și prin care cei ajunși înăuntru-i gîndesc, simt și (co) acționează oarecum altcumva decît o făceau înainte iar ceea ce se întîmplă acolo, în zonă, pare straniu (unii zic periculos, alții superb, mai toți fiind de acord că neliniștitor) pentru că de fapt nici nu poate fi înțeles extrapolînd obișnuințe, regularități și legități ce guvernează viața din afara zonei. Și deși există numeroase încercări, unele aparținînd unor mari seniori ai spiritului, despre zonă nu se poate spune (scrie) aproape nimic. Adică se poate, bineînțeles că se poate, orice despre orice se poate spune (scrie), dar cei

inițiați știu prea bine că a spune (scrie) ceva coerent despre zonă înseamnă să accepți de la bun început eșecul. Capcana rămîne însă. Apar alte și alte zone și strădanii de surprindere a esenței zonei eșuează, aidoma întreprinderilor anterioare, fără însă ca renunțarea să învingă vreodată definitiv.

În îndreptarul de toată ziua al rostirii noastre se poate totuși afla ceva despre zonă desigur, nici pe departe cît ar fi nevoie sau cît ar vrea să cunoască cineva căruia nu-i ajunge doar viețuiala oarbă ci se chinuie să și înțeleagă rosturile vieții, a lui și a celorlalți. „Porțiune dintr-o întindere, dintr-un ansamblu, dintr-un tot, delimitată pe baza unor caracteristici distincte, a unor împrejurări speciale, a unei destinații determinate, etc.”

Există deci mai multe feluri de delimitări, toate purtînd, abuziv, același nume dar, printre ele, doar una provoacă neliniștea gîndului, aceea a cărei apariție se datorează unor „împrejurări speciale”. Apariție și nu altcumva trebuie spus, avîndu-se în vedere nu o delimitare hotărîtă de cineva anume ci pe aceea care, în virtutea unor caracteristici speciale ale întîmplărilor din locul respectiv, se impune deodată ca atare în conștiința celor aflați sau doar trecînd pe acolo așa încît delimitarea mai mult sau mai puțin riguroasă nu face decît să consfințească un teritoriu deja sfințit. Explicația cea mai răspîndită cu privire la apariția zonei este că, în locul respectiv, lumea din care face parte zona se întretaie cu și trece într-altă lume. Cel mai adesea, în această încercare de trecere, cei dinții, care

au simțit mai intens și au conștientizat mai repede nevoia de trecere, sînt sortiți pieirii și tocmai sacrificiul lor marchează intru sfințire locul ce astfel se transformă într-altceva decît a fost înainte, adică devine zonă. Fiind prin urmare expresia unei negări a lumii în care apare, este cît se poate de firească ostilitatea față de zonă a diriguitorilor acelei lumi care și folosesc orice mijloc pentru „ștergerea” ei. În cele mai multe dintre cazurile înregistrate de istorie, zona este învinsă pînă la urmă. Numai că victoria are un preț: lumea în care a ființat zona nu mai poate persista să existe ca înainte de apariția zonei. Deși zona este sau va fi „rasă”, sau „ștearsă”, sau „cauterizată”, efectul post-zonă impune transformări profunde în lumea respectivă astfel că înfrîngerea și, respectiv, victoria sînt doar relative.

Cît privește conturarea mai mult sau mai puțin accentuată a perimetrului zonei, ea are o semnificație și o finalitate dublă. Pe de-o parte, delimitarea este un moment hotărîtor în evoluția zonei (în sine zona preexistînd deci) pentru că trasarea hotarelor semnifică începutul întemeierii unei așezări, o așezare care deși nefiind de sine stătătoare este totuși aparte. Hotarele indică și impun un teritoriu în-zonă unde, explicit, începe să se trăiască (și) altcumva decît în exterioru-i. Cei aflați acolo înăuntru învață — și — totodată — inovează un alt fel de existență, a fiecăruia în parte dar, poate mai ales, o nouă existență împreună, animați de specificitatea zonei ce se împlinește prin noi reguli de conviețuire, noi ritmuri temporale, noi ritualuri și simboluri, noi modalități de comunicare cu un limbaj relativ aparte, toate laolaltă dînd noi dimensiuni gîndirii și sufletului. Deși nu există un consens unanim, majoritatea specialiștilor în teoria zonei sînt de acord că sentimentul predominant, constituînd agentul de coeziune al vieții în-zonă, este **fervoarea**, ceea ce și explică manifestarea unor similitudini de comportament cu cel mistic, de altfel, cunoscîndu-se destule cazuri de zone care, în timp, au generat noi religii.

Pe de altă parte, delimitarea semnifi-

că și răspunsul la nevoia de apărare a zonei, modalitățile concrete de materializare a hotarelor fiind multiple, de la fortificații sau catacombe pînă la o simbolică linie de demarcație; uneori protejarea zonei se face prin disimulare, situație ce presupune ca intrarea în zonă să nu fie posibilă decît cu ajutorul unei călăuze*. De-a lungul timpului s-a putut observa că importanța unei zone este, contrar aparențelor, invers proporțională cu masivitatea hotarelor ei: zonele ce par a fi cele mai vulnerabile sînt în fapt cele mai rezistente și provoacă cele mai ample transformări în mintea și în sufletul celor ajunși înăuntru lor. Mai mult chiar, există zone, deloc negliabile, care nu rămîn într-o strictă localizare, iar mai vechea tendință de extindere a unei zone, prin adăugarea unor spații limitrofe, se manifestă în vremurile noi printr-un fenomen de **diseminare la distanță**.

Ar mai fi desigur multe de spus (scris) despre zonă, chiar foarte multe, dar, la urma urmelor, tot degeaba, pentru că inefabilul zonei rămîne imun la iscodirea cuvintelor. Ușor de bănuț, această „rezistență” constituie un motiv în plus de ostilitate față de zonă și cei care de-a lungul timpului au trudit să-i deslusească misterul, mulți dintre ei sfîrșind-o în felurite chipuri de neînvidiat. Dar cu toate că atît zona ca atare cît și cei ce s-au dedicat studiului ei au fost întotdeauna ținta atacurilor de toate soiurile, interesul față de zonă a rămas nestins iar după unii autori (desigur, vehement contestați) zona constituie chiar una dintre forțele vitale și, totodată, unul dintre sensurile majore ale existenței umane.

*) Mai trebuie oare menționat că Andrei Tarkovski a fost unul dintre marii căutători în această stranie problematică a zonei?

Ștefan Lanescu

O utopie a diavolului

Nu mi-am imaginat că voi a-
 junge să citesc vreodată o carte despre
 închisorile politice românești, publicată
 în România și scrisă de Virgil Ierunca.
 După cum nu mi-am imaginat că memo-
 riile generalului Pacepa, **Orizonturi
 roșii**, vor circula în țară altfel decât „pe
 sub mână”, atât de curind. Sint eveni-
 mente care depășesc cu mult puterea
 mea de anticipare și nu pentru a mă
 consola adaug că probabil și pe aceea
 a celor mai mulți dintre noi. Cred că
 nici Virgil Ierunca nu și-a închipuit,
 atunci când a editat la Paris, în 1981,
Fenomenul Pitești, că nu peste mult
 timp cartea sa va fi publicată și la
 București. Lucrul acesta a fost realizat
 astăzi, de către Editura Humanitas,
 condusă de Gabriel Liiceanu, într-unul
 din acele rare momente în care, la me-
 ridianul nostru, puterea încearcă să se
 pună de acord cu indivizii și cu reali-
 tatea. Din păcate, momentul pare să
 fie al unui acord fragil și acesta e, după
 mine, motivul pentru care, la aproxi-
 mativ patruzeci de ani de la consuma-
 rea îngrozitoarelor experiențe de la Pi-
 tești, cartea lui Virgil Ierunca își
 păstrează actualitatea.

Nu cred că e cazul să rezum atroci-
 tățile din **Fenomenul Pitești**. Sint lu-
 cruri care nu pot rezuma și, pe de altă
 parte, a repovesti crima, a rescrie eta-
 pele unei activități premeditate de mu-
 tilarea sufletească înseamnă a-ți învinge
 oroarea. În momentul de față nu mă
 simt capabil de așa ceva. A citi cartea
 lui Virgil Ierunca înseamnă a face mai
 mult decât o experiență de lectură și
 cred că nici atunci când i-am descoperit
 pe Dostoievski, pe Soljenițin sau pe
 Orwell nu am trecut prin panica pe
 care o trăiesc acum. Pentru că în cazul
 lui Orwell sau al lui Dostoievski era
 vorba de literatură, în timp ce în **Feno-
 menul Pitești** avem de a face cu cea
 mai cruntă realitate, cu documente au-
 tentice despre tragedia unor oameni a-
 devărați. E ca atunci când ți se pun
 brusc în față fotografiile unor scene
 bestiale de tortură.

Nu literatură decl, nu ficțiune, ci o

vizită în laboratoarele diavolului, o co-
 borire în Infern. Cu ajutorul unor mărtu-
 rii venite din țară, Virgil Ierunca a
 reconstituit dosarul cutremurătorului
 experiment de la Pitești, din 1949—1952,
 născut se pare în capul unui general de
 Securitate, Nikolski, și pus în practică
 de o echipă de tortionari, hotărâți să
 transforme lumea după chipul și ase-
 mănarea lor. În final, experiențele sint
 oprite, dar ar fi o naivitate să ne ima-
 ginăm că din pricina bestialității sau a
 ineficienței lor. Dimpotrivă, cred că ele
 au fost continuate dincolo de zidurile
 închisorii, cu alte mijloace dar cu ace-
 lași efect.

De ce această presupunere? Pentru
 că în activitatea lor din celule, tortio-
 narii au invocat în permanență marxis-
 mul, obligându-i pe ceilalți prizonieri
 să accepte aceeași dogmă, la capătul
 unui șir de torturi abominabile, și s-o
 impună, cu aceleași mijloace, altor pri-
 zonieri. Este ceea ce s-a întâmplat mai
 târziu la scară națională, când experi-
 ența era să reușească pe deplin. Și ex-
 perimentul din închisoare, și cel desfășu-
 rat „în libertate”, la domiciliul clien-
 tului, s-au bazat pe același principiu:
 al maculării, după exemplul bolnavilor
 irecuperabili, decizi să distrugă lumea
 pentru că ei înșiși sint bolnavi. Exact
 ca în cazul ciurmaților din Evul Mediu,
 care nu acceptă existența oamenilor să-
 nătoși, minciuna nu acceptă în preaj-
 ma ei adevărul și nici ticăloșia, seni-
 nătatea de conștiință a omului cinstit.
 Prezența adevărului face în permanen-
 ță vie vinovăția minciunii și, de aceea,
 din perspectiva minciunii, adevărul
 trebuie compromis. O lume care începe
 de la minciună și crimă, ca lumea în-
 chisorii din Pitești, se va strădui să-și
 „legitimeze” structura, să și-o impună,
 introducând minciuna și crima în toate
 articulațiile sistemului social. Iar cul-
 pabilizarea generală are ca efect com-
 plicitatea generală, anularea distincției
 dintre victimă și călău. Așa s-ar expli-
 ca și puținătatea documentelor despre
 aceste experiențe. Cheia tăcerii n-ar fi
 deci englezescul „Never complain, never
 explain”, ci macularea generală, im-

punerea participării la crimă, într-un
 cuvint, **complicitatea**. E un plan diabo-
 lic — utopia Diavolului de a-i trage pe
 toți în Infern.

În ultima parte a cărții sale, Virgil
 Ierunca evocă o experiență de „reedu-
 care” similară, făcută în China (tot în
 anii '50) de preotul catolic Van Coillie
 (*J'ai subi le lavage du cerveau*) și de
 Jean Pasqualini (*Prisonnier de Mao*).
 Concluzia ar fi că „fenomenul Pitești”,
 la care tortura fizică s-a practicat de
 dragul torturii, depășește în oroare „re-
 educarea” de tip chinez, în care accen-
 tul cade pe metodele de constrângere
 psihologică. Cred că problema e pusă
 greșit, căci mutilarea sufletească a o-
 mului, realizată cu mijloace psihice, nu
 e mai „curată” decât cea obținută cu
 prețul unor mutilări trupesti. La anti-
 pozi, în Haiti, creierul și conștiința pot
 fi „spălate” cu ajutorul **drogurilor**,
 omul devenind un **zombi**, adică un fel
 de robot. Indiferent de mijloacele puse
 în practică (psihice, fizice sau chimice),
 în China, în România sau în Haiti s-a
 urmărit același lucru: transformarea
 rapidă a omului într-un sclav, macula-
 rea și umilirea lui. Specificul acestor
 experiențe cu oamenii mi se pare că
 trebuie căutat nu în „rafinamentul”, ci
 în „morală” lor. Și în România și în
 China s-a încercat o răsturnare gene-
 rală a valorilor, o punere silită a min-
 ciunii în locul adevărului, cu obligația
 expresă ca toată lumea să numească
 minciuna adevăr. Ceea ce s-a experi-
 mentat în închisorile din China sau din
 România n-a fost decât aparent un mo-
 del de tortură rezervat unui spațiu și
 unui lot restrâns. Celele cu număr ale
 închisorilor au fost în realitate poli-
 goane de încercare pentru ceea ce s-a
 aplicat apoi la scara unei întregi co-

munități: obținerea alienării, a dublu-
 lui limbaj, a conștiințelor scindate și a
 minciunii. Începute într-o celulă, prin
 spălarea creierului și prin zdrobirea
 oaselor, experiențele acestea au conti-
 nuat cu încercarea de a nimici toate
 conștiințele, printr-o activitate institu-
 ționalizată, ca în proza lui Orwell.
 Pentru că „fenomenul Pitești” a urmă-
 rit nu doar „optimizarea” condițiilor de
 detenție într-o închisoare, ci „optimi-
 zarea” detenției la scară națională, în
 granițele unei întregi țări. La capătul
 proiectului de reeducare forțată se află
totalitarismul fără putință de evitare și
 o societate edificată pe principiul lumii
 pe dos. Din acest moment simbolul or-
 wellian al anului „1984” e prea puțin
 pentru a reprezenta acest univers con-
 centraționar. Pe frontispiciul său ar pu-
 tea să figureze semnul „666”, numărul
 Fiarei din Apocalips.

Mai există o concluzie pe care datele
 din **Fenomenul Pitești** o infirmă. Ideea
 că din lumea închisorii lui Nikolski ni-
 meni nu s-a mai putut salva. Din ferici-
 tate, confruntate cu lumina unei in-
 stanțe superioare, conștiințele pot re-
 găsi formula de-maculării lor. Este ca-
 zul biografiei lui Gheorghe Calciu, care
 în cartea lui Virgil Ierunca seamănă cu
 viața unui sfânt. „Înainte de Pitești,
 Calciu fusese printre cei mai intransi-
 genți, după reeducare, dintre tortiona-
 rii cei mai înrăiți, după sfârșitul experi-
 enței, în clipa când se înscena procesul
 cu țapi ispășitori, redevine vechiul
 om, curajos și leal.” „S-a purtat, aveau
 să spună apoi colegii săi de celulă, ca
 un sfânt cu ei, mergând pină la sacrifi-
 ciu. În cursul unei epidemii de dezin-
 terie, și-a trăiat venele pentru a da ce-
 lor bolnavi să bea sînge.” Dacă n-ar fi
 așa, după experiența Pitești, care în
 România a atins proporții de masă, ar
 trebui să credem că totul e pierdut.

Dar așa cum numai în aparență ex-
 perimentul Pitești s-a încheiat în 1952,
 ar fi o iluzie să credem că la sfârșitul
 lui 1989 răul s-a retras definitiv din lu-
 mea românească. Acest lucru nu s-a în-
 tîmplat și de aceea cred că rostul căr-
 ții lui Virgil Ierunca nu e în primul
 rînd acela de a umple un gol din in-
 formația noastră, de a stabili grade in-
 dividuale de vinovăție și nici acela de a
 aduce o reparație morală celor care au
 suferit. Demontînd mecanismele macu-
 lării, **Fenomenul Pitești** ne atrage aten-
 ția că nu e suficient să ieși pe porțile
 închisorii, pentru a te elibera cu ade-
 vărat. Spaima noastră de viitor, sila
 față de ororile din dosarul întocmit de
 Virgil Ierunca de aici vin. Oricum, in-
 diferent de modul în care va fi citită
 astăzi această carte, nu cred că se pu-
 tea găsi un moment mai potrivit pen-
 tru publicarea ei.

Florin Manolescu

teoreme

Posibilitatea lecturii literare

Am auzit că în ultimile 2—3
 luni, pe mulți oameni de litere, inclu-
 siv critici literari, spunînd că într-o
 vreme ca aceasta pe care o trăim, încă
 plină de tensiunile miraculosului exor-
 cism din 16—22 decembrie '89, literatu-
 ra în general și critica literară în spe-
 cial se cuvîne să-și impalideze prezen-
 ța oricum acoperită de stereofonia jur-
 nalisticii politice. Într-un fel și în
 bună măsură colegii mei au dreptate
 căci, cel puțin din punctul de vedere
 al receptării, cine ar putea contesta că
 lectura mass-mediei ocupă, și fizic și
 psihologic, întreg timpul cititorului.
 Care cititor își astîmpără acum, după
 ani și ani de frustrare, setea de infor-
 mație. Abia astăzi putem proba că
 imensa poftă de lectură literară a ro-
 mînului din anii '80— atestată de epui-
 zarea rapidă a cărților din librării,
 chiar și a cărților mediocre sau de tot
 proaste — era artificială și înșelătoa-
 re vis-à-vis de beletristică. Marele
 boom al romanului (al prozei, în ge-
 nere) în orizontul receptării n-a fost
 decât expresia deșertului „deloisir” tra-
 versat de cetățeanul român în „epoca
 de aur”. Cînd televiziunea, cinemato-
 graful și celelalte posibilități de um-
 plere a timpului liber, staționau la o
 cotă apropiată de inaniție, instinctul
 supraviețuirii intelectuale, iar nu con-
 știința estetică dirija interesul public
 spre beletristică. Pentru moment și,
 probabil, pentru încă o bună bucată de
 vreme, mass-media are va avea cîștig
 de cauză în procesul lecturii.

Dacă așa stau lucrurile în legătură
 cu literatura de ficțiune, e de presupus
 că în privința criticii ele stau chiar mai
 rău. Lasă că mulțimea ziarelor și re-
 vistelor ori prelungirea pină după mie-

zul nopții a programului televiziunii nu
 mai prea îngăduie timp pentru altceva,
 dar pentru lectura critică — spre deos-
 sebire de lectura beletristicii — se cer
 cîteva condiții, subiective și obiective,
 pe care nu știu cîți dintre cititorii mo-
 mentului le pot întruni: concentrarea,
 angajamentul teoretic, cunoașterea
 prealabilă a obiectului discursului cri-
 tic și, nu în ultimul rînd, răbdarea de
 a duce la capăt un text care, de regulă,
 nu face curioasă imaginația cititorului
 ci, eventual, solicită gîndire abstractă.
 Și totuși. Lectura noului roman foi-
 leton care este presa de 4 luni incoace
 a și început să dea semne de oboseală.

Diversitatea cantitativă, numerică, a
 peisajului publicistic e tot mai des
 receptată ca bipolaritate calitativă,
 ceea ce înseamnă restrîngerea practic a
 interesului lecturii spre grupul relativ
 mic de publicații bine cotate și negli-
 jarea celor socotite ca neinteresante.
 Bugetul de timp astfel economisit ar
 putea reveni lecturii literare inclusiv
 celei critice. Posibilitatea aceasta devine
 posibilitate dacă ne gîndim la tradiție
 și poate fi luată chiar ca realitate cer-
 tă dacă ne gîndim la așteptata dimi-
 nuare a nervozității politice, implicit a
 seducției faptului politic divers, con-
 semnat în mass-media. Vom continua
 deci să citim literatură, cam în același
 ritm și în aceeași diviziune a preferin-
 țelor de genuri ca și pină în decembrie
 trecut. Nici structura intimă a citito-
 rului și nici obișnuințele lui nu s-au
 schimbat într-atît încît să reclame mo-
 dificări esențiale la acest nivel al lec-
 turii. În schimb e aproape sigur că
 nu vom mai citi în același fel și, mai
 ales, aceleași lucruri. Înclinația esopi-
 că, foarte vizibilă în ultimile decenii va
 dispărea din cărțile noastre, din cele
 de proză și din cele de versuri sau din

plesele de teatru. Deși e greu acum să
 notificăm orizontul de așteptare al ci-
 titorului de mîine, bunul simț ne reco-
 mandă să credem că de mutațiile pe-
 trecute la nivelul acestuia, literatura
 va trebui să țină cont dacă va dori
 să-și păstreze locul privilegiat în eco-
 nomia timpului liber al cetățeanului.
 Probabil că mulți scriitorii din cei care
 s-au afirmat printr-o anume modali-
 tate vor încerca să-și schimbe mijloa-
 cele din mers. Mult discutata și dispu-
 tata economie de piață va avea un re-
 flex la masa de lucru a scriitorului.
 Nu numai decât în direcția sacrificării
 literarității artistice de dragul unui
 impact mai direct cu interesul public
 cit în aceea a echilibrului artisticului
 cu exigențele delective ale cititorilor.
 E foarte posibil ca proza să reușească
 o acomodare mai rapidă la noile struc-
 turali ale vieții sociale și implicit la im-
 perativele de ordin literar proprii a-
 cestora. Teatrul și mai ales poezia vor
 trece numeroase ocoluri, împotrivi-
 repleri și revizuirii pină să obțină un
 statut asemănător. Critica, ei bine,
 tocmai ea va trebui — pentru a cita
 oară?! — să medieze între orizontul
 de așteptare al cititorului și creativita-
 ția scriitorului. Nu vreau să spun că
 rolul ei va fi decisiv dar e în afară de
 îndoială că efectele acestei medieri vor
 depinde în bună măsură de charisma
 criticului mai mult decât în anii trecuți.
 Criticul are toate șansele să devină un
 personaj popular al peisajului literar
 autohton, fără ca prin asta să-și piardă
 prestigiul. În fond lumea europeană a
 timpul nostru pare să fi abolit gra-
 nițele altădată atât de apăsate, dintre
 critică, literatură și cititor. Semnifica-
 ția acestei aboliri trebuie încă pusă în-
 tre paranteze, devreme ce deocamdată
 ne lipsesc argumentele. Poate că, mai
 noua tendință a criticilor de a se ilus-
 tra în beletristică e premonitoare. Nu
 peste mult, vom vedea.

Laurențiu Ulici

florența albu

Stirpe

Pentru ziua cu ploaie
pentru ceea ce nu voi putea spune
amrma retracția
pentru ceea ce azi mi-e străin
pentru zilele tertite și secrete
pentru toate anotimpurile
țaraniei mele poetice
această sămânță svinită pământului
— duca-se pe pustii !

Și ea incolțește
umplând pământul de țărani și poeți
și Dumnezeu obosit să trăiască minunea
Dumnezeu obosit să ne ducă de mină
la școala ierbiilor
obosit să ne-nvețe litera a și litera b
și litera z
Dumnezeu bătrîn țărân și poet
scrisit de ploaie și de școlari
așteptînd la o cină de taină pustie
sîrșitului vremiilor scrisei.

1971
Florența Albu

Plumb

„O, țara tristă plină de humor...”
— scria poetul acui timp.
Azi iarna urlă-n geamuri alte plingeri
ații nevi și alte rani ne dor.

Dar plumbul a rămas tot plumb
în achișia unui veac surac
și-n scrierea poeziei neoun
pungină-rzind în hi și ha...

Nevroze violet ftizii și foame
— oar cu discurs, ranare umilitare
dar vorbării mărețe despre viitor.
Saracă țara piina de humor !

Mustește băscălia în durere
și răzvrătirea-i ștearsă din creerul bolnav
de-aceiași ns. De teacul risului
de risu-piinsu ațui poet contemporan...

O, țara tristă plină de poeți
bolnavi de duh și de ftizie
în fundătura noastră mioritică
pereche poezia — sârăcia.

Risul

Fețele lor se strimbă de ris !

Culoarul de fețe
strimt/larg cit să treci
guri și gîneuri căscate în ris
risul cretin ris agresiv
milioane de guri în ris — în ridere
știrbenii și vipie — canini aurii
risul liber
și risul în zgardă
și boița risului

batjocura mască
descărcarea de furie
cu voie de sus —

un fel de ris
(nu orice fel)
risul de noi înșine și unii alții
lăsat să ucidă
să se sinucidă

(risul de Ei interzis —
crimă de lesmajestate !...)

Doar tu care nu știi să rizi
care nu știi să urli de ris
fața — fețele lumii
induri sentința neasemănării

dar cit de lovit murdar istovit
ieși din turnururi
floreți și bita-n duelul contemporan !

Evită mulțimile
agitația — hula de suprafață
te aperi cum poți
(te aperi măcar în sine-ți
de judecata — oprobiul
tu împotriva-ți)

dar gîndul se bilbiie, Doamne
încercînd să articuleze eu
Eu — pluralul trufaș al singurilor

și nu-i chiar aceasta o licență poetică
armura noastră de aer ?

Șantier

Ora amiezii —
soldații trec de la muncă.
Fețele lor tinere palide
mușcate de ger împușcate

— dulcele glonț al patriei
fețele strînse cu visul
sub căști de protecție —

ei betonați zidiți
în zidirea făloasă
singele lor oferindu-se veșnic
transfuziilor
ei donatorii de sînge / putere
Puterii.

Cum trec după ziua de muncă
și patria iubitoare
ii îmbrățișază

frumoși ca brazii
ca scinduri de brad
cofraje istorice construcții.

23 noiembrie 1989

Moarte în travesti

Oho, cum iese din pata de galben
Galbena
cu piciorușe și aripi
și mă aleargă-mprejur
și-n locul gurii
floarea dovleacului
hlizindu-se galben

(Spirit smintit
în colivia cu gratii
cintind și cintind...)

Grasa Galbena
umbă de colo colo
cu paițele
cu farfuzele —
mișun corcit
mecanisme viermuind năvălite
(sufletele prizonier
în interiorul cu vițe
curgînd din tavan...)

Oho, Galbena
șleampăto crudă
cum mă prinzi cum mă spinzuri
cu tîrtăcuțele
huța-n tavan
(și Insul-Șurub
vine pe urmele noastre
să ne strîngă încă și încă — oho!)

Spații verzi

Bat sape — săpăligele bat
și noi bucurîndu-ne :
— cum mai retează bălăriile
cum plivesc ele limba română
de buruieni — de vulgarități !

— dulcele stil clasic scandînd
ritmul școlit — cenzura de aur
rigoarea — ritmul tășului
bat sapele — săpăligele bat !

Dar restul — fondul de aur
inefabil — metafizicul duh
cum să-l aperi ?

Aici unde puiește șipica
unde se-ngroașă mahalaua

sictirul pospalul
marginea urbei
bălăria țigănită puind
istoric — contemporan ?...

În ăst' timp bate tot bate
sapa — săpăliga. Plivește sufletul
și limba română
de haosul istoric — interior.

Rezervații

Nu lăsați cîntăreții laolaltă cu lumea.
Ei fac din martie anotimp pesimist
ei cenușii l-aștern spre preumblarea
familiiilor cu copii și canși în hăinuțe
viu colorate.

Ei pun zbenghiul ironic pun exclamație
unanimului tern. Ei singuratici
cocoși de amiază de cenușiu
pe catapetesmele odei !

Cronică urbană

Cineva a murit în blocul urban.
Moartea începe mai devreme
în toamna asta.
Stăm seara-n penumbra udă
o ascultăm venind.

Ploile bat de la vest — de la est
ploile bat urma
trecătorilor — singurilor.

Ordin de stingere cit mai devreme.
Sperietorile străzii patrălează în beznă.

Moartea stăpină —
o spaimă un frig
un asediu —

politică toamnă
emanația zidurilor — închisului...

Moartea — a început mai devreme
în toamna asta.

Autoportret într-un geam înghețat

Dormind somnolind
am intrat într-un timp prea bătrîn
în coșmarul tirziului
și nu mi-e frică de moarte
doar de tristețea
acestui cap decapitat în geam.

Noaptea ochii înzăpeziți mă privesc
ochi de om de zăpadă.
Gura ride — ntr-un rictus
părul — coif cu păsări geroase
zborul zburat de un suflu — argint.

Și pe git
tăietura rotundă — colanul de sînge
închegat —

aduceți o țeapă
țava pentru dansul c-un cap
— nici sfînt nici proscris —
anonimul decapitat !

CĂRȚILE SĂPTĂMÎNII

MIHAI DRAGOMAN
Realitatea plus unu
Editura Litera

„Unu plus unu știm că fac doi”, a spus un clasic recent, dar realitatea plus unu, ar fi completat același nu știm cit fac. Cu tot titlul, Mihai Dragoman nu adaugă nimic la realitate, dimpotrivă, scade din ea, adică reduce volumele și suprafețele, la simple linii, despovărează realitatea de complexitate, o aproximează în schițe. Poezia sa este descărnată, eliberată de putrefacția pe care o presupune organicul, totuși grațioasă în această „plutire”: tîrziu / fruntea îți cade pe / masă // e rîndul / tău deci // și dintr-o dată îți amintești : // ochii tăi albaștri / ajutînd toamna / să treacă strada.”
Este desigur simplă, această poezie, sînt mișcările unui începător care a deprins doar esențialul și lunecă, deocamdată, în sensul ales, fără viraje, fără priviri în lături. Totuși, dacă Mihai Dragoman (despre care nu știu

nimic) este realmente la început, înaintarea lui s-ar putea face cu succes pe calea deschisă de finețea unor comentarii precum acesta „presimți / întîlnirea dintre vultur / și umbra sa / la sfîrșitul zilei”. Oricum, nu prin emfaza metaforelor ratate din start : „și careul de ași al inocenței / putrezindu-ți / în mină”.

Cum spuneam, lipsa unei complicări, a unei arhitecturi a textelor lipsește, cititorul resimte lipsa celeilalte (cea de-a treia) dimensiuni dar, desigur, este preferabilă oprirea la propriile limite unei dezvoltări imposibil de susținut.

Poeme scurte, cu versuri mici, tăiate abil, o oarecare teamă de (tocmai) realitatea invocată... Iată în două tușe, așa cum el însuși procedează, cînd este să descrie, debutul lui Mihai Dragoman.

MIHAI MĂNIUȚIU
Act și mimare
Editura Eminescu,
colecția Masca

● Regizorul Mihai Măniuțiu pune în discuție în eseu său format din mai multe „tablete teoretice”, actul ludic despre care spune, între altele : „Actul ludic creează acțiuni și însuflă stări — starea însăși nefiind altceva decît cîmpul său de iradiere, nimbul său eficient”. Enunțul este categoric și, trecînd peste perplexitatea pe care sintagma „nimbul său eficient” o poa-

te cobori în sufletul cititorului, să vedem mai departe că : „actorul se mintuiește de eul său repetitiv, de mima-re, și accede la o originalitate de tip «adamic»”. Considerînd acest lucru de domeniul evidenței, autorul nu insistă în a explica. Actul, acest concept esențial pentru M. Măniuțiu, este angrenat în aventuri care mai să justifice titlul colecției („masca”) în conotația polițistă a termenului. Astfel aflăm că : „Intuim forța irezistibil centrifugală a actului prin faptul că ne este imposibil să ne întoarcem asupra lui”. Chiar, rezpektive exact ! „Actorul minte continuu, deoarece el se preface că făptuiește, deoarece știe că pentru a da impresia că săvîrșește un lucru trebuie să repete exhibiționist, ceea ce s-a consumat pe de-a-ntregul în misterul ființei lui...” No, vezi numa !

Lectura poate continua printre chinezăriile textului, cititorul trecînd prin „pădurea de simboluri”, criptice nevoie mare, cu ochii închiși, cu pumnii strînși, ca într-o melodramă, de provincie, deși ar fi mai simplu să renuanțe. Citatele din Camus care servesc drept motto sînt mult mai inteligibile, firește, și lămuresc într-o oarecare măsură ce dorește autorul apotezmelor de tipul „Avatarurile fascinatorului sînt trepte spre idealitate ale fascinatului”.

La sfîrșitul cărții, textul se fragmentează în astfel de enigmatice afirmații. Ultima frază, ultimul mister : „Teatrul, urmăit în spectrul efemerității sale, are obsesia clipei atemporale”. Punct ! Cu sufletul ușurat și împăcat închidem strania culegere... Greu, dar am izbutit. Dacă e adevărat că stilul e omul însuși...

VASILE SAV
Solilocvii
Editura Dacia

● Vasile Sav scrie imnuri și ode, păstrează prozodia antică (uneori) sau numai amintirea ei în sintaxă. O poezie care poate fi scandată acumuliind forța de la un vers la altul, dintr-o strofă în alta cum se umflă burduful unui cimpoi în care intră mai mult aer decît iese pe țevi odată cu sune-tul.

Impactul pe care forma versurilor îl are asupra celui puțin obișnuit cu asemenea tehnică anulează o parte din efectul comunicării propriu-zise. Sînt poeme care vorbesc prin filtrul miturilor sau, oricum evocă un timp antepreistoric. Autorul nu se preocupă decît de realitatea interioară, disprețuiește orice referință pur livrescă sau conotație contemporană, alegînd cuvintele cu grijă în acest scop.

Textele se învîrtesc de la bucolică la rugă păgînă într-un Olimp eteric. Vasile Sav construiește imagini din pietricele colorate, mōzaicul fiind lăsat pentru spălare, ploii pure a conceptelor. Chiar fraza mea de mai sus, parafrază (inconștientă) a „solilocviilor” arată puterea lor de influență.

Așadar, un muzeu arheologic, într-un parc liniștit și eventual uitat.

Horia Gârbea

Du e ușor să-ți revendici dreptul la amintire, într-un moment în care ochii tuturor se îndreaptă spre viitor. Mă voi întoarce totuși în trecut, cu peste douăzeci de ani în urmă, în momentul primei mele întâlniri semnificative cu M.M. E vorba de epoca **Amfiteatrului**, pe vremea directoratului Băieșu și a „micului dezgheț”, când tinăru universitar semna cronică literară a revistei, la concurență cu toți criticii atirați ai momentului, și pregătea **Generație și creație**, una dintre cele mai citite cărți de critică literară de după război.

Descopăr astăzi că încă din anii aceia

datează la M.M. vocația de mentor și chiar de manager al tinerelor talente și că omul, aparent distant în răceala lui englezească, a avut de la început răbdarea de a-și împărți timpul cu cîtiva dintre studenții lui. Descopăr abia acum lucrul acesta, dar nu mă mir, pentru că M.M. a fost întotdeauna pentru mine criticul cu cea mai mare coerență interioară, omul cu cele mai puține motive de a se schimba.

Deci mult timp înainte de a avea propriul său cenaclu și de a se bate pentru tinerii scriitori, pentru a-i lansa și chiar impune, M.M. a format o echipă de critici, pe care i-a adus la **Amfiteatru**, direct din sălile de curs ale Fa-

cultății de Litere. E vorba de Marin Mincu, de Victor Ivanovici, de Dănuț Cristea, de Dorin Tudoran și, dacă mi se îngăduie autocitarea, de F. Manolescu, cel care scrie acum. Primul cenaclu al lui M.M. a fost deci cel din

strada Brezoianu, unde ne întâlneam să ne citim recenziile, convinși că numai de noi depinde existența literaturii române, că formăm o generație (cum altfel?) și că în curînd vom fi scriitorii ei cei mai importanți. Spun asta convins fiind că M.M. n-ar fi spus-o niciodată. Și în fond, mai ales datorită lui, **Amfiteatrul** a jucat un rol comparabil cu acela al revistelor studențești de mai târziu, **Echinocul** lui Ion Pop și **Dialogul ieșenilor**, despre care s-a vorbit atît de mult.

Nu știu dacă recenziții de altă dată își mai recunosc astăzi debitul față de școala lui M.M. Eu îi datorez însă acestui mentor ideal, cu care nu am dat nici un examen, primul curs practic de critică literară, de o frumusețe deplină, pentru că nu-mi dădeam seama că-i sint elev și, sper, nici el că mi-a fost profesor. Pot să mă laud astăzi că am avut norocul să scriu cu adevărat sub mîna lui bună și chiar dacă el nu și-ar mai aduce aminte de asta, mi-am cîștigat dreptul de a-i mulțumi și de a-i spune ceea ce aș fi vrut să-i spun de mult.

La mulți ani, M.M. !

Florin Manolescu

fragmente dintr-o etică a autorului

Odihnă sau prestigiu

S-ar părea că există în viața sufletească, mentală și practică, în viața de zi cu zi a oricărui scriitor, pe lângă multe altele, și două aspecte contradictorii care, de obicei, coabitează. La modul general (valabil, poate, pentru oricare alt om, indiferent de meseria practică), ar fi vorba, pe de o parte de o receptare blind-impăcată și plină de bucurie a exteriorului, de o relație fericită cu inconjurătorul și interioritatea. Acest aspect mi se pare pe de o parte cel benefic. Pe de altă parte, există o înțelegere încrîncenată a existenței, un fel de etern „concurș” cu tine însuși, cu ceilalți, cu „uritul”, chiar și cu Dumnezeu. (Oricum, plictiseala și „uritul”, ca și exaltarea, sint stări de spirit ce aparțin — mi se pare — mai ales acestui al doilea mod de raportare la „lume”, mod ce cred că poa-

te fi catalogat ca de rău augur). Primul „fel de viață” este — să zicem — al înțeleptului — pătimitor, bucuros pînă și de propria suferință. Cel de-al doilea este al nemulțumitului mag, dornic mai ales de neîmpăcare.

În lumea literelor, categoria „rea” este cea a **PRESTIGIULUI**. Trecerea de la o etapă la alta a propriei existențe trebuie să însemne cu orice preț o înălțare a prestigiului personal în ochii lumii și, mai mult, în propriii tăi ochi. Categoria benefică cred c-o pot numi cea a **BUCURIEI PLINE ȘI MELANCOLICE** (nu nostalgice sau, cel mult, nostalgice după propria sa „lumină mortuară”, adică nostalgice de viitor).

Pentru a-mi alunga cît mai departe „resturile” unei mentalități a prestigiului, iată o descriere a ceea ce

face să mă muncesc și să trăiesc cu cărțile (cît de cît) împăcat.

Orice aș personaliza, orice ar deveni parte din mine: un om pe care-l cunosc (încet-încet ajungînd prieten), o stradă pe care, deseori, umblu, o carte într-adevăr citită, orice cunoaștere adecvată (prin dialog al inimilor), toate la un loc și fiecare în parte elimină „ideea” de competiție. Cu ceea ce iubești, nu poți intra în concurs. Dragostea adevărată este cel mai puternic dușman al prestigiului. Lumea în contextul căreia ești de-a binelea plasat, lumea plasată în contextul sentimentului tău înțelegător nu poate să-ți facă altceva decît bine și iarăși bine. Este o lume „de suflet”, o lume „inimoasă”, o **lume muzicalizată**. Tocmai pentru că o primește urechea ta deschisă în cupă și pentru că această lume-amanță-și-soție îți așează în auz o grădina. O grădina prin care te plimbi (călătorind) melancolic și bucuros. Iar în armonia acestui spațiu interior muzicalizat, realitatea devine **făcătoare de minuni**. Orice carte citită, orice poem scris, există din momentul în care actualizează în noi această bucurie melancolică și armonioasă. Dacă nu este producătoare de o astfel de **fericire** — sau de una înrudită ei — meseria de scriitor devine cel puțin sear-

badă. Practicarea ei ar fi aproape nemotivată. Nu cred într-o literatură care este doar un colac de salvare pentru cel ce o scrie.

Așez alături două imagini.

Una: a halterofilului „obez de mușchi”, halterofil cu sudoarea țîșnind prin toți porii pielii deodată, icnind gîtit, tremurînd, chinîndu-se la neșfîrșit să-și ridice deasupra capului o și mai mare greutate din cantitatea propriei umbre.

Și alta, a doua: cea a vînzătorului de baloane umflate cu gaz mai ușor decît aerul, vînzător care se lasă pînă la urmă furat de ispita de a fi purtat pe deasupra caselor de propria sa marfă. (Orașul, văzut de sus, este adus mai lesne în inimă, se așează mai bine în abisul ei).

Bineînțeles că, în lumea prestigiului, atleții înscriși la concursul-degreutăți-ale-vieții-și-ale-cărții pot avea (într-o măsură mai mare sau mai mică, însă, după părerea mea, atît în mic cît și în mare exagerată) bucuria propriei lor existențe. Mai ales cel învingător. Dar nimeni nu mă va convinge să nu mă prezint la acest concurs de haltere nu ca ridicător, ci ca ridicat. Purtat de suavele greutăți ale baloanelor mele colorate.

Cristian Popescu

privirea lui orfau

Călătorie în Moldova

Ars amandi, ars scribendi, ars moriendi... Nu rămîi decît cu ceea ce ai iubit și, cum moartea se apropie cu fiecare clipă, cu fiecare pas pe care-l faci pe acest drum întunecat al vieții, ca să-ți aduni pentru ultima oară puterile în stare să te faci să înfrunți, să bați și să îți se deschidă porțile sălbatice ale infernului, te întorci înapoi în timp, spre locurile de unde ai plecat și singura lumină care mai arde în inima sumbră este dragostea: abia acum vei simți arsura ei de foc ucigător, lăsîndu-ți înscrise în amintirea cărnii semnele neșterse ale regretului că trebuie să părăsești această lume care ți-a fost dată numai ție și care nu ți se poate arăta decît în cheie sacră: bucuria, extazul, beatitudinea.

...Ars amandi, ars scribendi, ars moriendi... O neliniște vagă, aproape fără obiect, plutea în aerul primăverii și săptămîna trecută am spus că voi pleca spre Moldova și, în ziua cînd mă îndreptam spre aeroport, un vechi prieten, care mergea și el în Țara de Sus, spre Hiperboreea, Triunghiul Sacru (sau al Bermudeilor!), oricum, spre tărîmul genilor, mi-a vorbit despre Podul de Flori de peste Prut, și astfel am aflat și eu cel puțin o parte din rațiunea vîntului misterios care mă ducea la Iași. În duminică aceea moldovenii de pe cele două maluri ale riului plin de legende și sînge aveau să se întâlnească mergînd pe cele două maluri ca niște adevărați copii ai lui Dumnezeu, ai lui Iisus și ai iluziei că istoria nu i-a despărțit niciodată sau că istoria despărțire istorică se ridică împotriva lui Dumnezeu și că ea, deci, nu aparține Ființei, ci naturii, iluziei deșarte.

...Ars amandi, ars scribendi, ars moriendi... Ajuns la Iași, am știut, deodată, pentru ce am venit aici: atîtea fire ale „bolii mortale” (Kierkegaard) de care suferim cu toții se adună pentru mine aici, în acest spațiu care m-a înfășurat ca un abis și peste care am pășit ca pe norii, într-un vis avînd numai dimensiunea pre-

zentului: fără trecut și fără viitor, îi promiseseam lui Mihai Ursachi, abia în-tors din America (pentru totdeauna!) în mahalaua celestă Țicău, acolo unde casa lui nu mai este casa lui, să-i fac acea vizită protocolară ca între demoni, de în-tărire a sufletelor: al lui și al meu căci așa a fost scris: Poetii sint ingerii din Valea Plîngerii!

...Ars amandi, ars scribendi, ars moriendi... Ca două fericite umbre pășind agale printre norii a doua zi, de parcă nu ne-am fi despărțit nouă (9) ani, ei în Lumea Nouă, eu pe Lumea Cealaltă, am urcat spre Copou, spre Alma Mater Dorlora: aici șezum și surisul mandarinilor aurii de soare se infiripa discret, abia perceptibil, în memoria artilor transcendențiali: „și timpul incremenit ca o stană, și ca un arbore cu două ramuri, înălțate spre ceruri: „Pe-un jilț, tăiet în stîncă stă țapăn, palid, drept, /.../ De-un veac el șade astfel — de moarte-uitat, bătrîn, / În plete-l crește mușchiul și mușchi pe al lui sîn, / Barba-n pămînt l-ajunge și genele la piept...”

...Ars amandi, ars moriendi... Duminică dimineața, aerul capitalei moldave vi-brînd ca într-o neliniște uriașă a presimțirii sărbătorilor, a marilor sărbători ale neamului, un fel de invazie a sufletelor spre depărtări, spre trecerea frontierelor lor: închiriez împreună cu alți doi domni un taxi pentru Tobruk, „un taxi pentru Ungheni” și, pe șoseaua care duce spre Răsărit, o avalanșă incredibilă de mașini pline cu flori, cu bărbați, femei, copii, o senzațională ofensivă a dragostei, urmînd cu sfințenie parcă lozincă inventată ad-hoc de mine, un adevărat strigăt de luptă al acestei zile: Români, vă implor, treceți Prutul! Și, pînă la urmă, din cauza teribilei presiuni de oameni dornici să treacă podul și aglomerației nu mai puțin teribile, am rămas să privesc nostalgica de pe malul meu la celălalt, acolo unde mă așteptau prietenii la care am vrut atît de mult să ajung zburînd cu avionul de la București și gonînd cu taxiul de la Iași, da, dragă Cîmpol, te sa-

lut, și-am trimis o carte, știu că o aștepti...

...Ars amandi, ars scribendi... Dar iată că Dumnezeu nu ne uită și dacă n-am reușit să trec eu la frații de peste Prut, s-a întîmplat minunea să trecă ei dincoace, și chiar în formula simbolică totalizatoare a energiilor vitale proprii modului meu de percepție a lumii și vieții adevărate: luni, 7 mai, o excelentă trupă de actori din Chișinău, au prezentat la Teatrul Național din Iași spectacolul de tinărul și talentatul dramaturg Valeriu Butnaru, în regia lui Petru Vutcareu. (Doamne, ce emoții fericite pentru toată lumea! pentru ei, că jucau pentru prima oară pe această scenă pe care au visat-o mereu, pentru noi, că-i vedeam și îi primeam pentru prima oară ca pe unii de acasă, fără să se deosebească întru nimic de jocul sau dicțiunea artiștilor noștri). Piesa este scrisă cu un an și ceva în urmă și subiectul ei, ce se referă la situația istorică dată la acea vreme pe cele două maluri ale Prutului, prilejulește prin perspectiva derulării evenimentelor în timp tot felul de coincidențe simbolice și ironii romantice sub înfățișarea unui text baroc, oscilînd între extremele unui realism fiziologic, burlesc, de factură populară, și scheme politice cu năluciri ideale de împlinire națională.

Grosso modo, spațiul scenic funcționează și absurd, ca o casă, prin mijlocul căreia trece un jgheab pe care se scurg tot felul de lichide menajere, dar și ca un teritoriu împărțit în două de un riu care pînă la urmă va fi adus în situația să unească, și nu să despărțască cele două jumătăți ale unui întreg sciadat în mod artificial și dureros. Deși parabola este destul de transparentă, ea nu cade în schematicism didactic fiindcă textul are carne și sînge, iar actorii sint cu adevărat talentați și transmit o emoție sinceră, plină de patosul comunicării: **Ala Mensiev** (Euridice) are un joc nuanțat, variat, complex și expresiv pe un registru larg de femele îndrăgostite, soție infidelă, funcționară cabotină și fecioară cu aspirații infinite, romantice. **Ion Sapdaru** (Confucius), un chinut agronom care cercetează și cultivă ogorul (lutul) în erubetă, visînd la călătorii irealizabile și luat drept nebun, bun pentru cămasa de forță. **Gheorghe Petreanu** (Agamemnon) muncitorul fidel bunului simț al unei istorii torționate, falsificat, gata să sară în ajutorul acțiunilor singeroase a'e textului; **Andrei Mașoi** (Colonizatorul) un ins perfid și demagog cu toate lozincile unității proletarietului mondial în

gură (de pildă, cineva strigă: „cine sintem noi? niște naufragiați! Soarta naufragiaților este în mîna naufragiaților inșiși!”); **Petru Hodărcă** (Românul), un actor, de asemenea, cu un registru, o gamă foarte întinsă de acțiune, un fermecător talent. Toți au ap'audat această echipă bravă de la Chișinău, emoționată pînă la lacrimi în sala Naționalului ieșean unde-și făceau debutul și unde o așteptăm să se întoarcă din ce în ce mai des și, într-o bună zi, odată pentru totdeauna...

...Ars amandi, ars scribendi, ars moriendi... Basarabeni care au venit de la Iași nu erau numai actori, dar și pictori, și aceștia au umplut Galeria de artă „Victoria” cu lucrările unor artiști perfect conștienți de exigențele europene ale timpului în care-și desfășoară activitatea lor creatoare, chiar dacă dincolo de Prut artiștii precum **Igor Isac** (cu inspirații eminesciene), **Andrei Negură** (suprafețe abstracte) sau **Alexandru Schiopu** („situații” de inspirație suprarealistă, metafizică) sint numai cîteva exemple grăitoare în acest sens, dar expoziția trebuie văzută și revăzută pentru a identifica amolarea unei mișcări artistice reale la Chișinău.

...Ars amandi, ars scribendi, ars moriendi... Acum, că Mihai Ursachi se duce la Hamburg să-și ia masina („Dodge-u”) pe care si-a expediat-o din America, s-ar cuveni să spun că el este unul dintre rarissimele cazuri care lasă acolo o excelentă situație materială și socială întorcîndu-se în Patrie din exilul politic (și cînd mă gîndesc că cineva, după 17 ani de sedere la Paris, desi n-a avut cu ce să-și cumpere un bilot de tren pînă la București, declară, stupefiat, că a venit să ia puterea sunremă de stat!) dovădînd că nu este numai un mare poet dar și un mare român! Femeie de el și de toți cei care ca dînsul și **Ilvessa** au făcut o lungă călătorie întorcîndu-se apoi să se odihnească printre ei și ei. Așa fel și sint noaptea de vecuri el și orb / Picioarele lui vechi ce plătă-monașate / El nu-și în gîndul zilei nenumărate / Și nîlnia deasupra-l gonîndu-se în roate. / Cu arpile-ostenite, un alb și-un negru corb”.

Dan Laurentiu

MARIN PREDA

zece ani de la moarte

Conștiință și istorie

„Înainte să ajung s-o fac eu, istoria, turbure și amenințătoare, dădea buzna peste noi. (...) Nu credeam în adevărul evenimentelor care se petreceau, așa cum nu credeam în lucrurile nefirești. Acest sentiment de neîncredere care mi se năștea în conștiință în acea toamnă era adânc și cu anii a devenit foarte stabil și m-a eliberat pentru multă vreme de presiunea timpului tragic. Răsturnări nefirești... puteau avea o durată... nu puteau avea viitor...”, notează Marin Preda în *Viața ca o pradă*.

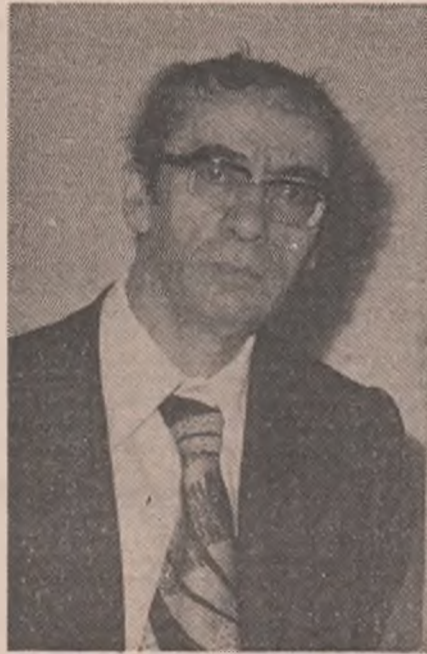
În mai toate cărțile sale, scriitorul insistă asupra decalajului dintre evenimentul brut, trăit nemijlocit, și sensul lui, ulterior, pe care numai timpul îl limpezește. De o parte, avem viitorul — Istoria deci, care ratifică, fără a putea să fie contestată; de alta, conjunctura (durata, zice Preda): un univers de sensuri și altul de fapte. Luate în sine, faptele nu ne pot spune nimic. „Cine cunoaște clipa de față până nu devine trecut?” se întreabă tot acolo Marin Preda. Într-una dintre prozele sale, Borges susține că prezentul e totdeauna „modest”. Există însă, avertizează Borges, și o înfățișare tru-fașă a prezentului. Ea este rodul fabricației, al unei ofensive de confecționare — prin cele mai neașteptate mijloace — a unor interpretări tendențioase, neverificabile asupra evenimentelor în curs. Așadar, o încercare de „a se fățui” istoria; de a se anticipa abuziv asupra verdictului ei; de a se refuza jocul liber al interpretărilor posibile, al coniecturilor în marginea prezentului; de a se oficializa doar una dintre perspectivele posibile asupra faptelor. În două vorbe, Borges o numește „istorie frauduloasă”.

să”. (Referirea la Borges nu e forțată: în *Cel mai iubit dintre pământeni*, Ciceo îi amintește lui Petrini de acest autor, făcând o paralelă interesantă între Era ticăloșilor și Istoria universală a infamiei).

Fără a o numi ca atare, „istoria frauduloasă” face și obiectul atenției lui Marin Preda: adevărata libertate a conștiinței personajelor sale se afirmă prin refuzul istoriei frauduloase, prin înfruntarea cu ea. Mai precis, prin reacția în fața tentativei de a se impune faptelor un sens normativ. Să vedem cum anume.

În poiana fierăriei lui Iocan, se citește gazeta și se emit speculații privind viitorul. Versiunile „parlamentarilor” sînt „modeste” — în termenii lui Borges — fiind formulate cu conștiința gratuității, a jocului. Deși contradictorii, ele sînt non-beligerante și, bineînțeles, în planul faptei rămîn lipsite de risc. Este motivul pentru care Dumitru lui Nae se amuză bonom cînd Victor Bălosu — iritat de „punctul lui de vedere” — calcă regula jocului, proferînd amenințări. Timpul este o vreme răbdător cu aceste coniecturi, născute din plăcerea dezinteresată a speculației. Ce înseamnă asta, în fond?

Evenimentele din Siliștea au fost necruțătoare cu oamenii. Dumitru lui Nae, unul dintre „parlamentari”, a fost silit să-și vindă via la Bălosu; în timp ce Moromete perorează în forum, în curtea lui a intrat „perciturul”; cineva amintește de asasinatul comis împotriva lui Duca iar gazeta aduce de departe zvon de crime odioase petrecute în Spania. Faptele, deci, nu sînt lipsite de brutalitate; dar ei își îngăduie să le stăpînească „cu gîndul”.

Vocația democratică a neamului de care pomeneste Preda în *Imposibila întoarcere*, e o democrație a „înțelegerii” și a interpretării. Speculațiile din poiană nu sînt, e adevărat, decît „iluzii”. Timpul însă nu le tulbură pentru că faptele nu au dobîndit încă un Sens normativ. Abia cînd „istoria frauduloasă” se năpustește în scenă, timpul devine nerăbdător cu istoriile (cu istorisirile) oamenilor. Se instaurează astfel o adevărată dictatură hermeneu-tică: are loc o dilatare monstruoasă, autoritară, a unei anumite versiuni, care își proclamă abuziv sinonimia cu Istoria, încercînd să curme jocul interpretărilor.

Exemplele abundă în cărțile lui Preda. Cînd dobîndesc o efemeră autoritate în Siliștea, Victor Bălosu, Tilvan și ceilalți legionari nu se mai complică cu istorisiri, ci pretînd să facă Istorie. Naratorul se interesează atent de faptele ca și de spusese lor. Există în carte o față comică a faptei — spoitul primăriei — și una tragică — asasinarea lui Dumitru lui Nae. Pseudofilosofia istoriei cu care se imbată, gongoric, legionarii din Siliștea e sim-

plă mască a acțiunii brutale: cu aceeași grijă meticuloasă cu care „spiesc” demonstrativ fațada primăriei, Bălosu și ai lui machiază și sensul evenimentelor, încercînd să se substituie Istoriei. Sensul e impus cu forța, interpretarea proprie e confirmată de crimă. De notat însă că, finalmente, versiunea lor va fi compromisă, discreditată cu aceleași arme: de rîndul său „nerăbdător”, generalul Antonescu ordonă represiunea („cu o voce groasă, confesivă, fără puncte de interogație sau îndoieli”) după ce, în prealabil, mimase dialogul, făcînd concesii de interpretare pe marginea faptelor, în lungi colocvii cu emisarii legionari.

În cel de-al doilea volum al *Morometilor*, bătrînul Moromete și fiul său, activist comunist, au „puncte de vedere” diferite asupra evenimentelor. Ce nedumerește cel mai mult pe bătrîn e însă tactica lipsită de flexibilitate a comunistilor. Niculae nu reușește să-l fie tatălui un interlocutor pe măsură, avînd o viziune normativă asupra adevărului și încercînd s-o probeze prin acțiunea brutală (la limită prin crima de care, moralmente, se face vinovat).

Pe Vasile al Moașei, Moromete bătrînul îl dezaprobă nu atît pentru felul cum dirijează mersul evenimentelor din sat, cît pentru manevrele prin care încearcă să le „aranjeze” sensul. Proaspătul dirigitor este, la rîndul lui, indispus de disponibilitatea hermeneu-tică a lui Moromete-tatăl, exersată în pridvor, în anturajul liberalilor, dură dizolvarea „parlamentului” lui Ioca.

În acest al doilea volum al *Morometilor*, istoria frauduloasă se lăfăie în prim plan în haina demagogiei și a proclamațiilor scrise, de care te împiedică la tot pasul. Istoria nu numai se instituționalizează, ci devine birocratică. O latură pe care naratorul insistă. Pe treptele primăriei oratori ad hoc se îngheșuie să țină discursuri. De fapte nu pare că se sinchisește nimeni. Schimbările esențiale rămîn subterane. Istoria reală e „modestă”, zicea Borges. Sufocat de contrafaceri prezumțioase, sensul nu mai are șanse să răzbească la lumină, prin mulțimea de instrucțiuni, articole propagandistice, ordine ș.a.m.d. „Un ordin punea în vedere că...”; „...un alt ordin le puse în vedere accelerașii...”. În fine, „încă alte ordine și instrucțiuni sosiră în sat unul după altul tot timpul cît dură secerișul, încît Zdroncan abia mai pridîdea să le transcrie în condică...”. Afizeze în afisierul de lingă sfat, „Eu să-l pună pe Bărağan să sune cu goarna și să aducă astfel la cunoștință conținutul lor”.

interpretări

Un Preda aproape necunoscut (III)

Tatăl din *Dimineață de iarnă* (nuvelă inclusă în volumul de debut *Întîlnirea din Pămînturi*, 1948 cu mențiunea că ea „prefătează primul roman al autorului”, ce „va apărea în curînd”) nu are însă de gînd, deocamdată, să dea „la o parte”. Forța paternă este aici în creștere: în locul unui Gingoe avem deja un Moromete (chiar dacă Ilie este încă numele unuia din feciori). Stăpînul casei (o casă tot „de-a doua oară”) izbutește să zdrobească revolta băiatului cel mare, Paraschiv Moromete, și să potolească zizania dintre fiii lui din prima căsătorie și mama lor vitregă. Cu un glas înșelător, „blind”, „liniștit” (glasul lui Ilie Moromete), Moromete din *Dimineață de iarnă* face dreptate, lovindu-și mai întîi femeia, repede domolită și scoasă din „luptă”, molestîndu-și apoi, cumplit, feciorii — pe care îi bate pe rînd, cu ciomagul, în timp ce continuă să le vorbească „liniștit”. Deși „aproape bătrîn”, tatăl este aici un Jupiter tonans. Uu Jupiter care apare pentru ultima oară în această postură. Corecția paternă aplicată vinovatului e corecția finală: „Eu n-am să-ți mai fac nimic”, promite tatăl. Mai mult el oricum nu poate face. Victoria lui, totală pe moment, nu re-

zolvă nimic în perspectivă. Femeia întuiește corect că „întimplarea de astăzi nu se sfîrșise”. Ceea ce se sfîrșește cu adevărat, ceea ce se rupe este legătura dintre tată și fiu. Moromete se desparte sufletește, pentru totdeauna, de Paraschiv: „Ai să pleci? Să faci altceva? Nu știi ce-ai să faci tu, dar eu nu-ți mai spun nimic de-acuma încolo. Poți să ajungi tu, pe-acolo pe unde ai să te duci, împărat, înțelegi? Pentru mine n-o să însemne nici cît e negru sub unghie...”.

„Dimineața de iarnă” este o dimineață de luni — ceea ce poate explica multe. Narațiunea demarează în ziua și ora în care reîncepe corvoaca săptămînală a vieții de țaran: „— Paraschive, Ilie! Sculați... Flăcăul tresări cu putere din somn și se deșteptă. Își aminti de vis și se bucură că e iarnă acum și nu e cules de porumb. Simți însă o oboseală așa de mare în oase, că deși deștept, nu făcu nici o mișcare să se ridice. Îl vedea printre gene pe tatăl său în capul oaselor, răsucindu-și țigarea. «Iar zice», gîndi el, și, plin de groază, încercă să se scoale. Oasele îi erau așa de moleșite, că flăcăul, deznădăduit, gîndi că ar da unul din multele lor pogoane numai să-l lase să doarmă cît va putea. — Paraschive, Ilie!... Ce e cu voi? Sculați-vă odată”. În ajun, duminică seara, Paraschiv Moromete fusese cu o fată — o fată „fricoasă”, care îl „ținuse cu frica ei multe săptămîni” — „la clic” și „niște prietene de-ale lui îl ajutaseră” dîndu-i-o în tindă: „Paraschiv Moromete

zîmbi, aducîndu-și aminte cum s-a întimplat. Fata lui, și așa, tot nu vroise să iasă. Dar celelalte au împins-o și l-au încuiat ușa în urmă. Cînd a simțit-o în întunericul tindei, el a pus mîna pe ea și a tras-o în jos, lingă vatră. «Tremura ca proasta și plîngea», gîndi Paraschiv. A trebuit să se lupte cu ea, să nu țipe”. Gîndul apăsător că începea o nouă săptămîină de muncă și amintirea incitantă a semi-violului îl înrăise de dimineață pe Paraschiv, care trîntește ușa și privește „cu ură la femeia care nu era mama lui”: „Totdeauna îi înghițise vorbele ei, neîndrăznind, de rușine, să-i răspundă. Acum gîndi mohorit că ea și cu fata ei nu fac nimic, stau degeaba, pe ele omul nu le strigă să se scoale dimineața”. De ce tocmai „acum” se revoltă Paraschiv împotriva mamei sale vitregă (revoltă ce o precede pe cea împotriva tatălui?) Atîtea alte dimineți de luni trecuseră doar cu bine, în liniște... Există probabil o legătură între ieșirea sa matinală și scena din ajun, cu fata. Cînd, dacă nu devenise, oricum se dovedise, cu brutalitate, bărbat. Întîmplarea „din tindă” îl întăritase pe Paraschiv: el vede acum în mama sa vitregă o femeie ca oricare alta. Frica acesteia confirmă supoziția. O confirmă de asemenea forțarea simbolică a lăzii de către Paraschiv, în căutare de ciorapi de schimb: „Sub una din ferestre se afla o ladă acoperită cu pînză mare, brodată pe la margini. Lada era vopsită în albastru cu fel de fel de floricele. În ea își țineau femeia și fata lucrurile lor. Nu umbla nimeni în ea, nici chiar omul. Paraschiv se apropie de ladă și o deschise, în timp ce mama vitregă și fiica se uitau la el îngrozite.

— Nu umbla acolo, țipă fata, sărînd spre el și apăsînd capacul cu toată puterea.

Paraschiv își trase mîna, dar buza capacului îi strivi un deget. El ridică palma, scrișnînd, și o lăsă cu toată greutatea în capul fetei. Aceasta își duse mîinile la temple, îngrozită, uitîndu-se la mama ei.

— Mă, ești nekun, vorbi femeia în-

cet, uimită, ca și cînd ar fi descoperit că acela era chiar nebun.

— Da, închină-te, răspunde Paraschiv.

— Du-te, fa, și cheamă-l pe tat-tău! Du-te!

În același timp, cel mic, Ilie, se îmbrăcase și aștepta, rînjind și el din cînd în cînd la cele două femei, încolțite parcă.

Uimirea celor două, mama vitregă și fiica ei, „îngrozite”, „încolțite” subliniază semnificația gestului cutezător, de „nebun” al tinărului bărbat dezlănțuit: el încalcă o interdicție, ignoră o realitate „tabu”.

Împreună cu Casa de-a doua oară și cu *Dimineață de iarnă*, *Povestea unei călătorii* (1949) formează laboratorul *Morometilor*, în care se decantează personaje, situații, conflicte destinate marelui roman. În *Povestea unei călătorii* tatăl se numește în sfîrșit Ilie Moromete și din prima căsătorie el are trei (și nu doi, ca pînă acum) fii, pe înșiși Paraschiv, Nilă și Achim, iar pe băiatul cel mic (din a doua căsătorie) îl cheamă deja Niculae. Acțiunea nuvelei se petrece „după război”. Afînd că Ilie Moromete vrea să-și vindă averea (substanțial sporită după plecarea la oraș a celor trei feciori mai mari — îl avem așadar aici pe Ilie Moromete în postura neobișnuită de înavuțit), Achim și Paraschiv (Nilă murise pe front) sosesc de la București în satul lor — unde nu mai călcase de zece ani — ca să se înțeleagă cu bătrînul. După discuții ce durează două zile, tentativa eșuează; fiii pleacă amenințînd; tatăl, la rîndul lui, amenință că o să vindă „pînă la o palmă”. În loc să se întoarcă însă la București, Paraschiv, Achim ia trenul spre Pitești, și de acolo o cursă pînă la Grințeni, de unde își continuă drumul pe jos pînă la Vaideci, comuna în care știa că locuiește cumnata Veta, soția dispărutului Nilă. Împreună cu copilul rezultat din căsătorie, Veta ar avea dreptul — calculase Achim — la 20 de pogoane de pămînt (lui revenindu-i 30). Planul lui Achim — descurcarea, sigur de sine, deloc speriat de încapă-

Alte compuneri sînt citite la biserică sau afișate în rîspintii. Chestiunea esențială (secerișul) dispăre din sfera preocupărilor urgente, sub avalanșa de comentarii — „trufase”, vorba lui Borges. De un ridicol simbolic e inițiativa instalării unei gazete de perete în mijlocul ariei: „Iar pentru gazeta de perete a ariei principale din mijlocul izlazului, alături de lada cu nisip și uneltele care se amenajară împotriva incendiului, se obțin de la același preot un articol pe care Zdruncan îl copie cu cerneală violetă pe hîrtie mare, cu scrisul lui plin de înflorituri la fiecare început de frază”.

Preda măsoară cu subtilitate distanțele care se cascadează între fapt și pseudo-sens. Adevărul — care nu e „spectaculos”, ci „subteran și eficient” — rămîne ascuns așteptînd verdictul viitorului:

„Oamenii însă se mișcau încet și toată febra aceasta politică și administrativă trecea pe lângă ei și pe lângă căruțele și vitele lor fără să-i atingă. Fără să afle nimeni și cu această lentoare în mișcări dădeau și ei o luptă, dar una mai puțin spectaculoasă, subterană și eficientă. De aceea și erau senini și liniștiți și îi primeau pe activiști parcă anume cu acea înfățișare și acele vorbe care justificau enormul val de cuvinte care se revărsau din aparatele de radio, din ziare și de pe sonorul benzilor de filme...”

Enormul „val de cuvinte” se revărsă în toate romanele lui Preda substituindu-se destinului, avînd putere de viață și de moarte. Un exemplu este soarta lui Valache. Sub povara clișeurilor calomnioase, acesta își pierde echilibrul, punîndu-și capăt zilelor. Dar nici după moarte, victima nu scapă de persecuția cuvintelor, care tind să-i pecetluiesc imaginea, pentru viitorime: „Și aici vin cuvintele, că »nemai-putînd suporta regimul nostru democrat-popular, domnul Valache și-a pus singur capăt zilelor.» Ce era cu cuvintele astea? Cine le născocise? Parcă erau scrise undeva!? Nu crezi?” Acest comentariu reparat îl face fostul notar din Siliștea, în dialog cu Niculae, mulți ani mai tîrziu. Prin el, Istoria adevărată își rosteste cuvîntul. Evitînd să se implice în conflict deschis cu versiunile frauduloase, vinovatul este, de fapt, Niculae.

Există în epica lui Preda un interes neabătut pentru efortul anumitor personaje de a menține cu orice risc „democrația hermeneutică”, dejuicînd încercările de instituționalizare a sensurilor, de contrafacere a Istoriei. Lupta aceasta începe foarte de jos, în planul relației dintre eu și altul, urcînd pînă în sferile politicii și ale strategiilor istorice.

În *Delirul* (singurul roman cu pretenții istorice scris de Preda), Ștefan

al lui Parizianu este gazetar. Misia lui este să adune fapte, să interpreteze deci prezentul, comentîndu-l pentru marele public. Novice, el se arată neașteptat de expert în ceea ce am putea numi *ars conjectandi*. Personajul revelează astfel o vocație certă; i se adaugă — de ce nu? — o probabilă contaminare de „morometism” (Ștefan îl frecventa pe Moromete tatăl, stîrnind dezaprobarea familiilor învrăbite).

Pe front — pierdut ca Fabrice del Dongo în vîlmășagul de întimplări „năucitoare” — compune reportaje de război, omoloage, deci, speculațiilor la care se dedă Moromete în poiana lui Iocan. Ștefan nu pretinde să facă istorie, ci doar propune conjecturi. Expediate de la fața locului, textele sînt cenzurate prompt de generalul Antonescu. Acesta își impune cu brutalitate versiunea proprie asupra faptelor. „...generalul e acela care a dat ordin cum să se scrie despre război. N-ai citit în ce limbaj sînt scrise articolele normative? Tu ce-ai crezut că poți face excepție? Crezi că e războiul tău, să scrii cum vrei tu despre el?” Ruptura dintre experiență și adevăr a devenit ireparabilă. Presa, înțelege el, „nu mai era a opiniei publice, ci a unui singur om, care își impunea gîndirea lui obtuză și voința lui brutală asupra ei”. Monopolul hermeneutic pe care îl asumă generalul e expresia sfidătoare a istoriei frauduloase.

Ce-i mai rămîne de făcut individului? Ce marjă de libertate mai are conștiința? O alternativă a supunerii este tăcerea activă, rezistentă, care protejează libertatea interioară. O lege Valache eliberat din închisoare, refuzînd să mai folosească cuvîntul, unealtă a minciunii. O adoptă în cele din urmă și Ștefan, negăsind posibilitate de replică: „...asta nu înseamnă că renunți în tine însuși să gîndești, precizează el. Să te ferești, dar să nu te supui în sinea ta, cum văd că s-a întîmplat cu Niki”. O practică o vreme și Petrini, înainte de a-i descoperi ipostaza productivă, anume creația (Era ticăloșilor, gnoza, confesiunea).

Spre deosebire de lumea lui Sadoveanu, de pildă — unde între faptă și adevăr nu rămîne nici un interstițiu oferind o marjă de manevră istoriei frauduloase ca și libertății de improvizație a insului înclinat spre tăgadă —, în cărțile lui Preda insul suspectează și apoi sabotează totdeauna consensurile. E, cum zice Moromete, „independent”. Refuză integrarea ideologică, preocupat să descopere spații, fie și interioare, propice nedumeririi, dubiului și dialogului. „Libertatea — susține Petrini — e un triumf uman chiar și în adîncuri”.

Monica Spiridon

șinarea tatălui (care de altfel habar nu avea de Veta și de copilul lui Nilă) — e de a o convinge pe văduva fratelui său să-i dea o „consimțire în scris prin care el era însărcinat să muncască partea ei de douăzeci de pogoane”. S-o muncască, desigur, nu dezinteresat. „Povestea unei călătorii” este povestea unei călătorii „de afaceri”. Afacerea nu reușește însă deoarece notarul din Vaideci aduce marea veste că Nilă nu a murit, că trăiește — drept dovadă arătîndu-le, Vetei și lui Achim, scrisoarea sosită de la dispărut și pe care de trei luni o ținea la el, neavînd cui s-o înmîneze (din primăvară Veta locuind în altă comună, la Vlădoieni). „Planul lui (al lui Achim, n.n. V. Cr.) cu pămîntul Vetei se spulberase, dar nu numai atît. «Ce-are să se întîmple acum?» îi trecu prin cap întrebarea. El se smulse din fața femeii, care între timp deschidea mereu, tremurînd, scrisoarea, și Achim, ca și cînd n-ar fi văzut-o începu să se plimbe neliniștit și agitat prin odaie”. Reapariția lui Nilă reordonează cosmosul morometean. „Povestea unei călătorii” este în același timp și povestea călătoriei, dus-întors, a lui Nilă, de la viața la moarte și de la moarte la viață (călătorie ce va continua, cu încă o etapă, în *Moromeții* vol II., unde Nilă va fi declarat din nou mort).

Această năvălă relativ întinsă (de 40 de pagini) anticipează *Moromeții* și altfel. Motivul călătoriei inaugurează ritmul amplu și lent, prin excelență românească, deschide porțile spațiului vast, capabil să cuprindă volumul noului gen, superior. Dacă Achim este cel care întreprinde călătoria și acționează, personajul central al „poveștii” este frațele său Nilă. În cadrul „bibliei” morometiene, *Povestea unei călătorii* reprezintă „cartea lui Nilă”. Este textul cel mai important consacrat acestui personaj, existenței sale orășenești, bucureștene. Multe din elementele biografiei sale schițate în proza din 1949 au trecut apoi în *Moromeții* vol. II și în alte romane (mai întîi portar la un bloc de pe C.A. Rosetti el se califică și devine sudor la STB). Foarte frumoasă este istoria relației Veta-Nilă, istoria unei iubiri adevărate, profunde, însin-

gerată de plecarea pe front a bărbatului și apoi de vestea morții lui. Tulburarea pe care i-o provoacă femeii scrisoarea resuscitatului Nilă dă măsura acestei iubiri. În ciuda înfățișării sale greoaie, grosolane, bunul, blindul, resemnatul Nilă este un personaj purtător de lumină. Nu întîmplător, tocmai lui, dintre toți feciorii lui Ilie Moromete, îi este dat să îndeplinească ritul purificator al jertfirii (În acest sens, retrimiteria ulterioară, dureroasă pentru cititor, a lui Nilă în împărăția morților, este legică, necesară).

Povestea unei călătorii prezintă interes și prin prisma procesului social și psihologic al deruralizării. Cîteva din personajele năvelei fixează etapele acestui proces. Achim, care s-a descurcat cel mai bine în București, e în mare măsură adaptat noii sale condiții urbane. El e îmbrăcat și vorbește orășenește („— Dragă, uite ce este. Bună dimineața! Vreau să vorbesc cu cineva din Vlădoieni la telefon. Sînt din București, am treabă pe-aici. Ești draguț să ceri legătura?”, se adresează Achim ajutorului de secretar din Vaideci); nu-i mai place să meargă cu căruța și îi numește pe țărani „toromaci”. Nilă însuși, deși multă vreme „se gîndi acasă ca la un refugiu”, „nu se putea dezlipi (totuși) de București. Viața plăcută pe care o ducea ca portar îl făcea să i se pară pămîntul și plugul ca ceva șters și îndepărtat, mai ales plictisitor. Ce știe Ilie Moromete de cinematograful?” (s.n. V. Cr.). La polul opus se situează căruțașul (care-l duce pe Achim de la Vaideci la Grînteni și înapoi), un excelent personaj episodic, ținîndu-se încăpăținat de obiceiurile lui țărănești. El refuză chibritul orășenească subliniind superioritatea amnarului, care îi permite să aprindă pe orice vreme: „«Ai dracului toromaci», gîndi Achim, resemnat să privească pînă la sfîrșit cum omul, după ce a terminat de sfărîmat și și-a umplut chimirul cu tutun, a scos din altă parte un jurnal, și-a răsucit o țigare și apoi și-a aprins-o

Valeriu Cristea

Continuare în pag. a 15-a

ion

budescu

Var nestins

O Eli, Eli! eu struțul din pustiuri
cu spaimă
capul sub funia ta impietrit mi-l scufund
în albul hîrtiei

În varul acesta nestins peste dunele cărui
propria mea mină
rămasă
acolo afară —

fără odihnă așterne Poemul.

Deșeuri

Iubito: singurătatea, dedalul destinului, reclusiunea
Miinile tale devorează tăcerea
Gheara din gît. Nisip imposibil. Meteoritul-n
scădere pe boltă. Și viața —

Viața: ca un vers la care (ții (dar care pur și simplu
nu-ți iese!)

Un extaz al declinului seara. Și iarăși lumina
de pivniță. Profanul și sacral dormind
îmbrățișați prin tramvaie. Deșeurile din grădina
retorică. Aorta pe dric. Mileniul se va

descurca totuși. Și mărturia depusă cîndva —
iubito! singurătatea este crima pe care nimeni
nu a făptuit-o

dar pe care o ispășim rînd pe rînd

Vis rău

Să privești deodată și în aceeași direcție
cu un ciine flămînd

Și nici un cuvînt de prîsos, nici o speranță

Și gura

mea în rostogolire pe acoperiș
— De la Cain și Abel încoace
noi sintem
într-un continuu Război Mondial

Dar Doamne cit sînge, ce trudă pe brancardieri
dacă nuse la zid, ciuruite de gloanțe, șiroind
și urlînd
cuvintele mele mor
în fața faptelor mele

Boabe de griu

În durată și singurătate: edificiul al melancoliei
e dealul —

într-adevăr în jurul focului verde al ierbil
o vreme respirațiile și-au regăsit ritmul

Dar azi zeli pelsajului l-am incinerat
gravide cu boabe de griu semănătorile se afundă
tăcut în
arătura de toamnă. Și norii
documente celeste. Viitorul tău apocrif: deuată și
singurătate —

Căci pentru tine a naste e o bucurie mai mare
decît a fi tu însuși născut

Un ultim adio

Seara venea ca un craniu: avea ochii goi
era duminica a patra a Slăbănogului, prima după
Turnul Babel iubit

Cineva la subsol se izbea cu capul de toți pereții
și eu dintr-o cameră-ntr-alta glorios navigînd
24 de ore din 24

Acolo unde putreziciunea pietrei se cheamă pulbere
o tu care ai locuit trupul singurătății
Mysterium Magnum — acolo în tirziul tirziului

întrebam: cine va vinde pe cine la cina de taină
și eram pentru ultima oară în viață
și vocile noastre încă nedemontate!

Nu, nici într-o grotă nici altundeva sub pămînt —

seara oasele gri le avea și rochia mov
pe biciclete celeste de nichel pedalau papagalii
pe rotilele norilor
Și dintre atîtea lustre și clanțe și sonerii și
alte nimicuri

vocile noastre scoteau la plimbare pe străzi
un adio tîrziu, un ultim adio
aîrnat de gîtul acestui verset optimist

Luceafărul

9

vasile andru

PROZĂ SCURTĂ CU FEMEIE ȘI FOC

antonia își făcea loc printre ei, răzbea. Străzi pline. Își spunea că mai bine ar fi murit ea întâi, înaintea lui.

Era înaltă și fără voință. Se cățara pe scara autobuzului 101, oră de vîrf. Cobora în stația Ziduri Moși. Căra ceva greu în ambele mîini. Toată viața a cărat ceva greu în ambele mîini.

Pe urmă trebuia să ia tramvaiul, dar nu reușea. Ei se înghesuiau, se agățau de barele de la ușă, forțau urcarea. O dislocau. Era joi sau vineri.

Fișă cu alfa. Pierderea limitei de mine și de voi. Pierderea identității și a silinței impulsive. Roțile tramvaiului sînt moi, sînt din aluat. Capul este un obiect obosit. Ei așteptau, ei purtau pe umeri obiectul lor obosit. Ei nu au trăsături finale, permanente și de aceea sînt mai autentici, superabili. Un hazard fluid, niște nenorociți la locul lor! Își zicea.

În stație erau și trei străini, adică aveau o altă limbă și vorbeau altă limbă. Niște exilați! constată ea. Unul înt eba, îi silace românești și gesturi universale, cum se ajunge pe bulevardul Dacia. Ei căutau ambasada lor. Le-a explicat și s-a gândit că exilații sînt cei mai triști oameni.

Telefonul a sunat și Antonia a ridicat receptorul. Mă cruceș! a conchis Marga, prietena ei.

Antonia a coborît cu liftul și a mers în spatele blocului cu un braț de lucruri inutile. Le-a dat foc.

O vecină a strigat de la geam: Ce faci, doamna Bistriceanu, ne intră fumul în casă!

Termină imediat, a răspuns Antonia.

Nu bătea vîntul și fumul nu se împrăstia.

Undeva la etajul opt, un casetofon era dat la maximum, ea auzea: Eu te-am iubit, viață! Eu te-am iubit, Norma Jean! Eu te-am iubit, omule din Capernaum!

Era un cîntec foarte nou, de un lirism brutal. Era bazat pe enumerare, pe posesiune și, implicit, pe frustrare.

Fișă cu beta. O liniște pierdută provoacă astm, spunea el. Tușesc, tușesc de doi ani. Sînt prea participativă. Bolile de ficat și inimă încep din exces de unde cerebrale beta, zicea. Mă învăța cum să fac să fie bine. El știa cum se controlează la voință ritmurile astea. Îmi crea un spațiu securizant. Acolo e centrul focului spontan, zicea el. Își petrece musafirii, rămîne singură.

Trăia o angosă pe măsura libertății sale. Sacrificiul meu nu are obiect, după plecarea lui. Eu trebuia să fi murit înaintea lui, gîndea Antonia. Cred că el se pricepe să creeze dependență și iarăși dependență! gîndea.

Apoi l-a căutat pe doctorul Călin, să-l ceară un tub de Rudotel.

Călin era aproape bătrîn, dar nu se blazase, era în stare să perceapă nuanțele care îl diferențiau pe acești oameni cu tristeți plagiare și egoisme stereotipe.

Doctorul Călin era supărat, spitalul fusese criticat la Direcția sanitară că depășise cu trei milioane planul financiar la medicamente. El le-a răspuns că nu se poate realiza planul la moarte.

Apoi făcea o cafea și o asculta pe Antonia.

În ultima vreme, mă cert la slujbă, povestește ea. Ei fac afaceri cu livră-

rile. Ei înhață mii de lei, se feresc de mine. Dar eu nu mă pot feri de ei. Nu pot închide ochii. O colegă îmi spune că pot băga și eu ceva în buzunar, dacă vreau. Că doar nu-mi strică niște sute acolo. I-am răspuns că s-a dat cu leprele. Toți bagă în buzunar, mi-a explicat colega, altfel nu se poate trăi. Se feresc de mine.

Astea sînt conflicte secundare, zice doctorul Călin. O întrebă: Ce faci mîine, nu vîi să vezi o ședință de cultură?

Ședințele acelea l s-au părut infantile. Niște încercări să te împace cu non-sensul vieții. Ceva pentru oamenii fără credință, gîndea Antonia.

Doctorul Călin a invitat-o la un ceal. Nu o interesa nimic din ce spunea el: Îți dai seama, doamnă, ce investigații pe creier faci așa? Fac tomografie computerizată, în Suedia, în Leningrad. Cînd voi ajunge și eu să am posibilitatea asta? Aparatura noastră e la pămînt, sîntem la stadiul Măruța secolului lămpii cu gaz!

Ea pleca. I se părea că este fără apărare în fața unui oraș despre care avea o părere proastă.

Au unghii și acizi gastrici și caschete, gîndea.

Dar pășea apăsat. Prin smuciturile înnoite. Încă un pas, încă o îmbulzeală. Are voință, azi. Ea este cea mai nouă din toți. Este foarte nouă. Este vulnerabil de două.

Are un aer modern și speriat.

Marga îi spunea:

Ți-am găsit un burlac de comitet; un becher fără vicii și fără angajări afective...

Antonia răspundea că nu-i trebuie, că n-are chef de nimeni. Mai spunea

că, dacă vei avea doi bărbați într-o viață, cînd vei muri te vor aștepta amîndoi pe un mal negru. Așa scrie într-o carte chineză veche. Și dinna nu vrea s-o aștepte doi, nu vrea. Marga ridea în hohole și cerea încă o cafea amară, amară. Pleca pe la ora 11 noaptea.

Fișă cu undele delta. Perdelele trase, somnul profund, caloriferul din metal vopsit alb, aragazul arzînd mereu, focul ca divinitate secundară. Patul simplu, două pături chinezești, o carte deschisă căzută lîngă pat, format de poche, o propoziție subliniată, „ei se ascund în țara întunericului“, veioza aprinsă, părul șaten și frumos revărsat pe o pernă portocalie, somnul profund semînînd cu cel de la extremele vieții.

Ceasul deșteptător suna, ea încuia ușa, pornea spre stație. Vine un autobuz plin și este exact ca autobuzul care va trece pe aici în secolul viitor. Îi este indiferent că astăzi poate fi și secolul 21. Îi este indiferent că trăiește în secolul 22 era noastră. E bine. E frig. E brumă. Îi trecuse prin cap, într-o vreme, să se sinucidă. Dar a fost numai așa, o părere.

Peisajele luminate direct o întristau. Și în general lucrurile prea frumoase, prea bine rînduite, îi trezeau iritări acute.

Dar frumusețea medie, armonia medie, o suporta.

Se întorcea acasă. Deschidea aparatul de radio, un cor mixt cînta: Barbarii de tirani, barbarii de tirani!

Mîncă griu fiert, vorbea la telefon, făcea adînci. Ziua începea cu indecizie, dar trecea repede, ca un film pozitiv.

Era octombrie și soare. Ea trăia în această metropolă. Locuia în acest bloc enorm, avînd peste 250 de apartamente, deci de talia unui sat românesc mijlociu. Era un bloc gălăgios, avea toate vîrstele și manifestările unei comunități vii, vii. La un apartament de la etajul opt, casetofonul era dat la maximum și cînta un cîntec foarte nou despre Capernaum. Și ea se gîndea tot mai mult la întimplarea pe un înțelept care îi spunea unei pietre: Bună ziua, soră piatră!

1983

valeria tăicuțu

COPACUL

Unu: e' an tineresc. Lucrativ. Umerii drepti, burta lipită de șira spinării. String virtos coada, lopeți în pumni. Fostă creangă de stejar — îmi trece prin minte. Și, tărăgănat, ca o mișcare scribită din solduri: toată lumea-mi zice la ru. Cîntecul îmi zvicnește în temple, îngroșă ceata de pe ochi. Aproape că nu mai văd centra a termică și grămezile hidoase de cărbuni din fața ei. O greață fierbinte urcă în mine din adînc, odată cu cîntecul. Nod în gît. Roi confuz, gînduri, cuvinte, scene rememorate, serpuitoare, mă năruie. În mină lopata, biata unealtă veche, bătaie de joc îmi apare. GATA: doi. N-am nici un chef de cîntat, eu sînt un om al muncii serioase, trebuie să încarc o roabă cu cărbuni, s-o duc în centrală, să mă întorc, să încarc altă roabă cu cărbuni, s-o duc în centrală, să mă întorc, să... Mișcare au ralenti. Hopa!... Oprește tăierea înghețatului văzduh: a crescut, unealta. Unealta. Uriașă. Îmi tremură mîinile de efort. C-am furat un lemn din codru. TACI: trei. Arunc de sus cărbunii (spatele drept, cit mai drept!). Am luat mai mult praf (iarăși). Gra-nule. Hai, că sînt deștept. Băiat cetit.

Unu.
Doi.
Trei.

Ar trebui să flu mai conștiincios. Prea multă pauză între mișcări. Nu sînt reatabil. (Slogan: pauzele lungi și dese, cheia marilor succese). A urea. E plin tîrgul de tembelle cu guri daldora de aforisme. Și ei sînt băieți cetit!. Prietenii mei, nu? Al poporului. Dacă-l scuturi, nimic nu rămîne. Poleială. Chewing gum, White Horse, blue-jeans și restul. Sport și sănătate, pe sub mină. Fără romane și gazete literare, că tulbură creierul.

JORJ: ți s-a încins tîrtăcuța, dom'le, dă-i cep. să nu pocnești, și mai las-o naibii de literatură, nu vezi, e numai sanchi, gargară...

A VENIT INTELLECTUALUL, s-au mirat. corozivii, băieții de la centrală. Cu ce ocazie pe la noi, MAESTRE?

Unu-doi-trei. Strănut (iar am încărcat praf).

Parcă ei nu știu:

— Iubițel, supraveghetorul nu doarme noaptea, că de-ai-a-i supraveghetor, mă-nțelegi mata?

Hipnotic și unduitor, glasul șarpelui cu clopoței. Privire semnificativă spre administrator. Zimbet spre tovarășa de la partid. Spre mine, al naibii de insinuantă (solfegiu în patru a patra, maestoso):

— Control inopinant, dragule. Fără să te anunț dinainte. Mă ierți că nu te-am anunțat dinainte, da? Că n-am făcut excepție.

Cei doi gustă ironia. Se gudură. Focalizează luminile parșive spre canapeaua unde-am rămas țintuit. Ar fi trebuit să mă ridic și să mă inclin respectuos. Să rup cîmpul magnetic. N-am avut putere. M-a prins, m-a prins. Gata.

— Să dai mata o notă explicativă. (spre administrator). Miine dimineață mi-l aduci, să-i comunic ce-am hotărît. (spre mine, duioasă). Poți dormi liniștit, supraveghere nu mai pupi, să fie clar, iubițel.

Notă explicativă: TOVARAȘA... (ei, aș, cum o să-i zic eu ei tovarășă, ce, sefa e tovarășă cu toți derbedei? Că așa ne zice ea nouă, cu părintească îngrijorare: derbedei. Toți. Fără excepție. Să-i zic... doamnă, nu prea mă trage inima. Și nici nu-l recomandabil. Orișiciti). Deci: DOAMNĂ DIRECTOARE (fac pe prostul, nu?). Menționez că azi-dimineață, la ieșirea din tură, l-am găsit în garsoniera mea pe viitorul dumneavoastră ginere. Are cheie, că mi-a solicitat mai demult una, pentru diverse escapade ce nu puteau avea loc sub ochii părinților. (Escapade e un cuvînt nepotrivit, trebuia să zic aventuri, dar nu ține să fii sincer în hirtii oficiale). Viitorul dumneavoastră ginere a sărbătorit toată noaptea ieșirea din celibat. Nu cu mine, doamne ferește, că eu eram de serviciu la copii. Cu alți distinși amici. M-a rugat să-l ajut, în numele prieteniei ce ne leagă încă de pe băncile grădiniței. Să conduc eu Aro lui și să mergem după vin, că vă trebuia la nuntă. Am pierdut toată ziua umblind din comună în comună, pe la diferite cunoștințe serviable. În seara cînd m-ați prins dormind, tocmai descărcasem bidioanele și pe ginerică la viitorul dumneavoastră cuscru. Care cuscru, indignat de starea odraslel unice, l-a tras vreo două și a băgat-o în scutece, după care v-a dat telefon, cum că Neluțu a venit mort... de oboseală și victorios din misiune. Eram lîngă cuscru, să știți. Îmi ținea mîna la gură. Am avut plăcerea să vă aud glasul, adică mirarea ala dulce-

scrișoară din el, că de ce n-a sunat chiar Neluțu, sau de ce n-a trecut să-și vadă mireasa, și să lase și la ea un bidon-două, și așa mai departe, pizzicato.

Să încarc roaba mai repede. E ora 17 și nici un cazan nu funcționează, ce naiba, tocmai azi mi-am găsit să intru în grevă și să sabotez prestigiul Școlii Ajutătoare? Urgent, unu: bag lopata în cărbuni.

Notă explicativă: Tov... Doamnă directoare! Recunosc faptul că m-ați prins dormind pe canapeaua din hol în timpul serviciului. N-am nici o scuză. Aștept să luați măsurile pe care le veți crede corecte și necesare.

Roaba e aproape plină. Cîteva lopeți și-am isprăvit.

Unu.
Doi.

Adică fac pe nebulul, în concluzie. Îi dau peste nas șefei, vedeți, eu sînt demn, am conștiință înaintată, îmi fac autocritica și n-aveți decît să mă ardeți, că puțin îmi pasă. Nu ține. Se infurie și mă rău, prăpastia.

JORJ: Așa-ți trebuie. dacă ești frater. Amicii își fac de cap și tu tragi ponoasele de pe urma lor. De-ai-a, că ești prost de bun.

Jorj dragă, Neluțu e prietenul meu, cum să-l pirăsc? N-am stofă de intrigant. (Gînd răutăcios: mai răzbuună sint, dacă se însoară: la așa soacră, așa ginere). Trei: scribos praf. M-a intrat în ochi.

Lîngă roabă a apărut un copil. Mă multicolor la fes. Trening jerpelit. Adidași: unu' albastru și unu' verde. Totuși, nu-i elevul școlii. Îi știu pe toți, n-are cum să fie de la noi. Mă privește fix. (Ce naiba o fi vrînd? Mă rog, nu-s în stare să-l iau la rost). Am cotit roaba printre două mormane de cărbuni, ca să nu dau peste el. Nu se mișcă. Întorc mereu capul: degeaba, nu-i întîlnesc privirea. Mă împiedic. Ce bine ar prinde o injurătură! M-ar răcori.

JORJ: Te macini singur, ca un tont. Ei pompează whisky și Kent pînă nu mai pot și-l doare undeva de tine, OK? Te caută cînd au nevoie de garsonieră și de șofer treaz, zevzecuile.

Lasă, Jorj. Și tu ai face la fel, dacă... Intru în sala cazanelor. Imensă. Pereți împărțiți etic și echitabil în pătrate. Sute de pătrate într-o aliniere smerită din sticlă incasabilă. Securită comandă specială, că șarpele are gusturi și-a vrut ceva de toată stima. O are, spre mîndria consiliului profesoral. Și n-a costat-o nimic.

— Așa, drăguță. Ai să te întorci mata la centrală, că de-acolo te-am promovat. Eu vîoam să te dau la gospodăria anexă, norocul tău că s-a împotrivit biroul executiv. N-ai destul simț de răspundere ca să lășăm animalele pe mîna ta, după cum bine au specificat și tovarășii. Nota explicativă urde e?

Îi arăt mîinile goale. Mutra mea blajină, de viitor fochist, nerasă și nespălată, o împresionează.

— Bine, fără notă explicativă. Dar fel postul în primire chiar acum. Îi schimbă

pe bietul Dănoiu, că el n-a dormit azi-noapte, cum dorm alții cînd sînt de serviciu.

Salut respectuos și plec. Mă ustură ochii cu care l-am privit o noapte întregă pe Marian. S-a trezit cînd direcțioarea a intrat val-vîrtej și a aprins lumina să vadă cîți copii dorm, cîți sînt dezveliți, cîți au pijamale noi, cîți vechi, cîți au pahar cu apă pe noptieră, cîți n-au, cîți... Copii ai nimănui. Nu și-au văzut niciodată părinții. Unii nici nu-și dau seama că ar trebui să aibă părinți care să-i crească. Alții întrebă unde-i mama sau unde-i tata cu același glas cu care cer supliment în sala de mese. Recită, în schimb, emoționant. Și cîntă. Îmi vine să urlu cînd îi văd aliniați, înregimentați, băgați în uniforme din comerț cu ridicata, deplînși de matroane active și milostive la Ziua Copilului și la alte sărbători legale, cînd li se distribuie haine vechi, jucării uzate, bomboane să-punoase și li se cer spectacole omagiale. „Noi te iubim, hi-hi, noi te iubim. Cu inima fierbinte...“ Pe cine și cît timp pot ei să iubească, traumatizați cum sînt, dinainte de a se naște, cu minte puțină și trup schilod? Cîțiva n-au nici măcar darul vorbirii, doar reacții de-o violență infricșătoare. Ca Marian. Binecuvîntați animalele și copiii. Pe urmă se reazemă de-un perete și se leagă de apatici ore în șir. Unu-doi-poc! Spinarea lor e numai vinătăi, de-atîta izbîit în perete. Unu-doi-poc!... Și totuși, îl iubesc pe Marian. Acum e bolnav. Tratamentul nu-l e de nici un folos, dar nu l-am spus asistentei, că iar îl trimite la șocuri electrice, de umbilic ca teleghidat, pe urmă, zile în șir. Măcar de-ar putea să spună ce-l doare și ce-l cu el. Nu spune. Te sugrumă cu ochii ăia albaștri, din care n-ai ce afla. Mașina mică a Salvării era în fața școlii dimineață, pentru el, cînd sefa își sfîșia magnific, mingiletor discursul — pentru mine.

Cazanele duduie. Toate cinci. Deja termometrul arată 62°. Ce bun sînt, ai zice că respect toate lozincile de care-i plină centrala. Să le ia dracu' de lozinci, și tot el să le citească.

— Nu-i mai face, bă. Instrucțai, că pierdem meciul. Știe el ce are de făcut, că doar e intelectual. A rumegat trei biblioteci și-o librărie la viața lui. Noi sîntem în hol, MAESTRE, la televizor. Cînd se termină meciul, o să-ți spunem ce-au făcut ai noștri.

Flutură din mîini și pleacă amîndoi rînjind. Se bucură de răul altuia. Așa-ți trebuie, statul te plătește să fii vigilent, nu să dormi. De-ai-a sînt copiii bolnavi, că umblă desculți pe săli și dorm dezveliți, da' cine să-i vadă noaptea? Să le fi făcut o listă și eu. Nopti cînd tremurai lîngă calorifer. Seri fără apă caldă. Pe ei nu-i vede nimeni. Nu fi invidios: fiecare cu norocul lui.

Cazanele duduie. Ar mai trebui, totuși, cărbuni. Coleasă a suta oară copilul. Stațuie, nu copil. Deloc nu s-a mișcat. Începe să mă agaseze nemîșcarea lui. Și fe-

(Continuare în pag. a 12-a)

DESPRE SINGURĂTATE

vlad
niculescu

I. DESPRE LUCRĂRILE DIAFANE

„Întreb de câte ori, în solitudine noastră, depășim spaima unei ireductibilități numerice? Dacă ați făcut vreodată, în totală izolare, experiența de a parcurge nenumăratele posturi de pe scala unui aparat de radio știți, cu siguranță, la ce mă refer: tot ce o lume întreagă spune, trăiește, crede, te împinge să realizezi că ești unu singur și nu tu singur (unu, aici, e negativ nu atât pentru puținătatea sa cantitativă cât, mai ales, pentru mutația spre impersonal, spre deosebire de eu și tu, persoanele prin excelență. Unu e acesta al lui M. Buber). O lume de evenimente, de infinite corelații te delimitază, te restringe prin vocile ei la tine ca la o unitate mecanic-ireductibilă, nici măcar tu, nici măcar trupul tău, doar la unu singur, la in-divid. Pare ciudat, dar o stare atât de vitală cum se vrea singurătatea se nutrește din regresivitatea către atomul nedeclicat, acel atom precosmic, steril până la realitate.

Desigur, dacă ați făcut această experiență nu ați putut să nu o legați de un instinct activ și sociabil pe care tocmai vi-l descoperăți. „Le malheur de ne savoir pas se tenir en repos dans un chambre“ putea atunci fi pusă în seama unei vocații a comunicării, a prezenței în lume, a lui a fi laolaltă. Pilda radioului se arată, totuși, aici cât se poate de clară: nu singurătatea în absența lumii face imposibil faptul de a te suporta într-o cameră goală, nici măcar singurătatea vitală datorată prezenței lumii întregi, un festin de la care tu singur te simți exclus, ci mai ales spaima ireductibilității a-tomice, a a-umanului solitudinii, a impersonalului agravat până la halucinație, într-un cuvânt, a singurătății în singurătate.

Aceste viziuni sînt cele ce-ți fac insuportabilă odihna, te scot din casă ca să practici o meserie, oricare, să te distrezi, să-ți plîngi de milă, să faci orice numai să nu te numeri și să te descoperi unu singur.

Un prieten filolog, a cărui viață o cunoașteam mai ales din întîlnirile din bibliotecă, mi-a mărturisit odată că hobby-ul său de singuratic era tocmai acesta: de a căuta, clasifica și ierarhiza după gradele de depărtare posturile de radio. Acest om care putea urmări pînă în pinzele albe destinul unei particule de reverență într-o limbă orientală, făcea, aveam să constat, acasă un exercițiu după toate aparențele tot filologic; minuțiozitatea, răbdarea, satisfacția reducerii varietății în scheme, toate îmi formaseră această impresie. Ceea ce am sesizat, însă, mult mai tîrziu a fost sensul întreprinderii sale. Prietenul meu făcuse tocmai din acest impuls evaziv (de tip hobby) o neînduplecată exersare a ireductibilului, un exercițiu de anulare a impulsului evaziv originar. Tehnica sa spirituală consta în demontarea și contemplarea acută a mobilurilor aminării, în fixarea negației ei ontologice într-o durată din nou umană, vie, în nimicirea impersonalului prin autosuportare și nu prin revolta existențială. Obstinația sa de a rezista oricărei aminări se traducea într-un act curajos de a suporta întîlnirea cu multiplele voci impersonale ale Lumii așa cum i-o revelase radioul, în credința sa că din Lume poți face, pînă la a fi-o dăruu o grație, un Adversar și nu un Străin, că te poți descoperi în ea așa cum ea nu te-ar putea da ție niciodată. Și precum singurătatea în singurătate se nutrește din impresia unei ireductibilități numerice, care împietrea umanul în categorii impersonale, tot astfel și curajul personal înțele-

● **Întîlnirea cu Vlad Niculescu n-a fost pentru mine o revelație — termenul a devenit frivol prin abuz — ci „un prilej“. Nu calitățile lui intelectuale m-au impresionat, ci, pe deasupra lor, capacitatea de a le subordona unei căutări integratoare. Teribila sa precocitate constă nu în accesul dezinvolt la atîtea arcanse ale erudiției și limbilor, ci în gravitatea cu care înțelege să-și trăiască și să-și gîndească viața. Privirea lui caută, dealtfel, spre un cer anterior și superior culturii. Admir la el mai cu seamă această șansă — care e, de fapt semnul vocației, de a trece direct și firesc de la avinturile ideale și inocente ale copilăriei la îngrijorarea în fața subterfugiilor și ezitărilor omului de a-și asuma cu adevărat un destin.**

La o primă vedere, temele care-l pasionează pe tînărul student clasicist sînt abstracte, aproape dezangajante. În realitate, meditația lui se desfășoară sub semnul urgenței. Al unei urgențe spirituale, bineînțeles.

Mircea Martin

gea să pornească de la restabilirea vieții insului concret descoperindu-l chiar în in-dividul ce încerca să i se substituie. În puțința acestui curaj (de fapt a acestei bune-voințe) stă tot destinul Adversarului. Singurătatea cu adversarul nu mai era deja singurătate în singurătate.

Sînt momente cu totul funeste în care orice ocupație se devalorizează și își pierde eficiența. Atunci numai hobbyurile își arată futilitatea și nemotivarea, dar chiar meseria își revelează convenționalitatea, exasperanța de hobby instituționalizat. Toate acele lucrări diafane ni se arată deodată în esența lor: anesteziice ale unei intimități precare, fantastic de singulare, ale unei singurătăți în singurătate. În aceste clipe sîntem îndeobște cel mai puțin curajoși: prima tendință nu e aceea de a înlătura orice aminare, de a da ochii cu „ireparabilul“, (soluție ascetică), ci, foarte adesea, nostalgia insistentă după o muncă adevărată care să ne epuizeze, să ne facă grosolani, și să ne dea somnul celor ce sapă pămîntul și sparg lemne.

Oricine a trăit aceste clipe a resimțit, probabil, ca pe o evidentă legătură dintre lucrare și vină. Hobby-urile, aceste lucrări diafane devin factori de dezintegrare morală tocmai prin inaderența lor la vină: ele amină, amină mereu, niciodată nu acuză, nu trezesc, nu creează precum munca. Vrei să muncеști pentru că vrei să simți din toată inima osînda căderii în lume, pentru că știi că acesta e singurul mod neparadisiac de a fi: a fi vinovat. În măsura în care se poate simți astfel vinovat, omul își descoperă motivarea în planul lumii și misiunea în timp, recuperează sensul auroral al căderii și al redempției.

Nu o să mă opresc niciodată de a admira curajul și resursele sale ontice așa cum le-am întîlnit la acel prieten. E de necrezut cum în starea în care distilările culturale au adus ființa omească, anestezind-o în ocupații diafane, făcînd-o să-și ocolească vina și astfel ființarea însăși, acest om făcea efortul de a-și converti însăși moartea sa culturală la un rost; din absurdul singurătății, minuției filologice, Hobbyului el făcuse osînde, și le apropiase, le îndeplinea și se însănătoșea din ele. Lucrarea sa era cu mult mai trudnică decît orice muncă (de altfel simpla nostalgie pentru persoanele culturale), era un exercițiu monologic, o asceză, în același timp o cerșire de vină și o vină, ambele fără aminări, evaziuni, justificări.

În destrămarea unei lucrări diafane vezi deodată toată gravitatea efectelor desfiguratoare ale căderii, îngrijorarea omului dat pe mîinile lui. E de ajuns însă puțin curaj ca să vezi, totodată,

și ultimul mare prilej de încorporare a vinii: singurătatea în singurătate. Să te suporti astfel, iată canonul.

II. IAD (INFERN)

„(...) le probleme de la solitude devient le probleme de la mort. Passer par la mort, c'est passer par l'absolue solitude, rompre avec le monde entier. La mort est la rupture avec la sphere entiere de l'entre, l'interruption de tous les biens et des tous les contats, l'iol-wmwnt complet“ spunea un gînditor rus, poate încă prea abstract. Să vedem: Dacă un astfel de om lăsat pe mîinile lui ar deveni brusc veșnic (ceea ce se întîmplă în „Visul unui om ridicol“ de Dostoievski) niciodată speranța unei munci adevărate nu i s-ar mai putea împlini și, totodată, ineficiența oricărei lucrări diafane prin care să-și suporte veșnicia ar fi evidentă. Nu ar cădea el atunci din ființă? Nu ar rămîne unu singur și nu el singur? Izolarea completă, departe de a fi doar o izolare de sfera ființei e în plus o desfigurare ontologică, o mutație spre neantul solitudinii.

Am fost totdeauna mirat de lipsa de subtilitate a lui Dante în conceperea Iadului. Un Iad în care prin pierderea oricărei speranțe se dă în schimb o activitate durabilă (numită fals osîndă) e un Iad convențional și ineficient: toți păcătoșii au acolo niște hobby-uri reontologizate (deci care „în“ orice osîndă e o ocupație, deci o eludare a eternității ei. În plus în infernul dantesc nu se suportă personal pedepsele ci doar funcțional: fiecare ins e redus la postura abstractă de osîndit; nici o conștiință plinară care să suporte în sine vina nici un osîndit dat pe mîinile lui, un paradis al ticăloșilor care au rîvnit, cu siguranță toată viața, în frămîntările din așternuturile lor, o osîndă stereotipă în stare să-i scutească de ei înșiși scoțîndu-i astfel din sfera conștiinței lor vii.

Și cînd mă gîndesc că tocmai de acest Iad al singurătății în singurătate noi încercăm să ne ferim cu activitățile

configurează destinul și nu lasă o concepție să se anihileze într-o prejudecăță, e radicalismul carnavalului (profilaxie pentru maladia „sincerității“ și „autenticității“) puterea de a te înnoi, de a-ți revitaliza periodic dinamica propriului destin. Aderența la vină, tipică existenței istorice, înseamnă și curajul ritual față de vină, nu doar penitența pentru ea. Nu numai eu ci toți avem nevoie de îndrăzneala față de propria culpă căci sîntem în situația paradoxală de a trebui să și defrișăm prejudecățile unei existențe vechi și să ne și purificăm totodată în ce avem mai întîm: ca să regenerezim viața trebuie, uneri, să-i rezolvim culpa gordian. De acest, mai presus de orice sinceritate autoreflexivă, curajul de a întoarce lumea pe dos, golănia și huliganismul. A fi însetat să fii.

și speranțele noastre diafane. E un joc și el diafan în mîgnea ireductibilului amenințător al solitudinii, a „izolării complete“, joc în care impresia lipsei tale de vină nu poate decît să te înstrăineze și mai mult de ce ți se întîmplă, pînă ce orice revelație a lumii poate deveni o revelație implicită a morții ori absurdului.

E de ajuns însă să rîvnești să faci ceva efectiv, ca pe o muncă, pentru a înțelege misterioasa legătură dintre a fi și a fi vinovat. Această inițiativă e ea însăși misterioasă, rod al unei bune voințe cu totul libere, hotărîtă să treacă, pînă la momentul unei reușite, peste tot ludicul și angoasa lucrărilor diafane.

A fi în lume se leagă în chip esențial de a fi vinovat. Inocent e numai cel netrezit, nematur, ori cel ce reușește să-și anestezieze desăvîrșit culpa. De vreme ce accesul la ființă trece prin spațiul vinei ambele forme de inocență în calitate de forme de eludare a vinei echivalează cu un eșec ontic, cu a fi mort. Iadul omului lăsat pe mîinile lui e tocmai conștiința morții sale odată cu interdicția accesului la istorie, la a face, la a sacrifica. Cine e mort în acest fel e căzut din lume în Iad. A cădea din lume (ceea ce Cioran numea cădere din timp, spre deosebire de cădere în timp nu înseamnă a cădea din tine ci a fi lăsat în seama ta în ceea ce ai ireductibil) a experimenta lipsa de viață, de comunicare, de grație, dar nu și lipsa de tine însuși. Iadul persoanei tale cea lăsată în seama ei, în toate neajunsurile lui, devine totuși un prilej, prilejul de a sesiza că ceea ce revelează acest impas, nu e veșnicia vinei ci însăși veșnicia vinovatului. Chiar din netimp și din nelume, din prea tîrziu, conștiința vinei omului veșnic rămîne totuși un fapt. În revelația vinei omul regăsește totodată și veșnicia sa ca persoană, posibilitatea lui a face, a crea, a lucra, toate ca sacrificii căci nimic nu e nerăscumpărbil atîta timp cît chipul persoanei nu e reductibil la neantul maxime neasemănări, al alienării complete.

III. SACRIFICIU

Prin felul său curajos de a se suporta în singurătate acel prieten m-a ajutat să înțeleg că Iadul poate fi anticipat în impresia intimă de „prea tîrziu pentru sacrificiu“, în teroarea sufletească la gîndul că nu în calitate de vinovat va trebui să suporti veșnicia ci, din contră, în calitate de om veșnic, vina, vis veritabil de „om ridicol“ făcut să te trezească la sensul sacrificiului. Odată realizat Iadul nu mai poți rămîne la ideologia singurătății, trebuie să sacrifici.

Ușor de spus dar acest lucru poate duce în fond, la aceeași fundătură ca și autenticitatea. În lipsa unei consonanțe originale cu sine (odată cu macerările unui destin) sacrificiile tind să ne risipească în fapte inadecvate. Ideologia singurătății a neglijat întotdeauna dimensiunile sacrificiului personal, a închipuit un destin maximal, calchiat după experiențe eroice, a vrut să deslușească mutații de destin ori rupturi de cifru acolo unde o simplă notație a lenei sau indispoziției ar fi putut lămurii justificarea cărui fapt sînt toate acestea. Ceea ce lipsește în inițierea unui sacrificiu e orientarea lui. Vrem să sacrificăm ce ar sacrifica oamenii din cărțile pe care le citim, prietenii cu care vrem să rămînem prieteni, vrem (fie și din „sinceritate“) să fim văzuți sacrificînd și asta ne face să trăim literar. Dar cum toate aceste reflecții ajung la un cerc vicios cred că sacrificiul trebuie să pornească de la însăși predispoziția noastră pentru astfel de imoasuri. De ce n-am porni cu sacrificiul chiar de la atracția spre nenoroc ca nenoroc? de la efortul de a-l sesiza ca nrilej?

Dacă este alienant pentru om a se păstra în spațiul nenorocului, trebuie sesizat odată și odată că e vina sa dacă disnerarea fantului nu-i oferă soluții. Numai o bună dispunere spre observarea prilejului din tot ce ți se întîmplă, o vocație a prilejului poate duce la un sacrificiu veritabil. A sacrifica nenorocul pentru prilej, a te tine disponibil sensului din spatele întîmplării, e un act de familiarizare cu sensul lucrurilor, cu destinul. Buna-voință (în grecește: buna dispoziție a minții) dedică tot ce face unei pronii în care crede.

Nu mă îndoiesc că acelui tînăr l-a fost răsolătită tenacitatea de harisma vocii tuturor cranicilor de radio din lume. Prin asceza lui, ele au ajuns să-i vorbească personal, la ureche. Fusese singur cu sine anoi singur cu Adversarul și se suportase astfel în mod necondiționat; acum, însă, toate acele voci deveniseră fănturi, fănturi adevărate. Din spatele oricăruia tu se apropia Paracletul.

● **Vlade, în contextul mistic, aproape ascetic al eseurilor tale (și nu uit că ingerul l-a șoptit odată unui sfînt: „Fugi, ascunde-te, taci — și te vei mîntui“) participarea ta noapte-zi la carnavalul-golănesc din Piața Universității ține de accidental sau de nivelul corespondențelor (Cr.P.)**

— Cerindu-mi să public acest eseu scris acum un an mă faci să-mi regîndesc, azi, continuitatea unui destin abia bănuît, lucru cu atât mai greu cu cît ultimele evenimente nu-mi dădeau convingerea că mai pot fi nici același, nici măcar asemănător cu mine cel dinainte. Și totuși... Trebuie să-ți spun că, deși student în limbi clasice, aprehensiunea mea pentru antichitate a fost în mod subtil marcată de o adolescență prea creștină pentru a putea înțelege în adevărata sa dimensiune cos-

O ÎNTREBARE PENTRU NOUĂZECIȘTI

mismul „păgîn“ altmînteri decît prin opoziție cu paradigma noului con. Ei bine, o nehnăută mutație s-a produs în mine odată cu șocul din Decembrie, un freamăt panic. Am simțit deodată că marea asceză pe care o civilizatie și-o impune într-o istorie ce seamănă mai mult cu exilul, poate fi, la extrem, semnul unei impotențe față de cosmos, față de perisabil și relativ și chiar față de frustetea mereu rivnîță, niciodată atînsă a culturii. Nu e o simplă nostalgie acest sentiment, el e chiar înlăturarea unei noi soluții (una radicală) care îmi

Scrisoare deschisă adresată membrilor orchestrei filarmonicii George Enescu

Stimați colegi intru muzică, Mă adresez astfel pentru că — ori-câtă amărăciune mi-ați fi turnat în suflet — continui să vă stimez pe dvs., componenții primei orchestre a țării, acea orchestră prin care — copil de 13 ani — mi-am început educația muzicală, acea orchestră în fruntea căreia am urmărit nu numai pe marele Enescu, pe George Georgescu, Perlea, Silvestri, Alfred Alessandrescu, Rogalski, dar și pe Karajan și Stokowski, alături de care am văzut concertind de la Kempff și Lipatti la Valentin Gheorghiu, de la Gieseking la Richter, Arrau și Menuhin, datorită căreia — în fine — am ieșit în fața publicului de zeci de ori, între altele cu cel mai mare succes pe care l-am întâlnit într-o viață ce începe a deveni prea lungă: prima audiere în concert a operei „Hamlet”.

Mă adresez dv. cu grija și dragostea unui părinte (sunt fără îndoială mai în vîrstă decît oricare membru al orchestrei actuale și nici-unul din dvs. n-a trecut probabil prin cele ce am traversat eu în viață) pentru a vă spune că acționînd cum ați acționat în ziua de 18 aprilie ați făptuit una din cele mai grave erori: m-ați făcut vinovat de *delictul de opinie* și l-ați sancționat administrativ (scoaterea pieselor mele din program pentru că aș fi exprimat cutare opinie, și rămîne să vă demonstrez că nici măcar n-am afirmat lucrurile de care mă învinuiți). Luna Aprilie nu-mi este favorabilă pe plan muzical. Anul trecut, în aceeași lună, a fost oprită din ordin „de sus” (probabil cabinetul dol, dacă nu cine știe ce cătel mai jos plasat) înregistrarea pornită la Radiodifuziune cu opera „Hamlet”. Singura explicație pe care am putut să mi-o dau a fost aceea că prințul Charles al Angliei făcuse cu puțin timp înainte niște declarații ostile demolării satelor; era deci pedepsit compatriotul său Shakespeare (nu vă mirați: am fost informat că atunci cînd d-na Mitterand a îndrăznit s-o invite pe d-na Doina Cornea la festivitățile bi-centenarului revoluției franceze, a fost dat radiodifuziunii ordinul de a se scoate pentru un timp muzica franceză de pe post!).

Anul acesta dvs. ați oprit executarea simfoniei mele a 6-a, prin crearea unor condiții în care lucrul devenise imposibil, acțiune care constituie o premieră absolută în viața muzicală românească, așa cum fusese și ieșirea dvs. din scenă cu o săptămîină înainte, pentru că televiziunea întîrziă să dea liber emisiunii, iar membrii orchestrei își pierduseră răbdarea; motivul — sau pretextul — eliminării simfoniei mele din program a fost un articol

publicat de mine cu o lună în urmă în „Opinia studentescă” din Iași. Cineva a dat citire articolului în timpul rezervat repetiției, ați creat *iluzia* că-l atacam pe directorul dvs. de onoare, un fost secretar al organizației dvs. de bază m-a apostrofat. „Așa l-ați alungat din țară și altădată”, (eu ???). Evident, nu-mi rămînea decît să mă retrag, căci nimeni n-a socotit util să discute eventualele nelămuriri. Punerea în scenă era clară, intenția de a incurca lucrurile vădită. Și nu era vorba de vreun principiu, ci de un atac la persoană. Păreră mea este că ați fost manipulați grosolan, că acei care — din umbră — v-au împins la necugetata acțiune au vrut neapărat să ponegrească un om care n-a înălțat nici o laudă trecutului regim, care n-a scris în presă 11 ani la rînd pentru că îi fusese modificat (politizat) un articol în 1979, care n-a ieșit din țară 15 ani la rînd (1974—1989) pentru că refuzase să devină informator; și au mai vrut ceva: au vrut neapărat să lovească în creația autohtonă și în Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor, țintind în cel care fusese recent ales în fruntea acestei instituții.

Nu știu cum se împacă fiecare din dvs. cu conștiința sa, atunci cînd rămîne singur cu gîndurile sale, nu atunci cînd se iau hotărîri „colective” (de fapt impuse cu abilitate de un grup sau altul). Răul făptuit nu lasă în pace pe cel care l-a făptuit; iar dvs. ați făptuit răul, lovînd — prin persoana mea — în cultura muzicală românească, în acea cultură pe care sin-teți primii chemați s-o susțineți și s-o apărați. Voi reproduce mai jos textul articolului incriminat, al cărui titlu este „Ceașescu la concert”; subtitlul nu-mi aparține, el a fost pus de redacție, care a dorit probabil să-și afirme prezența pe această cale, neavînd nimica de îmbunătățit la textul propriu-zis, pe care îl reproduc mai jos: „Săptămînilor trecute ne-am adus bucuria imensă a vizitei filarmonicii din München și a celebrului ei dirijor, Sergiu Celibidache, care revenea astfel în țara sa de origine după 11 lungi ani de absență. Bucureștii constituiau ultima etapă a unui turneu destul de oșitor, iar pe figura atît de caracteristică a șefului de orchestră se putea citi această oboseală, dominată totuși de încintarea vizibilă de a concerta iarăși în îndrăgitul nostru Ateneu Român.

Nu aș vrea să fac o cronică muzicală: voi spune doar pe scurt că în timp ce Brahms (Simfonia I) m-a lăsat mai curînd rece, gîndurile mele despre autorul cu pricina fiind radical

altele decît ale marelui artist care-l crea în seara respectivă (Miercuri) în timp ce Strauss (Don Juan) mi-a plăcut mult, fără însă a mă tulbura foarte în adîncuri — autorul este un orchestrator atît de fabulos încît pe undeva muzica sa sună aproape de la sine, cu condiția să se cînte just și la nuanța cerută toate notele, în schimb Bruckner (Simfonia a 7-a), m-a răscolit pînă în fibra cea mai intimă a ființei mele. Era atîta fervoare și totodată atîta măreție autentică, atîta splendoare fonică, dar și atîta intensitate de trăire, încît la contactul cu minunea care prindea ființa în orizontul meu auditiv și vizual, și cu toate că știam practic pe dinafară partitura, am simțit într-adevăr contactul misterios cu Ființa, acea stare de exaltare lucidă pe care probabil o resimt misticii în clipele lor de luminare. Bruckner este printre puținii autori care pot înfăptui asemenea minuni.

După o mare emoție artistică ai dori citeodată să urmeze liniștea cea mai totală, dar vai! ascultătorii simt și nevoia explicabilă a defulării prin aplauze. Revenim pe pămînt, artiștii ei înșiși măsoară succesul lor după durata și intensitatea unor atare manifestări. Pînă aici totul se înscrie în perimetrul firescului. Acolo însă unde se produce ruptura, momentul în care din minunea bruckneriană m-am trezit direct la scenele mai penibile pe care toată țara le-a putut vedea la al 14-lea congres (ca și și al 13-lea, al 12-lea etc., etc., a fost acela al coagulării aplauzelor în degradanta bătaie ritmică din palme, un fel de scandare colectivă și primitivă. În seara de joi, 15 februarie, am urmărit concertul la televizor (biletul îl aveam pentru simbătă), am observat mirarea și neplăcerea clară a oaspeților, am văzut înregimentarea unui public — totuși ales dintre oamenii cei mai culti din țara asta — într-o unitate de șoc gata-gata să izbucnească în sloganuri de tipu „Celi, Celi reales — la al muzicii congres”. Am simțit că-mi crapă obrazul de rușine față de acei europeni civilizați care ne încintaseră sufletul, am simțit umbra lui Ceaușescu planînd peste întreaga adunare și prin intermediul televiziunii — peste întreaga țară. Oare nu ne mai putem exprima decît în mugete de turmă? Oare nici frumosul artistic desfășurat cu atîta har nu mai reușește să configureze în noi individualitatea, figura noastră neconfundabilă, aceea cu care ne vom înfățișa în fața lui Dumnezeu cîndva? Nu mai putem fi niciodată singuri cu sufletele noastre? Nu mai putem stabili legătura cu semenii decît prin urlete colective? Ne vom prezenta la judecata din urmă în rînduri compacte, cu pancarte și sloganuri scandate, eventual cu rîngi pentru spargerea ușilor paradisiului? Ce cumplită moștenire au lăsat cinci decenii de dictaturi succesive în bietele noastre ființe martirizate și cit de greu vor dispărea stigmatele cumplitelor infamii din sufletele noastre!..

P. S Independent de cele de mai sus, nu pot decît să regret infinit aprecierile marelui muzician Sergiu Celibidache despre George Enescu și despre muzica românească, emise într-o evidentă necunoaștere a problemei discutate. Ele au putut produce impresie doar în mințile unor oameni

la fel de sumar informați, sau în ale celor care dintr-un motiv sau altul n-au fost în stare vreodată să conceapă vreo judecată personală și adecvată asupra muzicii românești. Infinit regretabil...“.

P. B.

Este nevoie să vă explic cele de mai sus? Este nevoie să subliniez că cele ce spun cu privire la a 7-a simfonie a lui Bruckner (piesa principală a turneului) reprezintă cea mai completă închinare în fața geniului interpretativ al dirijorului? Este oare necesar să vă arăt că obiectul principal al articolului a fost dezaprobarea și infierarea aplauzelor colective pe care publicul românesc le-a învățat la școala ceașismului? Doriți neapărat să aflați că presa vest-germană a relatat că primirea rezervată de români orchestrei din München și conducătorului ei s-a deosebit prea puțin de festivalul partinic din trecut? Este oare nevoie să vă spun dvs., membrilor filarmonicii care poartă numele lui George Enescu, că cineva care minimizează creația și imensa personalitate a acestui muzician se înșală, oricîte merite ar avea în alte privințe? Sau, dacă aflăm acum din surse autorizate că Enescu nu are importanța pe care o creдем, n-arfi mai bine să decideți schimbarea titlaturii orchestrei? Vă plac poate aplauzele colectivizate, învățate la ocaziile festive ale trecutului regim? Ați uitat atît de repede congresele de tristă faimă? Și finalmente: ce deosebire este între acțiunea dv. din acest Aprilie (în ce acțiunea dvs. din acest Aprilie (în ce Aprilie 1989)?

Ați greșit profund, dar nu vă pot condamna. Și nu vă pot condamna deoarece majoritatea v-ați născut sub dictatură, v-ați format sub dictatură, ați fost ștampilați de dictatură. Toți am fost. Dar prima reacție sănătoasă de eliberare din această cumplită condiționare nu este aceea a hotărîrilor întempestive, a pseudo-democratizării, a instaurării bunului-plac. Ci cu adevărat vom fi început redresarea spirituală numai atunci cînd ne vom arăta dispuși să examinăm ravagiile pe care le-au cauzat ființei noastre interioare împilarea, frica, foamea, frigul, întinericul, teroarea, într-un cuvînt: bestialitatea dirigitoare. Nu sînt puține aceste ravagii și subliniez: în noi toți. Hai să le detectăm împreună și să încercăm remediile posibile

Intrucît privește cele întîmplute de la 18 aprilie, este vorba de lucruri pe care nici moral și nici legal nu ați fi avut dreptul să le faceți, chiar dacă aș fi spus cele ce-mi reproșați gratuit. A sancționa cu măsuri administrative (pe cînd închisoarea și tortura?) simple păreri este fără îndoială cel mai sigur semn al dictaturii, al totalitarismului. În ce mă privește direct, am decis că Simfonia a 8-a se va auzi — eventual — după moartea mea. Cu explicația necesară în programul de sală. Afară dacă orchestra filarmonicii (încă) „George Enescu” va decide singură cîndva că este cazul să ceară reprogramarea lucrării.

Al dvs. cu mîhnire în inimă, dar și cu îngrijorată afecțiune părintească,

Pascal Bentoiu

florica marin

Purtîndu-ne destinul

Sîntem atît de singuri (și cit e de greu să fii singur!) însoțiți doar de vina de-a ni se întimpla orice purtîndu-ne cu grijă destinul — un ou avînd coaja subțire înlăuntrul căruia ne rostogolim.

Ochiul care plînge

Întoarce-te, iubire, asupra-mi în ochiul blestemat și-ngăduie-mi să te ating cu amarul trupului flămînzit.

Sălbateca arșiță a zilei și-a infipt colții, infometată, în carnea mea.

N-am să strig ca o pasăre care moare; îți voi adu-meca doar urmele.

Raza ta voi purta-o în sînge; mai strălucitor va fi ochiul meu după ce te va plînge.

Rugă

Lasă-mă să plutesc pe aripile zilei de care m-ai rupt. Niciodată n-am mai gustat fructul oprît în grădina din care, lacrimă cu lacrimă, viața m-a șters de obrazul mamei. Lasă-mă să plutesc pe aripile cîntecului meu. N-am uitat ziua cînd am ingenuncheat pînă la sînge. De tine m-am sfîrșit ca o pasăre cu trup de oase pline cu aer, ca o pasăre cu trup de zbor infinit.

Ar trebui

Ar trebui să rămîn mereu aplecată rotund spre pămînt asemenea copacului ascunzîndu-și taina.

Ar trebui să rămîn mereu aplecată rotund spre pămînt.

Eu, care,

asemenea zeilor iubitori de lumină, am vina de-a fi ținut pe brațe

soarele ascuns în roditoarea din Eden grădină.

Fumegare

lui Ingeborg Bachmann

Ce plicticos poem îți scrie moartea cu unghii înroșite-n carnea ta smulgînd cuvinte nerostite încă din frica vinovată de-a uita...

Neașteptat se-nchide-n frunze toamna tu mingii rugul arderii vindînd cînd într-o scrumieră fumegă țigara uitatelor poeme singerind...

Urmare din pag. a 10-a

Copacul

sul ăla caraghios, multicolor. Intru iar în centrală. Să respir aer încălzit (afară-i prăpăd). Să dau drumul la casetofon: Sabrina. Ghicești după glas cit e de îmbrăcată italianca. Punk, strasuri, tricou găurit și bikini. Dezmăț melodic. Mai bine chem copilul înăuntru, o fi înghețat, bietul de el. Seamănă cu Marian... E chiar Marian, cum de n-am observat? I... Apăs în draci pe buton și cîntecul moare, rupt în două. Întoarcere pripită, 180° în jurul axei proprii. POMPA. CIRCUITUL APEI. N-am verificat, deșteptul de mine!... Abur sufocant. Simt în sold fierbințelea rotundă a manometrului și o cascadă infernală de fluturi negri și roșii mă înconjoară zdrențuind ritmic pereții de sticlă. Fără zgomot acum, pătratele se înmoaie vegetal. Flori de gheață sfîrșite domol. Mă balansează ca o torță în masa de aer lichid. Mîinile se întind și se încovoaează apoi, carbonizate. Sînt crengi de copac, nu mîini. Un copac negru, cu două ramuri încovoiate. Vin alți fluturi de afară. Albi. Argintii. O forță de atracție ciudată îi lipește de trunchiul rece acum, de copac. Vocea lui Jorj: Vîno, dom'le, odată, mi s-a urit singur! Fluturi (fulgi de nea de fapt) năvălesc din ce în ce mai mulți. Mai mari. Mai reci. Pom de anul nou te fac. Un zurgălău, în depărtare. Și glasuri de copil porniți în crucladă: Sculați, gazde, nu dormiți!... ÎNDATA. JORJ. Nu vezi? Vin colindătorii. AȘTEAPTĂ!

Panorama mundi

de foarte multe ori, am fost tentat să descopăr în creația pictorilor virtuțile narative și caracterologice consacrate de opera unei mari personalități a literaturii. Exercițiul facil și nu prea concludent, dar nu o dată necesar în lămurirea unor aspecte mai nebulose din fizionomia operei plastice cercetate. Ștefan Câlția invită la un asemenea truc metodologic, mai cu seamă că, în ultimii zece ani și mai bine, compozițiile sale se remarcă printr-un extraordinar suflu fabulatoriu. O fabulație ce operează indeobște cu imagini — arhetipuri ale realului, în extracția lor primară, articulate în construcții și asocieri scenografice fantastice —, dar care se revendică întotdeauna unui a-nume epos și unui topos, care rezumă, printr-un discurs, de regulă, aluziv, dar de fiecare dată dens și incitant, un cadru existențial complex și inconfundabil. Astfel, lucrările din această categorie ale artistului evocă, în datele ei morale și caracterologice, lumea grotesc-tragică a scrierilor lui Thackeray. Un amestec hilar de vulgaritate și concupiscentă, o lume a antinomilor aflate în acord fragil, un „bilci al deșertăciunilor”, aflat sub jurisdicția unei morale aspre și mizere, ce sfidează, prin hidoșenia lui pestriță și agresivă, armonia întregului univers. Câlția pare să ne avertizeze, din lăuntru moralei creștine, că răul dăinuie prin omul neemancipat de condiția animalității lui funciare. O asemenea viziune asupra acestei panorame mundi i-a stăpinit și pe artiștii Bizanțului creștin, și pe cei gotici, pe prerafaeliți, dar și pe unii dintre renascentiști, între care Bosch și Bruegel, au fost cei mai vehemenți. Ne aflăm, așadar, în fața unei forme de spiritualitate, ce-și are o solidă vocație civilizatoare în datele ei generale, dar nu mai puțin expresivă și particulară prin aspectele stilistice ce o ca-

racterizează. Pictura lui Ștefan Câlția se situează, în acest sens, în categoria realismului miraculos, animat de puternice filioane poetice, ce aparțin viziunii și simțirii specifice artistului din acest orient al bătrînului nostru continent. Astfel se justifică factura alegorică a discursului său plastic, ca și puternica vibrație a acordurilor cromatice pe care le folosește, juxtaponind tonuri tăios-glaciiale cu altele meridional-senzuale. Pictorul este foarte atent în construirea atmosferei și a detaliilor scenariului său plastic, în fiecare simbol și în relațiile dintre ele investind o mare bogăție de semnificații. De aceea, Câlția ne apare, uneori, ca un foarte serios comentator al relațiilor (chiar al evenimentelor!) politice și sociale, cu sensuri mai mult sau mai puțin descrifrabile. O face cu subtilitatea analistului aflat, în același timp, în viltoria întâmplărilor și deasupra lor. Dar, peste toate acestea, artistul așează, ca un sistem peren de referință, etalonul existențial și valoric al nucleului — sanctuar al nativității sale: satul, familia, mica comunitate rurală de sub munte, în care omul și natura, obiceiurile, riturile și întreaga spiritualitate reprezintă, conform viziunii sale, quintesența armoniei universale. O permanentă undă nostalgică străbate pinzele artistului, antrenându-ne în periplusul ritualic, pe care-l oficiază cu obstinație de ani de zile în fiecare dintre compozițiile sale, în căutarea adevărului și purității. Gest atât de vădit în naturile statice și în florile sale, cu precădere! În accepțiunea artistului, aceste teme, poetice prin excelență, abstracțiuni care ne agită ființa pînă la devarare, dau un sens înalt și permanent umanității din noi. A converti în imagine această năzuință, a-i da un contur obiectiv nu-i ceva la îndemîna oricui, fără pericolul de a luneca în delir oniric, abstractiform, greu lizibil. Dar Câlția evită asemenea

capcane prin exercițiul tenace și bine articulat al unui arsenal tehnic și de simboluri plastice distincte, perfect asimilate. O lucrare a lui este astăzi ușor recognoscibilă, însemnele plastice, paleta coloristică, întreaga ambianță ce constituie materia construcției imagistice, ne oferă un partener al dialogului vizual cu o personalitate fascinantă și inconfundabilă. O lucrare semnata Ștefan Câlția are calitatea rară de a exprima simultan credințele și gândurile oamenilor de oriunde în graiul și vestimintele baștinei sale spirituale. Puse cap la cap, segmentele acestui insolit discurs plastic ne restituie o strălucire

toare și dramatică, totodată, frescă a lumii ce sintem, în datele ei — interioare și exterioare — fundamentale. În sens pur plastic artistul și-a definit un limbaj pe cît de personal, pe atît de laborios și incitant. El este stăpînul absolut al universului plastic ce și l-a creat, fie că operează în domeniul graficii ori al picturii, motiv pentru care performanțele sale artistice sînt astăzi printre cele mai cuprinzătoare și mai bine individualizate din arta noastră contemporană.

Corneliu Antim

muzică

Forma bucuroasă (improvizații și improvizații)

Improvizații pe coarda ego. Băiet fiind, păduri nu prea cutreieram. În cartier era mult asfalt și ce mai rămăsese din Cimpul lui Calimache. Cu smotocei și mițe nu mă jucam. Ai mei aveau alergie la părul de pisică. Studiam, în schimb, la vioară. Un fel de a spune, studiam. Făceam „duble” cînd încă mai trăgeam strîmb cu arceșul. Cromatizam abundent și, cu siguranță, liricoid. Evitam peisajul monoton, suitor-coborîtor al gamelor. Foloseam mult saciz și puțină știință. Mă bucuram. Cam așa s-a pierdut un violonist asiduu și s-a născut un compozitor lenes.

Adolescența — fericitul spațiu dintre natură și cultură. Dacă la clasici, Gombrowicz vedea o formă binevoitoare, în jazz putem vorbi de forma bucuroasă. Dificil să ții sub control un imperiu de sunete ce tinde permanent să se destrame. Să ai în tine mereu „axul” lucrării.

De la stilul New Orleans la free jazz — inima mare și fierbinte, mereu surizătoare a negriturii. Celebrele mummy din filme, zeițele obeze ale fertilității. Nu mai puțin fertili Benny Goodman, Dizzy Gillespie... Mai ales el, Dizzy, falsstafian, rotund, transparent. Dar cîtă finețe a sunetului, ce incandescență a ideii supunînd, fluidizînd materia. Bătrînul Dizzy meste-cînd silabe ca pe semințele unui fruct exotic. Ce trompetă alto ascunsă în glasul său. Ce voce tandră și puternică răzbătînd din ciudatul lui instrument ce caută, parcă, verticala. Nu știu ce a fost la începuturile muzicii. La sfîrșitul ei, dacă și cînd va fi să fie, nu-mi pot imagina decît o uriașă improvizație colectivă, un imens text sonor al lumii. Nu vor lipsi, se-nțelege, trompetele lui Gillespie.

Un aspru, simfonic Apocalips. Instalarea, adesea prea confortabilă, în cultură — maturitatea. Știm mai multe decît simțim / înțelegem etc.,

etc., ...Praful din decembrie imi acoperă încă pianul. Instrumentele au cam răgușit, scîrție. Nu se prea mai folosește sacizul. (Pathosul improvizației și improvizația pathosului).

În bisericile din Bulgaria televiziunea știe să nu tulbure tainele sfinților. Imagini simple, hieratice. Suficiente. (Conexiune). Codul gregorian interzicea „mişcarea”, improvizația pe cantusurile sale. Cînd ai mușcat, însă, din fructul originar, faptul devine utopic. Ce gust trebuie să fi avut primul măr?

Rafinamentul scriiturii enesciene se datorează în parte și cunoașterii stilului fin-improvizatoric al lăutarilor. Modernitatea actului de a pătrunde detaliu. Auz monstruos.

Domnul Anghel Mora, fost cîntăreț de folk, face elogiul videoclipului. Aflăm că genul cu pricina „face ravagii în Occident”. Bine zis. Gura actualului regizor adevăr graiește. Formația Holograf ne servește și o mostră gîndită — slavă Domnului! — pentru export. În limba engleză. Fum mult (și fără foc), explozii, cavaleri medievali, lupte cu halebarda și cu microfonul, cite-un accent licențios, că se cere. Într-un cuvînt, de toate pentru toți. Imagini de coșmar și-un text domestic. Despre „muzică” mă abțin să vorbesc. Îmi pun un disc cu Sinatra și închid ochii. De undeva, de jos, urcă spre mine vocea Romicăi Puceanu. Deschid ochii. M-am hotărît. Mă-nscriu la ecologiști și mă mut la țară.

Valentin Petculescu

t.v.

Un paradox și mai multe cafele negre

Emisiunea Studioul electoral din după-amiaza zilei de 8 mai a fost lungă. Peste două ore. Trei modalități, trei.

Un partid și-a prezentat candidații pe muzică de Beethoven. Nici un cuvînt. Cîțiva oameni tineri și cu înfățișarea plăcută erau adunați într-un birou. Unul bea o cafea neagră. Al doilea bea o cafea neagră. Al treilea bea o cafea neagră. Al patrulea — nu ați ghicit — bea un pahar de apă (dar dacă era limonadă, ce facem? dezinformăm cititorii?). Al cincilea mestecca (probabil) gumă, și suridea. În dreptul fiecărui chip apărea numele ce se cuvenea și circumscripția la care candida băutorul sau mîncătorul. Muzica era bună, imaginea plăcută — și a fost, fără glumă, un moment simpatic. Nu știm cît de eficient din punct de vedere electoral, dar cu siguranță simpatic.

A doua modalitate: nu mai puțin de zece candidați independenți au fost rugați să-și prezinte platforma electorală. Pe rînd. Fiecare, cîteva minute. Selectăm, din răspunsurile date cu grabă (o grabă ușor de înțeles) și cu emoție (o emoție la fel de ușor de înțeles): „aș vrea să răspund la calitatea de independent”; „poate vor avea curajul în forțele dînsilor”; „anumite produse ia drumul orașului”; „foloasele să fie a producătorilor”; „în exclusivitate”; „se va dezbate punctele”; „platforma-program ale partidelor”; „s-a ridicat eroi”; „ca profesor nu v-ați propus nimic pentru confrății de bransă?”; „le datorez respectul și latitudinea mea”; „pentru că cazul unde lucrez”; „nimeni care au muncit”; „am avut diferite funcții și pregătiri”; „prima întrebare pe care vreau să v-o spun” etc. Că toate aceste greșeli și nenumăratele confuzii s-au

datorat exclusiv emoției și grabei au dovedit-o două împrejurări: aceea că toți cei zece (dintre care nouă erau absolvenți de facultăți) au susținut — au menționat, au pomenit, au rostit în treacăt, că timp de susținere a unei opinii n-au avut — idei demne de tot interesul, și aceea că interviul, fără grabă și fără emoții, cu șeful unui partid (douăzeci de minute; cea de-a treia modalitate) a fost lipsit de șovăielii și pe deplin convingător. O reușită, pentru care Anca Fusariu, realizatoarea interviului, merită mai mult decît un cuvînt bun.

Dar paradoxul? Paradoxul amintit în titlul acestor însemnări este acela că gînduri formulate norocos, uneori memorabil au apărut nu numai în interviul pomenit, ci și în (inutilele, după opinia noastră) prezentări-fulger ce l-au precedat. Nu facem recomandări televiziunii, probabil că problema cantității de calități (de candidați) e atît de greu rezolvabilă încît se încearcă toate soluțiile posibile. Preferăm să cităm, în încheiere, cîteva fraze pregnante, rostite atît de candidații mai puțin norocoși cît și de cel interviuat. Avem (totuși!) un prilej de meditație asupra (să-i spunem așa, pretențios) vieții noastre. Deci: „mă preocupă idei care să aducă bunătațea în casele noastre”; „ideologia unui partid este mult mai îngustă decît gîndirea unui om” (!); „a pretinde că oamenii care au slujit cu credință comunismului pot deveni peste noapte anticomuniști este o aberație”; „libertatea? ea nu lipsește din viața socială ci din cugetele oamenilor — în locul ei stă frica”. Fie că au, fie că n-au aptitudini de conducători politici, oamenii care rostesc asemenea cuvinte se priceau — sau doar învăță — să gîndească. Nu e un lucru neglijabil. Să nu uităm că avem de-a face nu cu ultimele, ci cu primele alegeri într-adevăr democratice (în ciuda imenselor defecte relevate chiar în cuvintele de mai sus). Sînt semne că nu toți elevii ce frecventează școala democrației merită să rămînă corijenți ori repenți. Chiar dacă viitorii premianți încă nu se văd.

Florin Muger

Convorbiri cu Kurt Vonnegut

(University Press of Mississippi)

aproape septuagenar, după optsprezece volume de proză și eseuri — dintre care două romane bestsellers au fost ecranizate cu succes — și o piesă de teatru, Kurt Vonnegut rămâne un consecvent și dinamic adept al dialogului deschis.

Colajul de interviuri, mese rotunde, apărut sub îngrijirea lui William Rodney Allen și care înfățișează un spectru foarte larg și multicolor de la emisiuni de o oră la rețeaua de T.V. a C.B.S.-ului pînă la modestul magazin *Detroit News*, neamînd și o întâlnire cu Robert Musil reprezintă o oglindă fidelă și nuanțată a complexei sale personalități. O personalitate a cărei modestie nu implică și false pudori și discreție. Prin acest florilegiu pe parcursul a două decenii, protagonistul lor merită pe deplin să fie considerat un om cărui nimic din ce este actual nu-i este străin.

În mod firesc cel mai frecvent revin — printre miile de întrebări puse cu privire la raporturile scriitorului cu lumea, cu cititorul și cultura, — cele legate de lupta cu sine însuși și cuvîntul, sintetizate în formula „ce tehnici și metode literare folosește?”.

Vonnegut pornește de la convingerea că marea majoritate a oamenilor nu învață arta lecturii și autorul trebuie să-și compună textul cu mare grijă, fără etatism și fără rabat. Ține seama că un cititor trebuie să reconstruiască singur decorul și climatul și că nu este simplu de declarat mesajul transmis de mii de semne înșirate

intr-o anumită ordine pe hîrtie. În acest sens, cînd nu introduce în scenă fantasticul sau alegoricul, pentru realitate aplică ucenicia făcută în ziariștii: nu spui decît exact cît știi. Nu poate citi o carte care, în câteva fraze, nu definește locul, epoca și mediul personajului. Elimină ceea ce el numește țesutul conjunctiv — descrierea minuțioasă, riguroasă, a fiecărei acțiuni cu alunecări, altădată în naturalism, mai recent în noul roman. A preluat de la un înaintaș — (nedeconspirat), principiul: „Există artiști care răspund istoriei artel, realizărilor artistice și artefactelor trecutului, ca Borges sau Donald Barthelm. Alții răspund vieții însăși: „Consecvent, nu ambiționează să dubleze descoperirile făcute de un Proust sau Joyce, nici să cadă în subtilele rețele jamesciene, el își propune, așadar, în cele patru ore cit stă zilnic în fața mașinii de scris (constatînd că mai mult timp devine steril), să fie una din celele specializate ale organismului social”, celulă evoluționară care este destinat să rămînă scriitorul, mijlocul cel mai sigur și eficient de a introduce idei noi în societate. Fără a se subordona nicicum politicului; scriitorul este util pe acest plan prin simplul fapt că scrie.

Care este efortul principal depus în elaborarea textului? Acela de a nu pierde contactul cu partea cea mai bună a inteligenței sale și de a nu uita că o mare parte din arta romanului este intuitivă și constă în a te elibera de propriile tale minciuni.

Solicitat să „dea rețete”, Vonnegut nu se pretinde doctor în dozajul dintre trăire, lecturi și imaginație. Revelatoare în acest sens este mărturisirea făcută cu privire la geneza romanului *Abatorul numărul 5* — primul său mare succes după două decenii de scrieri. „Poate să surprindă dar faptul că, fiind prizonier și martor la cel mai rapid masacru premeditat din istoria Europei: 130 000 de oameni morți în două ore cînd orașul Dresda a fost complet ras, acesta nu a avut asupra mea importanța care i se a-

Am înțeles atunci absurditatea completă a războiului, mașina de distrus orașe care devenise aviația noastră se cerea folosită pînă la capăt. Dar, afectiv, moartea surorii mele m-a mișcat mai mult.

Coșmarul, legea numărului mare, anulau tocmai intensitatea amintirii. De altfel, mecanismul defensiv al memoriei — întîlnit la camarazii mei cînd am vrut să reinviu faptele — îmi estompează multe. A fost un proces foarte îndelungat și laborios, pînă ce am clădit romanul.

Un proces repetat, și pentru alte opere, fiindcă, cel mai dramatic moment pentru un scriitor este pierderea contactului cu propria inteligență. O amenințare care justifică, la un scriitor apreciat, îndeobște ca foarte spontan, numeroasele versiuni, reveniri și publicări.

Lectura lui Vonnegut este indispensabilă pentru absorbit structuri, fără a fi aservit, păstrîndu-ți mereu identitatea.

Lecturi preferate și eventual influențe? Rabelais, Swift, Voltaire, Mark Twain, Robert L. Stevenson (se pot detecta iradiieri și „izvoare termale” ale prozei sale în „Călătoriile lui Gulliver”, „Candide”, „Un yankeu din Connecticut la curtea regelui Arthur”). Admiră geniul lui Cehov, care prin detaliu evită ca pînă și cel mai neînsemnat personaj să devină monocolor și se simte aproape de George Orwell prin grija pentru săraci și preocuparea de a trage un semnal de alarmă cînd semenii săi sînt amenințați de dezumanizare. În nici un caz nu s-a gîndit vreodată la soluția comunistă. Și aici, cu umorul său „pince sans rire”, subliniază: „L-am cunoscut pe Arnold Wesper la Londra, un ins fermecător. Era revoltat că ideile lui de stînga i-au adus faimă și nu bani. Probabil că poți submina un sistem și luîndu-i banii...”

Deși aceste mărturisiri l-ar putea face să pară infailibil stăpîn pe uneltele sale, Vonnegut nu a fost scutit și de eșecuri. *Slapstick*, (*Bufande*) a însemnat nadirul său. Depășindu-l pe bunul Homer, a dominat întinderea unei cărți. Dar l-a revoltat tendința criticilor de a anula toate cărțile bune pentru una proastă. Și răcnea: „Poate că are dreptate editorul meu Lawrence: un autor este atacat furibund cînd își permite să fie și popular și bogat. Atunci uită că am scris cărți împotriva militarismului, a rapacității și conformismului și mă limitează, ca Jack Richardson, la rolul unui moralist prea ușor satisfăcut de faptul că lumea corespunde punctului său de vedere”.

Deși este dispus să învețe de la critici ca de la niște lectori mai avizați și mai sensibili, le reproșează neglijanța nuanțelor și, mai presus de orice lipirea de etichetă: „După *Pianul mecanic* în care un om trăiește în lumea roboților, după *Abatorul numărul 5* — în care vizitatorul pe Terra venit de pe planeta Tralfamadore îl foloseam ca și clownii din Shakespeare, fiindcă cititorul nu suportă continuu tensiunea și marile înălțimi, își amintește scriitorul — comisarul cultural Jason Epstein m-a încadrat: autor de povestiri științifico-fantastice. Pe care mulți din cauza abundenței revistelor moderne, le echivalează cu comics-uri încărcate de gadgeturi. Dar eu sînt împotriva obsesiei mașinilor. Cunoașterea științifică necesară creatorului doar pentru o mai profundă înțelegere a lumii, nu ca absolutizare”.

Aceeași revoltă i-o produce lui Vonnegut și eticheta „autor de umor negru”, cu care Bruce Jay Friedman l-a bîgat într-un „sertar” ca pe John Barin și Joseph Heller. „Umorele negru (galgenhumor) este o invenție a Europei centrale, un răspuns la o situație fără ieșire. E drept, cea mai mare dezamăgire și spaimă pot stîrni cel mai puternic hohot de rîs. Eu recurg rar la acest mijloc. Folosesc mai mult gluma — capcană pentru păstrarea atenției cititorului, poartă pentru introducerea neprevăzutului. Dar scopul acesta merită orice efort: este o mare răsplată să faci pe cineva să ridă”.

Căci marea spaimă și amenințare, din păcate, domină o lume bîntuită de violență, împănată de arme catastrofale. Vonnegut relatează cazul fratelui său, chimist eminent, care a descoperit că iodatul de argint poate produce ploaie și ninsoare artificială. Pentru ca,

KURT VONNEGUT ȘI CONȘTIINȚA SCRITORULUI

(din seminarul organizat de Asociația Editorilor, în martie 1971, cu participarea lui Vonnegut, a romancierului Jerzy Kosinski — fost președinte al PEN-ului, și a poetei de culoare Nikki Giovanni).

K.V. „Propun să adoptăm o unitate de măsurare a conștiinței”, numită «Stowe», după scriitoarea Harriet Beecher Stowe, singura scriitoare din istorie care a avut un efect direct asupra cursului evenimentelor din epoca sa. Dar rămîne tulburător adevărul că oamenii — după ce au citit «Coliba lui Moș Toma» și au plîns, sau citesc «Confesiunile lui Nat Turner» de Styron, și plîng, simt că oarecum, au reacționat suficient față de problema tratată.

Cît privește psihologia scriitorului — fie că se consideră sau nu o voce a conștiinței publice — trebuie să facem o distincție netă între scriitorul-creator și cel capabil să scrie despre orice, la cerere, scribul.

Scriitorul creator se află în situația de a trebui să fie, pur și simplu, el însuși. Nu știe despre ce are să scrie. Doar scribul poate avea o conștiință socială și, prin urmare, o utilitate politică directă — firește, dacă presupunem că scriitorii au vreo putere de înfrîurire.

Este un fapt bine cunoscut că scriitorii americani sînt nefericiți. Interesant este numărul mare de alcoolici aflați în rîndurile lor. L-am întîlnit pe Jack Kerouac, cînd mai era doar un alcoolic, nu însă și scriitor. Ernst Hemingway îneca și el ceva în alcool și pînă la urmă a împușcat ceea ce îl obseda. Faulkner îneca și el ceva, iar Fitzgerald ajungea la extreme coșmarrești. Toți păreau să simtă că nu pot fi oameni utili pe plan social...

De altfel, răspunzînd ipotezei confratelui meu Jerzy Kosinski: cărțile viitoare vor fi citite de societăți secrete — vreau să precizez că arta noastră apare drept un fenomen editat prin faptul că actul culturii este atît de dificil. Majoritatea oamenilor nu pot măcar să citească în ritm destul de rapid ca să prindă glumele noastre și subtextul, și asta ne scoate din curentul general.

Presupun că ne-am decapitat cu mina noastră cînd am lăsat controlul, în diferite domenii, pe seama unor indivizi care se mîndreau cu faptul că nu sînt capabili să citească...

Și fiindcă voci din asistență au pus întrebarea: «Dacă scriitorii se simt atît de amenințați de alte medii de expresie, de ce mai scriu?» — pot da doar un răspuns personal. Cred că, dincolo de toate aceste considerente, scriitorii s-ar cuveni să servească, la modul lor strict individual, societatea. Recunosc însă că este un punct de vedere cam utopic. Și să nu uităm că mai intervine și factorul bănesc. Pe mine, v-o spun cu toată franchetea, banii mă stingherează. Succesul te face să simți că lumea și-a ieșit din minți. Cînd ai succes, descoperi că poți publica aproape orice, și reacția este că, pur și simplu, încetezi de a mai scrie. De asta mă gîndesc tot mai des să îmbrățișez alt gen de muncă”.

(interviu acordat în 1973 publicației Media and Methods)

M.M. Kurt. Haide să vorbim despre cărțile tale. A existat vreun autor pe care să-l fi admirat în mod deosebit și care poate să te fi influențat ca scriitor?

K.V. Fiecare scriitor trebuie să-și pună această întrebare, fiindcă îi este adresată atît de des și aproape fiecare a combinat o listă fantezistă și de obicei nedemonstrabilă de realitate, a autorilor cărora le datorează recunoștință. Îndeobște spun Orwell, ceea ce este foarte aproape de adevăr, dar adesea uit pînă ce a trecut mult de la interviu de un om cărui îi sînt profund îndatorat: Robert Louis Stevenson. Pare un autor cam uzat azi, dar în adolescență l-am citit cu patimă și îmi înfierbîntau imaginația istoriile lui bine construite. Adevărate „povestiri”... cu un început, un mijloc și un sfîrșit. Din pricina admirației mele juvenile pentru el, încerc și acum să fiu un povestitor, să spun o istorie cu anumită structurare. Așa că, fundamental, Stevenson.

Spiritualicește mă simt foarte aproape de Orwell. Pe plan politic, tot de el sînt mai legat. Dar, de fapt, cu Orwell sînt cam de aceeași generație.

M.M. Ce gen de lectură preferi: ficțiune, documentară, știință fantastică, reviste, comics-uri... pornografie?

K.V. Primesc prin poșta o cantitate cumplită de cărți și publicații... Adevărul e că majoritatea scriitorilor nu au nevoie să citească mult, ei probabil că nici n-ar trebui. Dar e important să citești ca să ai despre ce discuta cînd ieși în societate. Pentru studenți, fac lecturi-maron...

Acum știu destule despre cariera de scriitor ca să fiu sigur că lectura nu te ajută mult. Un prieten de-al meu, romancierul chilian Jose Donoso, a terminat o carte pe care eu o consider o capodoperă, de vreo mie de pagini. Mi-a spus că timp de trei ani, cît a lucrat la ea, n-a citit nicăieri măcar un ziar. A fost o atitudine înțeleaptă. Cel mai prețios fond pe care îl are fiecare scriitor sau scriitoare este, de la bun început, ciudat în el — trebuie doar descifrat. Sînt convinși de asta, am predat și la destule „atelieri de creație” ca să știu că orice ar ieși la lumină, se află deja acolo.

M.M. Te identifici cu vreunul din personajele cărților tale?

K.V. Cînd scriu, totodată acționez, și cred că asta este valabil pentru majoritatea romancierilor. Mă învîrt prin încăperea vorbind singur, rostind cu glas tare ceea ce urmează să spună un personaj, așa că devin, pe rînd, fiecare personaj. Astfel că în procesul elaborării, m-am identificat cu fiecare personaj deajuns de complex care intervine în acțiune. Dar asta nu se poate generaliza sau absolutiza. Nu sînt nici doamna Bovary, nici Rosewater sau Kilgore...

M.M. Aspiri să mai scrii pentru teatru sau film?

K.V. Am să mai scriu pentru scenă. Filmele însă nu-mi plac, sînt al naibii de costisitoare și implică prea multe persoane în realizarea lor. Ce fel de pînză e aceea pe care pictezi, cînd costă milioane de dolari? Pe măsură ce îmbătrînesc, țin mai mult la roman. Este atît de ușor să îndrepti o greșeală. Pe cînd la T.V., cînd ceva nu ieșise cum am vrut, mi-am spus: „Costă șapte mii de dolari ca să modificăm — merge și așa”. Aș regreta să văd că filmul devi-

ne arta dominantă în țara noastră fiindcă sîntem o democrație și avem nevoie de tehnici ieftine pentru circulația ideilor.

M.M. Cred că ai exprimat adesea opinia că îți place experiența de dramaturg, „lucrul în echipă”.

K.V. Fiecare autor american de vîrsta mea și-a încercat mîna cu o piesă, între 40 și 60 de ani. Asta din cauza singurătății. Familiile se dispersează, copiii pleacă departe, și scrisul devine, cumva, o treabă extrem de însingurată. E neconfortabil și rău fizic pentru cineva și stea nemișcat atîta timp și e rău, socialmente, ca o persoană să fie singură atîta vreme. Nimeni nu a găsit încă soluția acestei situații. De obicei, la vîrsta mea romancierii scriu piese foarte proaste. Scriu pentru scenă în scopul de a cunoaște mai mulți oameni și a-mi crea relații intime cu ei, pentru o comuniune. Dar este absolut evident, din istoria literaturii, că pentru oricine ia o hotărîre de foarte tînr, romancier sau dramaturg, șansele de a activa cu succes pe amîndouă planurile sînt foarte reduse.

Alt motiv pentru care teatrul mă atrage mai mult ca să-mi fac relații decît din rațiuni artistice este că piesele au un ritm teribil de lent. Petreci două ore și jumătate într-un teatru și nu se spune mai nimic. O carte este o formă mult mai eficientă și poți realmente să vorbești despre o grămadă de lucruri.

Esențialmente, o piesă îți oferă citeva glume bune sau un dezastru cu adevărat mișcător, și cu asta basta. Piesele și filmele sînt forme lente, lente...

(interviu acordat revistei Playboy — 1973)

K.V. Este adevărat că în centrul ultimei mele cărți, *Breakfastul campionilor*, stă sinuciderea. Este și punctul final la capătul multor cariere artistice. Cred că această fascinație ne-a lăsat-o moștenire multora criza-economică din anii '30. A avut mai multă importanță decît oricare război, pentru caracterul american. Oamenii s-au simțit inutili amar de vreme. Mașinile îi concediau pe toți. În copilărie am cunoscut o droaie de

după un timp, să fie folosit în clima-
tul tropical din Vietnam, la distrugere
recoltelor și infometarea populației.
Ceea ce îl duce la formularea legii:
indiferent de destinația ei inițială
dacă o descoperire poate fi folosită
violent și distructiv, în mod inevitabil
va fi folosită așa.

Mai gravă, după opinia lui — deși
savanții sint azi mult mai conștienți
de răspunderea lor — este ignorarea
din partea ierarhiei politice a consilie-
rilor științifici, sau chiar eliminarea
lor. Așa s-a ajuns la scandalul Marilor
Lacuri umplute cu deșeurii chimice, la
excesele salturilor demografice.

În general, reflectează amar Vonne-
gut, politicienii s-au autocalificat min-
cinoși de profesie, iar poporul ameri-
can a pierdut total controlul asupra
puterii. Nici măcar prin demonstrații
de masă nu le mai schimbă radical
deciziile. „Și nu este suficient să nu
mai avem arme — precizează el — ci
să eradicăm spiritul agresiv, cel mai
mic comportament ofensiv. Sintem în
ceasul al 12-lea și planeta și natura
nu ne vor mai ierta mult crimele co-
mise. Prototipul politicianismului gău-
nos, nesățios de putere și faimă, gata
să-și înalte viitoarea statuie pe soclul
a mii de cadavre“.

Inseamnă că experiența acumulată
din acest drum frenetic și cam haotic
al omenirii către secolul XXI l-a în-
demnat pe Vonnegut să nu ne mai lase
nici un dram de speranță pe fundul
cutiei Pandorei? Nu. El mai acordă
omenirii termenul unei generații pen-
tru a putea ajunge la o lucidizare, la
înțelegere și echilibru universal.

La capătul lecturii acestor convor-
biri, chipul blajin și calm al lui Von-
negut nu se metamorfozează în filo-
zof cătrănit sau în guru rigid. Putem
citi pe el trăsăturile unui prieten, șol-
tic și imprevizibil dar de nădejde.

Un prieten dispus nu numai să fie
scriitor la nevoie dar să și preîntîm-
pne nevoile semenilor săi fiindcă, nici
supraom, nici demon, nici învingător
nici invins, homo poate deveni real-
mente sapiens.

Eugen B. Marian

oamenii care nu-și puteau hrăni fami-
liile. O parte vroiau să moară, alții erau
de minai de neputință. Cred că tinăra
generație ne detestă fiindcă am învățat
acest lucru de la părinții noștri. Mare-
le secret al generației noastre este că
nu ținem prea mult la viață.

P. Crezi că generația tinăra iubește
mai mult viața decât cele două-trei ge-
nerații precedente?

K.V. Nu, probabil că nici ei nu iubesc
prea mult viața. Și minia iscată între
generații rezultă din vina și stînjire
părinților fiindcă au transmis acest rău.
Dar experiența americană a fost, în ge-
neral, nefericită, și în bună măsură asta
se datorează, cum spun eu, unei vieți
duse fără cultură. Cînd vii aici de peste
ocean, ți-ai părăsit cultura.

P. Cum te-a afectat personal această
stare de lucruri?

K.V. Toate cărțile mele constituie
efortul meu de a răspunde la această
întrebare și ele mă fac să țin mai mult
la viață. Încerc să arunc departe toată
marfa de duzină virilă de alții în capul
meu cînd eram puști. Vreau să pun în
locul ei cultură.

P. Așadar, cărțile tale au fost o te-
rapie personală?

K.V. Sigur. E un lucru bine cunoscut.
Cel puțin într-o direcție, scriitorii au o
șansă frumoasă. Își pot trata zilnic afec-
țiunile mintale. Dacă sint norocoși,
cărțile mele au însemnat mai mult de-
cît atîta. Mi-ar place să fiu o celulă spe-
cializată în politica organismului. Ne-
bunia provoacă unele accidente frumoa-
se în artă. La sfîrșitul cărții ultime, le
acord libertate personajelor folosite în
mai multe ocazii. Își pot urma destinul
lor — nu mai am nevoie de ele. Cred
că asta înseamnă ceva, că eu nu mai
trebuie să am grijă de ele și sint liber
să-mi urmez destinul.

P. Te simți bine în această poziție?

K.V. Mă simt diferit. Totdeauna mă
bucur că simt ceva în alt fel. M-am
schimbat. Zilele trecute cineva mi-a
spus că acesta era secretul alchimistilor.
În realitate, nu încercam să obțină
transmutarea metalelor. Se prefăceau
doar că urmăresc acest scop ca să poată
avea patroni bogați. Ceea ce sperau
cu-adevărat era să se schimbe pe ei
înșiși — ca și mine.

Selecție și traducere de
Eugen B. Marian

Urmare din pag. a 16-a

Oedip

Prin contrast, actul final al operei
este numai pace și seninătate.

Reluînd tema lui Oedip la Colona,
George Enescu ne arată pe eroul ei,
oaspete al Atenei, refuzînd coroana pe
care tebanii căiți i-o oferă și pătrunde
în pădurea albastră a Eumenidelor,
unde îl așteaptă odihna supremă.

Partitura lui George Enescu ne lasă
o impresie deosebită de putere și gran-
doare. Tehnic, este una din operele
cele mai greu de executat ce ne-a o-
ferit-o Opera din Paris, prin faptul că
interpretarea ei scenică și muzicală a

Urmare din pag. a 9-a

Un Preda aproape necunoscut

după multă vreme, chiar de la pinza
verzuie în care ținuse mai înainte pă-
pușa. Scăpărătul din amnar l-a scos pe
Achim din sărite:

— Am eu chibrit, aprinde, nu te mai
omori, a spus el, dar tot atunci o scin-
teie făcuse cirpa să scoată fum, și țăr-
anul a mișcat triumfător din deget
(s.n. V. Cr.), respingînd chibritul.

— Poate să plouă, să ningă, să visco-
lească, și eu tot aprind, a explicat el
lui Achim, mișcînd cirpa aprinsă prin
aer drept dovadă.

— Da, dar mină mai repede, i-a tă-
iat-o Achim, răsufînd greu.

Omul s-a întors cu spatele, nepăsător,
pufînd din țigare. Curios însă: cîi au
pornit deodată la trap, ca și cînd ar fi
auzit ce vorbisera oamenii. Țăranul
nici nu se uita la ei și nici nu părea
mirat că animalele o luaseră tam-
ni-sam la goană“.

O psihologie specială este aceea a țăr-
anilor rămași fără pămînt după îm-
proprietărirea de după primul război
mondial; ei pleacă la oraș, dar nu ca
să se stabilească acolo, ci, stringînd
ceva bani, să se întoarcă în satele lor
și să cumpere și ei pămînt: „Nemai-
avînd ce munci, cei rămași fără pămînt
își căutau de lucru în altă parte, nu
însă pentru a se apuca de altceva, ci
pentru ca să stringă bani și să cumpere
la loc averea intrată în miinile unuia
ca Ilie Moromete“ (în plan economic,
și nu numai, Ilie Moromete nu se deo-
sebește aici prea mult de Băloșu; în
această năvelă din 1949 Marin Preda își
trece eroul favorit la chiaburi!). În
schimb, Vasile Joacă, tatăl Vetei, deși
nescutit nici el de ezitări, „se apucă să
vîndă gaz“: mai întîi în București, apoi
prin sate. Rămas văduv începe din nou
„să colinde drumurile cu butoiul cu
gaz. Prin moartea femeii se simțea dez-
legat de sat și drumurile nesfîrșite cu
căruga îi plăceau mai mult decît să
muncească cele două pogoane ale ne-
vestei“.

Ana Roșculeț (1949, apărută direct
în volum și numărînd în ediția de față
vreo 80 de pagini: e cea mai întinsă
proză din aceste Scrieri de tinerețe) a
fost repudiată și pusă la index de cri-
tici și de autor deopotrivă, Marin Preda
nu a retipărit-o niciodată, iar comen-
tatorii operei sale se mulțumesc de
multă vreme să o ignore sau s-o expe-
dieze, cu dispreț, în câteva rînduri. Nu-
vela e, într-adevăr, minată de clișeele
epocii. Cred că se poate vorbi însă și
de clișeu recepțării ei total negative,
al respingerii grăbite, în bloc. Citită cu
atenție, această proză acoperită de eti-
chete nu confirmă cele mai rele aștep-
tări. Mîna lui Marin Preda se simte,
și nu doar într-un loc, două. Secven-
țele aspre, „tăioase“ de mizerabilă ma-
hala bucureșteană, figura boxerului
Tomiță, prea tinăr, prea necopt în
ciuda brutalității sale îndelung exer-
sate, scena pieptănării fetiței ca mingi-
iere discretă, deghizată și episodul mer-
sului la cinematograful (unde fiica —
elevă — îi citește în șoaptă mamei
analfabete cuvintele de pe ecran), dis-
cutia decisivă cu Tomiță de la poarta
fabricii, reacția paradoxală a femeii ce
și-a recucerit libertatea (după ruptură,
în loc să încerce un sentiment de
triumf, Ana se simte „nenorocită“:
„Gîndul că a scăpat de Tomiță, în loc

pretins din partea instrumentiștilor și
cîntăreților, cînd luni de studiu!...
Însă rezultatul merită efortul, căci a-
ceastă dramă lirică ne-a adus o vizi-
une de artă de neuitat. Este interesant
de semnalat, mai ales, că premiera a-
cestei opere se datorează, în mare mă-
sură intervenției unor circumstanțe
providențiale.

Scrisă în preajma primului război
mondial, partitura lui Oedip a emigrat
din România odată cu tezaurul națio-
nal, cînd armatele puterilor centrale
au invadat teritoriul. George Enescu
ce se afla în străinătate, nu știa ce se
mai întimplase cu opera sa. A dat-o
ca pierdută, crezînd distrus fructul a
mai mulți ani de muncă. Doar mult
timp după semnarea Tratatului de la
Versailles, reuși să intre în posesia
manuscriselor care au permis să trium-
fe acum la Opera din Paris. Această
șansă aparține unei națiuni ale cărei e-
lemente oficiale consideră că o parti-
tură datorată talentului unui autor na-
țional este demnă de a fi păstrată în
casele de fier ale tezaurului, împreună
cu bogățiile și secretele Statului.

s-o bucură, o înfură“), relațiile deloc
line cu prietena ei Vica și sentimen-
tele nu întotdeauna „frumoase“ pe care
i le țrezesc, ei și celorlalte lucrătoare
textiliste, ascensiunea Auricăi Muscan,
excelența d-nă Ierulescu (strămoașa
atîtor memorabile, chiar dacă de obicei
nu de prim plan, chipuri de femei, de
„doamne“ din romanele scriitorului) și
atmosfera pregnantă din casa Ierules-
tilor, miracolul tîrziu descoperit al lec-
turii, semnificativa întîlnire întimplă-
toare cu Gherghina, consăteanca ce o
adusesse cu cîțiva ani în urmă în Bucu-
rești și care continuă să fie simplă ser-
vitoare și perfect mulțumită de condi-
ția ei (treptele aceluiași proces de de-
ruralizare mai sus evocat) — toate a-
ceste secvențe, scene, episoade, perso-
naje, stări, relații alcătuiind paginile
salvatoare ale nuvelei, în care este a-
tînsă, în treacăt, și tema războiului
(Roșculeț, soțul Anei, se întoarce rînit
de pe front și moare la puțin timp
după aceea) și în care revolta unui frate
al eroinei, pe care părinții nu-l lăsaseră
să învețe carte: „Dacă m-ați fi lăsat
să fac patru clase primare — le scrie
el din armată, acum, după ce mă libe-
ram rămîneam la CFR ca șef de tren.
Nu m-ați lăsat, parcă cine știe ce moșii
aveam de muncit...“ amintește de re-
volta pe aceeași temă a lui Niculaie
Moromete. Există apoi în această operă
„proletcultistă“ scrisă în 1949 și a cărei
acțiune se desfășoară în 1948, un rea-
lism autentic ce ne poate ajuta să re-
constituim atmosfera epocii respective.

Oricum, dacă Ana Roșculeț reprezîn-
tă totuși o „cădere“, ea nu este compa-
rabilă cu aceea înregistrată de M. Sa-
doveanu în Mîtreă Cocor.

moda, altfel

„Cu cită rivnă grijă—și poartă de podoabe!“

Juvenal, Satire, VI, 500

Într-un eseu publicat de Joseph
Addison în The Spectator, vineri, 22 iu-
nie 1711 apar următoarele rînduri, se-
ducătoare pentru incursiunile pe care le
fac în cărțile despre trecut, ca să descopăr
cu delectare date despre îmbrăcămintea
oamenilor dar și despre felul în care ei
gîndeau asupra acestei, să-i zicem, necesi-
tăți obiective: „Trebuie să recunoaștem
că încă din cele mai vechi timpuri, mai
mult decît noi bărbații, femeile și-au dat
cea mai mare silință pentru împodobirea
părții exterioare a capului lor; și dacă
mă miră ceva, e faptul că tocmai ace-
ste arhitecte, cărora le datorăm clădiri
atît de minunate, ridicare din funde,
panglici, horboțele și găitane — n-au fost
și nu sint totuși nicăieri pomenite pen-
tru frumoasele lor descoperiri. E mai pre-
sus de îndoială că în acest fel de a clădi
s-au creat cel puțin tot atîtea ordine ca
și în arhitectura din piatră și marmură;
vedem într-adevăr creșterea femeiești
cînd cu forme de piramidă, cînd de turn,
cînd de foisor. Pe vremea lui Juvenal
asemenea edificii erau alcătuite din mai
multe caturi în stil compozit“ (Trad.
Andrei Brezianu). Și Addison ni-l citea-
ză pe întunecatul satiric: „Cîrlionți unul
pe altul pe creștetu-l se înalță / Din pă-
rul ei un turn clădit: — dacă-l privești
din față, / E parcă soată de urias; dar
cînd te uîți din spate, / Înaltul păr s-a
prefăcut... în două lațe plate“. Sint con-
vînsă că e o răutate a lui Juvenal, al cărui
pitoresc realist mergea pînă la cruzime.
Satira lui se îndrepta împotriva vicilor
Romei dar Galia Romana feminină a avut
alt punct de vedere. Cred că nici o fe-
meie galeză n-a cunoscut satira lui Ju-

hyde-park

Sfaturi

tocmai mă zgîriam pe ochi
urmărindu-l pe Yasser Arafat al nos-
tru cum, cu basmauă mutată pe lun-
gul său gît, împarte autografe în bur-
ta televizorului pe volumul „Moar-
tea citește «România literară»“, cînd
puștiul meu în vîrstă de nouă ani veni
să mă tulbure:

— Ajută-mă. Ne-au dat o compu-
nere cu titlul „Scrisoare deschisă des-
pre libertate“. Dacă e deschisă — evi-
dent, de poliție — unde-i liberta-
tea?

Încearcă să-mi ascund compasiunea.

„Revoluția mi-l surprinsese coman-
dant de detașament; urmaseră apoi
bălmăjeliile mele cu privire la imposi-
bilitatea de a-i fi spus la timp ade-
vărul de teamă să nu scape vreo vor-
bă — și iată-l dintr-o dată om, re-
flectîndu-ne întocmai. Nu cred că mă
mai respectă: n-am apărut nici la te-
levizor, nu figurez nici în Consiliul
Uniunii. L-am dezamăgit. Cînd nu e
de acord cu ceva mirie, cite un „huo!“,
confidențial; cînd cei de a cincea în-
ghesuie cite un „țărănist“ i se aprind
ochii.

„Ce să-i spun despre libertate? Că
fac giambușlucuri în cite-un manej
de revistă spre a-mi molipsi colegii,
în starea generală de afaniseală și
post coitum triste urmîndă oricărei
revoluții? Că o scrisoare despre li-
bertate, chiar puțin întredeschisă, ar
trebui să înceapă astfel: „Dragă Pre-
să! La noi e atîta libertate încît
pleacă fără s-o oprească nimeni“.

„Mai bine îl învăț șiretlicurile noas-
tre scriitoricești de pe vremea cenzu-
rii. Cine știe cum se întorc lucrurile.
Un început confuz, un final în coa-
dă de pește, cuvîntul „sex“ înlocuit cu
„bumb“, „minister“ cu „lăptărie“, toa-
te acestea sint verificate.

Îi făcui semn să se apropie și-l mîn-
giai pe cap:

— Bătrîne, scald-o și tu...

Tudor Vasiliu

venalis. Așa că putem lua în conside-
rare citeva amănunte ale modei de a-
tunci, ale acelor edificii în care femeile
din todeauna au pus atîta pasiune și au
găsit atîta satisfacție.

Femeile burgeziei galeză au un costum
sever, o lacerna lungă și largă, în timp
ce sclavele au o tunică extrem de scurtă.
Toate își piaptănă părul foarte plat ceea
ce face dificilă recunoașterea pe monu-
mente a figurilor feminine de cele mas-
culine. Dimpotrivă, femeile bogate și ele-
gante adoră pieptănăturile complicate, a-
devărate esafodaje de meșe și podoabe,
aranjamente savante de bucle, cu mari
eforturi de fixare a ondulațiilor și „fri-
zurilor“, cu multă răbdare în ceea ce pri-
vește pierderea timpului. Și hainele lor
împun mărgea, stola lor le ajunge la căl-
ciie, e prelungită cu o trenă plisată —
însista care făcea încă de pe atunci, proba-
bil, pe unii să suspine la trecerea „lun-
gii rochii“. „Tu ce-nfiori pe șesuri plopii“.
Orientul a invadat cu noi combinații de
căptușeli de mătase, noi tunici întime
corpului. Odată cu semele de sfîrșit
ale imperiului, documentele creștine des-
pre îmbrăcămintea feminină ne spun că
la dalmatique era preferată, apoi urma
colobe, fără mînci și tunicele cu fața
dublă, brodate cu deosebită grijă și în-
veselite cu valuri de franjuri. Și în timp
ce bărbații își dezvelesc coapsele și
pulpele, poartă capul descoperit cu pă-
rul „releves en toupet“, în timp ce-și rad
ceafa și obrazii, exceptînd favoriții, fe-
meile se învelesc, cit mai zdravăn, în ro-
chii lungi și duble, chiar triple, își aco-
peră gîtul pînă sub bărbie cu sabanum
(un fel de prosop) deasupra căruia pun
bijuterii și încep nebunia calotelor,
oobon-urilor (rețele, plase pentru păr),
voalurilor, căițelor, bonetelor de linon
transparent, brodat în culori și a turba-
nelor de pinză. Un început modest dar
promițător ca și pantofii brodați, foarte
ascuțiți la virf. „Fetele fralte“ au dia-
deme peste care nun și cite un pic de
pallium (ca femeile romane) așa cum pu-
tem cunoaște privind-o pe soția lui Car-
ol cel Chel, mult împodobita Ermen-
trude.

Coțina Cristea

ALEJO CARPENTIER

OEDIP

O MARE PREMIERĂ LA OPERA DIN PARIS

Opera din Paris ne oferă în prezent un exemplu de vitalitate și tinerțe surprinzătoare. Pomposul teatru a lui Charles Garnier, cu aurul și rechițele sale, cu lirele, trompele și oglinzile cu sfeșnice ale sale, se vede înzestrat acum cu ascensoare, telefoane și alte elemente de confort modern.

Însă aceste ascensoare și telefoane nu au sosit ele singure în acest templu al muzicii academice. Paralel cu instalarea lor, a început să sufle un vânt de renovare pentru mașinile de manevrat decorurile și sofitele somptuosului coliseu al lui Napoleon al III-lea, unde au răsunat fluierăturile cu care a fost primită revelația lui Tannhäuser; în fosa orchestrei care a executat de atâtea ori partituri convenționale, se înalță, acum, acbrduri și ritmuri de partituri îndrăznețe, scrise de reprezentanții cei mai viguroși și independenți ai muzicii contemporane.

În fiecare săptămână, numele lui Darius Milhaud, Karol Szymanowski, Serghei Prokofiev — maeștri deja consacrați — cele ale lui Jean Francaix, Igor Markevici — talente ale noii promoții —, figurează pe afișele Operei din Paris, alături de cele ale lui Wagner, Richard Strauss și Paul Dukas, din a căror dramă lirice ni se oferă realizări splendide. Și cu două luni înainte de moartea sa, în această scenă neuitată,

Imperio Argentina s-a despărțit — fără a se ști că apariția ei avea caractere de „despărțire” — de publicul parizian, cu o interpretare orbitoare a **Amorului mascat** de Manuel de Falla.

Deschisă la toate curentele muzicii contemporane, Opera din Paris joacă în premieră una din operele cele mai bogate și solide pe care un compozitor a scris-o de la începutul acestui secol: **Oedip**, a maestrului român George Enescu. Această tragedie lirică, de proporții imense, a fost pusă în scenă într-un mod absolut excepțional. Mișcărilor de mase pretinse de libret au fost realizate cu concursul a mai mult de trei sute de coriști, dansatori, corifei, mimi și actori-muzicanți. A fost, într-adevăr, întregul popor al Tebei, cel pe care l-am văzut agităndu-se, timp de mai mult de trei ore, printre uriașele decoruri ale lui Andrés Boll, urmărindu-l pe Oedip în zbuciumata investigație judiciară care constituie nodul celei mai zguduitoare tragedii a lui Sofocle.

În opera sa, George Enescu a vrut să urmeze pas cu pas desfășurarea vechiului mit grec, contopind într-o acțiune neîntreruptă esența a trei tragedii deosebite: **Oedip la Teba**, **Oedip rege** și **Oedip la Colona**. Acest triptic a fost îmbogățit, mai ales, de un prolog care ajută sărbătorile celebrate cu ocazia nașterii eroului, sărbători întrerupte dramatic de înspăimântătoarea profeție

a magului Tiresias...

După acest prolog, a cărui acțiune se situează în templul lui Asclepios, la umbra a patru coloane gigantice intrăm din plin în dramă, la ridicarea cortinei de la primul act, a căror tablouri inițiale se desfășoară în întuneric. În ele asistăm la călătoria fatală a lui Oedip; la fuga sa din Corint; la întâlnirea sa cu Layo pe cîmpurile Beotiei. După comiterea paricidului involuntar, Oedip sosește, puțin înainte de zorii zilei, la porțile Tebei. Și aici începe un **crescendo** muzical și spectacular, care este una din realizările cele mai impresionante ce ne-a oferit Opera din Paris.

La început nu știm ce reprezintă exact decorul, învăluit în dese penumbre albastre. Peisaj geologic, drum barat de un zid, o încrucișare? Pe primul plan se înalță un pedestal lipsit de statuie. În fund, abia luminat de un reflector, un soldat cîntă ultimele ore ale nopții. Apare Oedip, înfășurat în mantaua sa cenușie de călător. Și în clipa aceasta, peste pedestalul gol, crește umbra enormă a sfinxului... Tors de femeie cu aripi verticale, a căror profiluri taie geometric scena în zone de obscuritate. Dialogul de precizie se înșiră pe un ritm gifiitor și misterios. Vraja este ruptă de răspunsurile lui Oedip, aripile sfinxului cad, se strîng, se contractă, și monstrul dispăre într-un bloc de marmură, pe

măsură ce se înalță luminile zorilor. Decorul se definește. Ne aflăm în prezența unei impunătoare arhitecturi de piatră — terase, scări, ziduri — dominată de silueta porții Tebei. O mulțime invadează scena, în grupuri agitate, țipînd, gesticulînd. Negustori, călăreți, soldați, preoți, copii, precedînd corpul de gardă al reginei. Mase mișcate cu minunată măiestrie de către un scenograf care a știut să evite orice efect convențional „a la Aida”. Și Oedip, atlet pur și aspru, este încoronat rege al Tebei de către Yocasta, în timp ce răsună cornuri și trompete, iar corurile întorează un extraordinar imn la unison, sprijinit de o orchestră tumultuoasă. Scenografia actului următor este din aceea care marchează un fapt în anele lui **mise en scène** modern. Decorul nu putea fi mai sobru și nici mai grandios. Constă dintr-o scară gigantică, care ocupă întreaga lățime a scenei și urcă în profunzime, spre un portic geometric ce se înalță la mai mult de patruzeci de metri, în fundul tabloului. O epidemie de ciumă s-a abătut asupra Tebei. Pe treptele scării zac grupuri de bolnavi implorînd. Printre corpuri defilează, tăcute, cortegii mortuare, verzi, roșii albe. Scuturi, lăncii și căști apar abandonate pe jos. Soldați negri, cu fața voalată, zac, din loc în loc, ca niste statui... Bănuieli teribile au pus stăpînire pe spiritul lui Oedip. După ce a azvîrlit imprecății împotriva asasinului lui Layo, a cărui prezență în oraș este, după afirmațiile prezicătorilor, cauza epidemiei, regele încene să înțeleagă misterul originii sale. Mîhnit, gifiitor, adună mărturii, confruntă indicii care îl vor face să pătrundă teribilul secret... Aici George Enescu a dat dovada cea mai strălucită a talentului său de compozitor dramatic.

Întreaga desfășurare a acestei autentice investigații judiciare este dusă într-un timp nebun, pe ritmurile unui **scherzo** incisiv și feroce. Pe măsură ce întrebătorul lui Oedip scoate în evidență revelația finală, recitativul devine mai strîns, luptînd cu o orchestră unde suflă rafale de uragan... Paricidul și incestul revelat, Oedip, asasinul lui Layo, fiu și soț al Yocastei, aleargă sore palat. Și, după o fugă a servitorilor înspăimîntați, regele Tebei va apărea pe dreptunghiul porticului, tăcut și teribil, cu două nețe de sînge în loc de ochi... Un adevărat cor de nebunie primește sosirea lui, coruri unde strigățul, **glisando**-ul vocal, se combină cu cîntul, creînd o polifonie barbară, demn comentariu al implacabilei tragedii.

În românește de
Esdra Alhasid

Continuare în pag. a 15-a

șah

Schiță la portretul lui Victor Korcinoi

Cînd ai ocazia să cunoști un mare jucător e ca atunci cînd citești un roman foarte bun: uiți pe loc tot ce știai dinainte despre el. Despre Victor Korcinoi, fostul etern șalanger al lui Karpov, credeam că va bate doar gongul primei runde sau că va susține un simultan stimulat pentru participanții la Openul internațional de la Val Manbuee (Franța, 14-23 aprilie 1990). Cu toată răspunderea celor 2620 p. Elo, el s-a instalat însă la prima masă „ca simplu jucător”.

Rînd pe rînd, Korcinoi îi învinge fără discriminare atît pe jucătorii vestici, cît și pe redutabilii săi foști compatrioți (mari maeștri ca Sveșnikov, Kuprecik, Lanka). Dar nu pentru a evoca o nouă pagină din palmaresul celebrului mare maestru scriem aceasta, ci pentru a ajunge la runda a opta, extrem de semnificativă din punct de vedere psihologic și exemplară pentru orice jucător de șah.

După șapte runde, el are tot atîtea puncte posibile. Mai sînt doar două runde pînă la sfîrșit. Korcinoi joacă cu maestrul internațional iugoslav Strikovic, care îi propune remiză. Fostul șalanger, ignorînd într-un mod cuceritor faptul că acea jumătate de punct i-ar fi asigurat detașat primul loc, îi răspunde cu un zîmbet: „Remiză?! Dar sîntem abia la mutarea a 15-a!” După încă 38 de mutări, Korcinoi pierde partida și va împărți locul întîi cu

singurul său învingător. Nostalgia absolutului se plătește uneori destul de scump...

Un lucru este sigur însă: că a doua oară ar fi procedat exact întocmai și că de fapt, mai mult ca sigur, aceasta a fost a doua oară, sau a infinita oară...

Intransigența, poate chiar duritatea din fața tablei de joc nu se exacerbează însă într-o atitudine crispată, ori „superioară”, ori extravagantă. Dimpotrivă, în perioadele dintre partide Korcinoi discută cu umor și cu aceeași naturalitate cu care, la plecare, amintindu-și de turneul jucat pe vremuri în țara noastră, ne-a urat în românește „la revedere”.

În continuare, o partidă cîștigată în fața unui mare maestru sovietic:

V. Kuprecik — V. Korcinoi
aprilie 1990

1. e4—c6 2. Cc3—d5 3. d4—de4 4. Ce4—Nf5 5. Cg3—Ng6 6. h4—h6 7. Ch3—e6 8. Cf4—Nh7 9. C3—Cf6 10. Nd3—Nd6 11. Cgh5—Nf4 12. Cf4—Nd3 13. Cd3—Dd5 14. f3—Cbd7 15. Nf4—00 16. Db3—Tfe8 17. 000—a5 18. Thel—a4 19. Da3—Dc4 20. Rb1—Cd5 21. Nd6—f6 22. Te4—Db5 23. Rc2—C7b6 24. Dc5—Cc4. 25. Tde1—Rf7 26. Db5—cb5 27. Nb4—g5 28. hg5—hg5 29. T4e2—b6 30. Rb1—Tac8 31. b3—Ca5 32. Rb2—Cc6 33. Na3—ab3 34. ab3—Ta8 35. Ta1—Ted8 36. Teel—b4 37. Nb4—Ta1 38. Ta1—Cdb4 39. cb4—cd4 40. Ta7+—Rg6 41. Tb7—Cf5 42. Rc3—Ce3 43. g4—Cd5 44. Rc2—Tc8+ 45. Rd2—Tc3 46. Ta7—Tb3 47. Rc2—Tc3+ 48. Rd2—Tc4 49. Tb7—Td4 50. Re2—Cb4 51. Cb4—Tb4 52. Te7—Tb5 53. Rd3—Td5+ 54. Re4—b5 55. Re3—Te5+ 56. Rd4—Te1 57. Tb7—Tb1 58. Tb6—Tb3 59. Re4—Rf7 60. Tb7+—Re8 61. Ta7—Tb4+ 62. Re3—Tf4 0—1

Smaranda Boicu-Lupu
maestră internațională

bridge

Vremea defosei

În clipa cînd primește cele tresprezece cărți, în pachet, deci fără să știe ce sînt, jucătorul de bridge este interesat cu simpatie de fiecare, ca virtualitate. Pe măsură ce le întoarce pe față și le află valoarea, interesul, ca și simpatia, se îndreaptă, evident, spre cărțile mari, spre „onori”, cele care fac forța în puncte a întregului și decid atitudinea licitației. Odată aceasta din urmă terminată și jocul de levată început, jucătorul se poate trezi în situații ce pretind, în scopul realizării contractului, despărțirea fără folos aparent de anume cărți, de regulă mici, între care însă pot uneori să se găsească și cărți mari, dintre acelea înconjurate de toată simpatia posesorului. Despărțirea aceasta de cărțile care nu pot fi utilizate cu folos poartă în bridge numele de defosă. Există, în mai fiecare donă jucată, o vreme a defosei, fie că e antecalculată de jucătorul aflat la cîrma licitației fie că apare, pe neașteptat, grație jocului adversarilor. Totul e să nu se rateze această vreme căci o defosă făcută la timp e întotdeauna salvatoare pe cînd una amînată sau refuzată compromite adesea realizarea contractului licitat. Un jucător bun nu va ezita, la nevoie, să defoseze o carte

mare, bunăoară un Rigă sau chiar un As, dacă de o asemenea despărțire depinde victoria finală. Așa, de pildă, în eventualitatea că apare pe masă (la „mort” cum se spune) RDV 10 9 5 3 2 de pică, As de cupă iar în mîna As de pică, mai multe trefle oarecari și nici o cupă, el va trage Asul de cupă pe care va defosa din mîna nu o carte mică de treflă ci chiar Asul de pică, pentru că astfel toată lungimea de pică de pe masă poate fi valorizată (altminteri, păstrînd Asul se blochează în mîna). Și nu va avea, apoi, decît să defoseze treflele mici din mîna pe picile mari de pe masă. Am dat un exemplu elementar, la îndemina oricui, inclusiv a unui începător în ale bridge-ului, dar se pot ivi în cursul jocului situații mai complicate și mai complexe în care necesitatea defosei unei cărți mari să nu se lase văzută cu ușurință. Jucătorul abil și experimentat o va vedea însă și va proceda în consecință la momentul potrivit, pe cînd jucătorul începător se va crampona, din motive să zicem sentimentale, de cartea mare în speranța iluzorie că i-ar putea fi de folos astfel. Nu-i va fi, dar va afla asta prea tîrziu. Cei care cunosc bine istoria acestui joc vor spune că au fost cazuri cînd vremea defosei a fost ratată de jucătorii buni. Nu contest, dar atunci înseamnă că jucătorii respectivi erau fie neatenți din preaplîn de ei înșiși fie neglijenți din convingerea că adversarii nu știu să exploateze eroarea lor. La urma urmelor excepțiile nu fac decît să confirme regula, prin urmare cu atît mai importantă mi se pare vremea defosei care, iată, a venit.

Laurențiu Ulici